Apie mūsų švietimo įstaigų ateitį

Friedrich Nietzsche

(versta iš anglų kalbos Oscar Levy)

Pratarmė

Skaitytojas, iš kurio tikiuosi kai ko ypatingo, turi turėti tris savybes: jis turi būti ramus ir skaityti neskubėdamas; jis neturi nuolat įterpti savo asmenybės ar savo ypatingos „kultūros“; ir jis neturi tikėtis, kad perskaitęs šias eilutes įgis naujų formulių rinkinį. Aš nesiekiu pateikti formulių ar naujų gimnazijų ar kitų mokyklų mokymo planų. Daug labiau gerbiu tuos, kurie geba aprėpti visą atstumą nuo empirikos gelmių iki aukštų kultūros problemų ir vėl nusileisti į sausų taisyklių bei griežtų formulių lygmenį. Man užtenka, jei tik galiu užkopti ant pakankamai aukšto kalno, nuo kurio viršūnės, atgavęs kvapą, galėčiau pažvelgti į bendrą vaizdą; nes šiame veikale aš niekada negalėsiu patenkinti tų, kurie trokšta griežtų lentelių ir taisyklių.

Iš tikrųjų aš matau laiką, kai rimti žmonės, tarnaujantys visiškai atnaujintai ir išgrynintai kultūrai, vėl taps kasdienio mokymo sistemos vadovais, kuri skatins šią kultūrą. Jie greičiausiai bus priversti vėl sudaryti taisyklių rinkinius, tačiau dabar tai atrodo taip tolimai! Ir kiek visko gali nutikti tuo tarpu! Visai tikėtina, kad tarp dabarties ir šio ateities momento visos gimnazijos – taip pat galbūt ir universitetai – gali būti sunaikinti arba taip smarkiai transformuoti, kad jų taisyklės atrodys tarsi urvinių žmonių amžiaus reliktai būsimosioms kartoms.

Ši knyga skirta ramiems skaitytojams – tiems, kurie dar nėra pasinėrę į beprotišką mūsų laikų chaotišką skubėjimą ir kurie nejaučia pagoniško malonumo puldami po jo vežimo ratais. Ji skirta tiems, kurie nėra įpratę vertinti visko pagal tai, kiek laiko tai sutaupo ar sugaišta. Kitaip tariant, ji skirta nedaugeliui. Šie, mūsų įsitikinimu, „dar turi laiko“. Jie be sąžinės graužimo gali skirti vaisingiausias ir gyvybingiausias savo dienos valandas apmąstymams apie mūsų ugdymo ateitį; jie netgi gali tikėti, atėjus vakarui, kad savo dieną praleido pačiu garbingiausiu ir naudingiausiu būdu – meditatio generis futuri (ateities kartos apmąstyme).

Niekas iš jų dar nėra pamiršęs skaityti galvojant; jie vis dar supranta „skaitymo tarp eilučių“ paslaptį, ir yra tokie dosnūs, kad skaitymo procesui suteikia savąjį indėlį – jie apmąsto tai, ką perskaitė, galbūt dar ilgai po to, kai knyga jau padėta į šalį. Jie tai daro ne dėl to, kad norėtų parašyti kritiką ar kitą knygą; tiesiog todėl, kad apmąstymai jiems yra maloni veikla. Lengvabūdiškas išlaidūne! Tu esi mano širdžiai artimas skaitytojas, nes esi pakankamai kantrus lydėti autorių bet kokiu atstumu, net jei jis pats dar negali matyti savo tikslo – net jei jis jaučia tik tiek, kad privalo tikėti kažkokiu tikslu, kad ateityje, galbūt labai tolimoje, karta galėtų tiesiogiai susidurti su tuo, ko mes dabar ieškome aklai ir instinktyviai.

Jeigu kuris nors skaitytojas prieštarautų ir manytų, kad viskas, ko reikia, yra skubi ir drąsi reforma, arba jei jis įsivaizduotų, kad pakanka naujos „valstybės organizuotos“ sistemos, tuomet bijau, kad jis nesuprastų nei autoriaus, nei pačios svarstomos problemos esmės.

Trečioji ir svarbiausia sąlyga yra ta, kad skaitytojas jokiomis aplinkybėmis neturėtų nuolat iškelti savęs ar savo „kultūros“ kaip visų dalykų teisingo standarto ir mato, kaip tai daro dauguma šiuolaikinių žmonių. Norėtume, kad jis būtų taip aukštai išsilavinęs, kad galėtų net žemai vertinti savo išsilavinimą arba visiškai jį niekinti. Tik taip jis galėtų visiškai pasitikėti autoriaus vedimu; nes tik per nežinojimą ir šio nežinojimo suvokimą pastarasis gali išdrįsti būti išgirstas. Galiausiai autorius norėtų, kad skaitytojas visiškai suvoktų specifinį mūsų dabartinio barbarizmo pobūdį ir tai, kas mus, XIX amžiaus barbarus, skiria nuo kitų barbarų.

Su šia knyga rankoje autorius ieško visų tų, kurie gali blaškytis čia ir ten, vedami panašių jausmų kaip jis pats. Leiskite save atrasti – jūs, vienišiai, kurių egzistencija man yra tikra! Jūs, nesavanaudiškieji, kenčiantys dėl vokiečių dvasios korupcijos! Jūs, kontempliatyvieji, kurie negalite, vos pažvelgę, skubiai nukreipti savo akių nuo vieno paviršiaus prie kito! Jūs, aukšti mąstytojai, apie kuriuos Aristotelis sakė, kad jūs klajojate per gyvenimą svyruojantys ir neveiklūs tol, kol jums nėra pašauktas didis tikslas ar šlovinga Priežastis! Tai jums aš kreipiuosi! Šį kartą susilaikykite nuo slėpimosi savo vienatvės guoliuose ir tamsiose dvejonėse. Prisiminkite, kad ši knyga buvo sukurta būti jūsų šaukliu. Kai jūs eiksite į mūšį su visa savo ginkluote, kuris iš jūsų nenorės džiaugtis prisimindamas šauklį, kuris jus subūrė?

Turinys

Pratarmė.....1

Įžanga.....3

Pirma paskaita (skaityta 1872 metų sausio 16d.) 6

Antra paskaita (skaityta 1872 metų vasario 6d.) 17

Trečia paskaita (skaityta 1872 metų vasario 27d.) 27

Ketvirta paskaita (skaityta 1872 metų kovo 5d.).....34

Penkta paskaita (skaityta 1872 metų kovo 23d.) 45

Įžanga

Pavadinimas, kurį suteikiau šioms paskaitoms, kaip ir visi pavadinimai, turėtų būti kuo aiškesnis, paprastesnis ir reikšmingesnis; vis dėlto pastebiu, kad dėl tam tikro pernelyg didelio tikslumo dabartinėje formoje jis yra pernelyg trumpas ir dėl to klaidinantis. Todėl mano pirmasis tikslas bus paaiškinti šio pavadinimo prasmę ir šių paskaitų tikslą bei atsiprašyti, kad privalau tai padaryti. Kai pažadėjau kalbėti apie mūsų ugdymo įstaigų ateitį, aš neturėjau omenyje ypač Bazelio įstaigų vystymosi. Kad ir kaip dažnai mano bendros pastabos galėtų būti taikomos mūsų pačių sąlygoms čia, aš asmeniškai nenoriu daryti tokių išvadų ir nenoriu būti laikomas atsakingu, jei jos būtų padarytos, paprasta priežastimi – aš laikau save dar pernelyg nepatyrusiu atvykėliu tarp jūsų ir per daug paviršutiniškai susipažinusiu su jūsų metodais, kad galėčiau pretenduoti į sprendimus dėl tokios ypatingos švietimo įstaigų tvarkos ar numatyti jų galimo vystymosi kryptį.

Kita vertus, aš puikiai žinau, kokiomis iškiliomis aplinkybėmis turiu skaityti šias paskaitas – būtent mieste, kuris stengiasi šviesti ir ugdyti savo gyventojus tokiu mastu, kuris iškilmingai peržengia jo dydžio ribas ir turi sukelti gėdą visiems didesniems miestams. Esant tokiai situacijai, aš manau, kad turiu teisę manyti, jog vietovėje, kur tiek daug daroma tam, apie ką noriu kalbėti, žmonės taip pat daug apie tai galvoja. Mano troškimas – taip, net pirmoji sąlyga – yra dvasinė vienybė su tais, kurie ne tik labai giliai mąstė apie švietimo problemas, bet ir turi valios visomis savo galiomis įgyvendinti tai, ką jie mano esant teisinga. Atsižvelgiant į mano užduoties sudėtingumą ir turimą ribotą laiką, tik tokiems klausytojams aš galėsiu būti suprastas – ir net tada tai įmanoma tik su sąlyga, kad jie nuspės tai, ką galiu tik užsiminti, ir papildys tai, ką privalau praleisti. Trumpai tariant, jie turės būti priminti, o ne mokomi.

Taigi, atsisakydamas būti laikomas nekviestu patarėju klausimais, susijusiais su Bazelio mokyklomis ir universitetu, dar kategoriškiau atmetu pranašo vaidmenį, kuris stovi civilizacijos horizonte ir apsimeta galįs nuspėti švietimo ir mokyklinės organizacijos ateitį. Aš negaliu nubrėžti savo vizijos per tokias ilgas laikotarpio distancijas nei pasitikėti jos tikslumu, kai ji nukreipta per daug arti objekto.

Mano paskaitų pavadinimas – „Mūsų ugdymo įstaigos“ – neturi būti suprantamas kaip nuoroda nei į Bazelio įstaigas, nei į neįkainojamai didelį kiekį kitų mokyklinių institucijų, egzistuojančių šiandien visame pasaulyje; aš noriu kalbėti apie vokiškas institucijas, kuriomis mes čia džiaugiamės. Tai jų ateitis dabar bus mūsų dėmesio centre – vokiečių pradinių, vidurinių, viešųjų mokyklų (gimnazijų) ir universitetų ateitis. Diskutuodami, visgi vengsime palyginimų ir vertinimų, ypač vengsime pataikaujančios iliuzijos, kad mūsų sąlygos turi būti laikomos standartu visiems kitiems ir jas pranokstančiomis. Pakanka to, kad jos yra mūsų įstaigos, kurios neatsirado atsitiktinai ir nebuvo mums uždėtos tarsi drabužis; jos yra svarbių civilizacijos progreso žingsnių gyvi paminklai, kai kuriais aspektais net praeities baldai, jungiantys mus su mūsų tautos praeitimi. Jos yra šventa ir garbinga palikimo dalis, todėl apie jų ateitį galiu kalbėti tik kaip apie galimą priartėjimą prie idealiosios dvasios, kuri jas sukūrė.

Aš taip pat esu įsitikinęs, kad daugybė pastaraisiais metais šiose įstaigose įvykdytų pakeitimų, siekiant jas pritaikyti prie šiuolaikinių reikalavimų, iš esmės yra tik iškraipymai ir nukrypimai nuo tų didingų tendencijų, kurios joms buvo suteiktos jų įkūrimo metu. Ir tai, ko mes drįstame tikėtis iš ateities šiuo klausimu, yra tiek daug susiję su Vokietijos dvasios atsinaujinimu, atgimimu ir rafinavimu, kad šio

Commented [AK1]: Paaiškinti vokiečių švietimo sistemą tuo metu?

proceso pasekmė galėtų būti ir mūsų ugdymo įstaigų permodeliavimas bei atgimimas, kad jos taptų vienu metu tiek senos, tiek naujos, o ne tik pretenzingai „modernios“ ar „šiuolaikiškos“, kokios yra dabar.

Būtent šioje tikėjimo dvasioje norėčiau kalbėti apie mūsų ugdymo įstaigų ateitį; tai ir yra antrasis dalykas, dėl kurio iš anksto turiu atsiprašyti. „Pranašo“ poza yra tokia įžūli, kad atrodo beveik juokinga neigti ketinimą ją užimti. Niekas neturėtų bandyti apibūdinti švietimo ateities ar su tuo susijusių mokymo metodų pranašiška dvasia, jei jis negali įrodyti, kad jo piešiamas vaizdas jau egzistuoja kaip daigas dabartyje, ir kad viskas, kas būtina, yra šio embriono išplėtimas ir išvystymas, jei reikia sukurti reikalingus pakeitimus mokyklose ir kitose ugdymo įstaigose.
Viskas, ko aš prašau, tai, kaip senovės Romos žynys, būti leidžiamam pažvelgti į ateitį per pačias dabarties sąlygų „vidurius“, kas šiuo atveju reiškia ne daugiau kaip laurų vainiko suteikimą bet kuriai iš daugelio jėgų, siekiančių pasireikšti mūsų dabartinėje švietimo sistemoje, nepaisant to, kad ta jėga gali būti nei populiari, nei vertinama, nei plačiai paplitusi. Vis dėlto aš drąsiai teigiu, kad ji nugalės, nes ji turi stipriausią ir galingiausią sąjungininką – pačią gamtą; ir šiuo požiūriu mums būtų gerai nepamiršti, kad daugelis šiuolaikinės švietimo metodikos pagrindinių principų yra visiškai dirbtiniai ir kad daugelis dabarties silpnybių kyla būtent iš šios dirbtinumo.
Tas, kas visiškai susitaiko su dabartine padėtimi ir priima ją kaip savaime suprantamą, mūsų nei pavydi savo tikėjimu, nei įkvepia pagarba dėl šio dažnai girdimo žodžio, taip madingo tam tikruose sluoksniuose.

Commented [AK2]: haruspex

Commented [AK3]: selbstverständlich

Vis dėl to, tas, kuris laikosi priešingos nuomonės ir dėl to jaučiasi apimtas nevilties, neturi daugiau kovoti - jam tereikia pasitraukti į vienatvę, kad netrukus liktų visiškai vienas. Tarp tų, kurie viską priima kaip duotybę, ir vienišių atsiskyrėlių, yra kovotojai – tie, kurie dar neprarado vilties. Šių žmonių aukščiausias ir kilniausias pavyzdys yra Friedrichas Šileris, kurį Goethe apibūdina savo kūrinyje „Epilogas varpui“:

„Dar labiau spindėjo jo skruostai, dar ryškiau,
Tas neblėstantis, visados jaunas švytėjimas: –
Tas drąsumas, kuris įveikia kiekvieną priešą
Anksčiau ar vėliau,
Ta tikėjimas, kuris, kylantis į šviesos karalystę,
Dabar drąsiai žengia pirmyn, dabar nusilenkia,
Kad gera galėtų augti, stiprėti, klestėti,
Kad diena, kurią siekia kilnieji, galėtų išaušti.“

Visa tai, ką dabar pasakiau, norėčiau, kad priimtumėte kaip tam tikrą pratarmę, kurios tikslas – paaiškinti mano paskaitų pavadinimą ir apsaugoti mane nuo bet kokių galimų nesusipratimų ar nepagrįstos kritikos. Tam, kad dabar galėčiau jums pateikti bendrą idėjų, kurias remdamasis mėginsiu spręsti apie mūsų ugdymo įstaigas, apžvalgą, prieš atskleisdamas savo požiūrį ir pereidamas nuo pavadinimo prie pagrindinės temos, norėčiau jums pristatyti tam tikrą schemą. Ši schema, tarsi herbas,

galėtų būti įspėjimas visiems, kurie užklysta prie mano durų – ji parodytų, koks namų pobūdis jų laukia, ir galbūt, peržvelgę šį simbolį, jie nuspręs atsisukti ir eiti atgal. Mano schema yra tokia:

Šiuo metu mūsų ugdymo įstaigose valdo dvi iš pažiūros priešingos jėgos, kurios abi yra vienodai žalingos savo veikimu ir galiausiai susilieja į bendrą rezultatą, nors pačios įstaigos iš pradžių buvo grindžiamos visiškai kitais principais. Šios jėgos yra: viena vertus, siekis kuo labiau išplėsti švietimą, kita vertus, polinkis jį sumažinti ir susilpninti.
Pirmoji siekia paskleisti mokslą kuo platesnei visuomenės daliai, o antroji verčia švietimą atsisakyti savo aukščiausių ir savarankiškiausių tikslų, kad jis galėtų pavaldžiai tarnauti valstybei.
Atsižvelgdami į šias dvi priešingas tendencijas, galėtume pasiduoti nevilties jausmui, jei nematytume galimybės paremti kitų dviejų konkuruojančių veiksnių, kurie, mūsų laimei, yra visiškai vokiški ir turtingi pažadų ateičiai. Kalbu apie dabartinį judėjimą, siekiantį apriboti ir sutelkti švietimą, kuris yra pirmosios minėtosios jėgos priešprieša, ir kitą judėjimą, kuris siekia sustiprinti švietimą bei suteikti jam daugiau nepriklausomybės – tai antrojo veiksnio priešprieša.
Jei ieškotume pagrindo tikėti šių dviejų pastarųjų judėjimų galutine pergale, galėtume jį rasti tame, kad abi jėgos, kurias laikome žalingomis, yra taip prieštaraujančios amžinajai gamtos paskirčiai, kaip švietimo sutelkimas mažumai yra su ja suderintas ir teisingas. Pirmieji du veiksniai gali tik įtvirtinti kultūrą, kuri yra klaidinga nuo pat šaknų, o pastarieji įkūnija tikrąją kultūros esmę.

Pirma paskaita
(skaityta 1872 metų sausio 16d.)

Ponios ir ponai, tema, kurią dabar siūlau aptarti kartu su jumis, yra tokia rimta ir svarbi, o tam tikra prasme taip pat trikdanti, kad, kaip ir jūs, aš mielai kreipčiausi į bet kurį, kuris galėtų pateikti apie ją kokios nors informacijos, – net jei jis būtų labai jaunas, net jei jo idėjos atrodytų visiškai neįtikėtinos, – su sąlyga, kad jis, pasitelkęs savo sugebėjimus, galėtų pateikti patenkinamą ir pakankamą paaiškinimą. Visai įmanoma, kad jis galėjo išgirsti tvirtų nuomonių apie nerimą keliančią mūsų ugdymo įstaigų ateities problemą ir norėtų jas jums pakartoti; galbūt jis netgi turėjo puikių mokytojų, kurie buvo visiškai pajėgūs numatyti, kas laukia ateityje, ir, kaip senovės Romos žyniai, tai padaryti remdamiesi dabarties „vidurių“ analize.

Iš tiesų, galbūt jūs patys tikitės iš manęs kažko panašaus. Kartą, keistomis, bet visiškai nekaltomis aplinkybėmis, atsitiktinai nugirdau pokalbį šia tema tarp dviejų įspūdingų vyrų, ir įspūdingiausi diskusijos momentai bei jų požiūris į temą taip stipriai įsirėžė mano atmintyje, kad kaskart, kai apie tai susimąstau, vis grįžtu prie jų mąstymo kelių. Tačiau negaliu tvirtinti, kad turiu tokį pat drąsų pasitikėjimą, kokį jie rodė, tiek savo drąsiu „uždraustų tiesų“ skelbimu, tiek dar drąsesnėmis viltimis, kurios mane nustebino. Todėl man atrodė labai svarbu užrašyti šį pokalbį, kad kiti galėtų susidaryti nuomonę apie jame išdėstytas įspūdingas mintis ir išvadas. Būtent dėl šios priežasties man pasirodė tinkama pasinaudoti šių paskaitų galimybe.

Aš puikiai žinau, kokiai bendruomenei dabar noriu pateikti šį pokalbį rimtai apsvarstyti – žinau, kad tai yra bendruomenė, kuri siekia šviesti ir ugdyti savo narius tokiu mastu, kuris didingai pranoksta jos dydį ir turėtų sukelti gėdą visiems didesniems miestams. Esant tokioms sąlygoms, manau, galiu pagrįstai manyti, kad vietovėje, kur taip daug daroma dėl dalykų, apie kuriuos noriu kalbėti, žmonės apie juos taip pat daug galvoja. Pasakodamas apie šį pokalbį, galėsiu būti visiškai suprastas tik tarp tų klausytojų, kurie sugebės įžvelgti tai, ką galiu tik užsiminti, kurie patys papildys tai, ką privalau praleisti, ir, svarbiausia, kuriems tereikės priminti, o ne mokyti.

Taigi klausykitės, ponios ir ponai, kai pasakosiu apie šią nežalingą savo patirtį ir mažiau nežalingą dviejų džentelmenų, kurių vardų dar nepaminėjau, pokalbį.

Įsivaizduokime save jauno studento pozicijoje – pozicijoje, kuri mūsų laikų klaidinančio judėjimo ir karštligiško sujaudinimo amžiuje tapo beveik neįmanoma. Reikia pačiam tai išgyventi, kad patikėtum, jog tokia nerūpestinga saviapgaulė ir patogus abejingumas laikui apskritai gali egzistuoti. Šioje būsenoje aš ir mano bendraamžis draugas praleidome metus Bonos universitete prie Reino. Tai buvo metai, kurie, visiškai neturėdami planų ir projektų ateičiai, dabar man atrodo beveik kaip sapnas – sapnas, įrėmintas tarsi tarp dviejų augimo laikotarpių. Mes abu ramiai ir taikiai leidome laiką, nors aplink mus esantys jaunuoliai buvo labai skirtingai nusiteikę, ir kartais patirdavome nemažai sunkumų atsispirdami šių bendraamžių spaudimui prisijungti prie jų veiklos. Dabar, kai galiu pažvelgti į tą laikotarpį iš šalies, negaliu nesusieti mūsų laikysenos su tais pasipriešinimais, kuriuos dažnai patiriame

sapnuose, pavyzdžiui, kai sapnuojame, kad galime skristi, bet jaučiame, kad kažkokia nesuprantama jėga mus stabdo.

Aš ir mano draugas turėjome daug bendrų prisiminimų, kurie siekė mūsų vaikystės laikus. Vieną iš jų norėčiau jums papasakoti, nes jis tarsi įžanga į anksčiau paminėtą nekaltą patirtį. Vienos kelionės Reino upe metu, kurią kartu vykdėme vasarą, abu vienu metu ir toje pačioje vietoje nepriklausomai vienas nuo kito sugalvojome tą pačią idėją. Šis neįprastas sutapimas taip mus nustebino, kad nusprendėme šią idėją iškart įgyvendinti. Nusprendėme įkurti savotišką mažą klubą, kurio nariais būtume mes ir keli draugai. Šio klubo tikslas buvo suteikti struktūrą ir įdomumo mūsų kūrybinėms meninėms ir literatūrinėms pastangoms. Paprastai tariant, kiekvienas iš mūsų kas mėnesį turėjo pateikti originalų darbą – eilėraštį, traktatą, architektūrinį projektą ar muzikinę kompoziciją, kurią visi nariai draugiškai ir laisvai kritikuotų.

Mes tikėjomės, kad per abipusę kritiką galėsime ir paskatinti, ir suvaldyti savo kūrybinius impulsus. Iš tiesų, šis sumanymas pasirodė toks sėkmingas, kad abu visada jautėme tam tikrą pagarbą valandai ir vietai, kur šis planas gimė.

Ši pagarba netrukus virto tarsi ritualu: mes visi sutarėme, kad, kai tik bus įmanoma, bent kartą per metus apsilankysime toje nuošalioje vietoje prie Rolandseko, kur tą vasaros dieną, sėdėdami kartu ir pasinėrę į apmąstymus, netikėtai buvome įkvėpti tos pačios minties. Atvirai kalbant, klubo taisyklės niekada nebuvo labai griežtai laikomasi; tačiau dėl daugybės praleistų įsipareigojimų mūsų Bonos studentavimo metais, kai vėl buvome prie Reino krantų, tvirtai nusprendėme ne tik laikytis šių taisyklių, bet ir patenkinti savo jausmus bei dėkingumą, pagarbiai apsilankydami Rolandseko vietoje numatytą dieną.

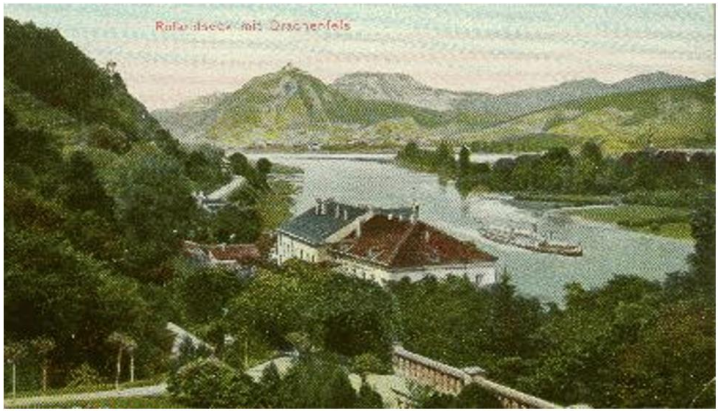

Rolandsekas su Drachenfels per atstumą

Šį planą įvykdyti buvo nelengva, nes būtent tą dieną, kurią buvome pasirinkę savo kelionei, didelis ir gyvybingas studentų susivienijimas, kuris visada trukdė mūsų planams, ėmėsi visų įmanomų kliūčių, kad mus sustabdytų. Jie organizavo bendrą iškylą į Rolandseką, kurios tikslas buvo paskutinį kartą suburti visus narius prieš pusmečio pabaigą ir užtikrinti, kad jie grįžtų namo su maloniais paskutiniųjų kartu praleistų valandų prisiminimais.

Diena buvo nuostabi, oras, bent jau mūsų klimato sąlygomis, buvo toks, kokį galima patirti tik vėlyvą vasarą: dangus ir žemė susiliejo harmoningai, o rudeninė gaiva ir žydra dangaus platybė švytėjo saulėje. Pasipuošę ryškiais, fantastiškais drabužiais, kuriuos, tarp niūrių vyraujančių mados tendencijų, tik studentai dar galėjo sau leisti, mes įsėdome į garlaivį, kuris buvo išpuoštas mūsų garbei, o jo stiebe iškėlėme savo vėliavą. Iš abiejų Reino krantų, pagal mūsų nurodymus, retkarčiais nuaidėdavo signaliniai šūviai, skirti pranešti Rolandseko šeimininkui ir aplinkinių vietovių gyventojams apie mūsų atvykimą. Nenorėdamas per daug išsiplėsti, praleisiu pasakojimą apie triukšmingą kelionę nuo prieplaukos per sujaudintą ir laukiančią mažą gyvenvietę bei mūsų tarp savęs mainomus juokelius. Taip pat nesigilinsiu į puotą, kuri tapo ir triukšminga, ir audringa, ar į ypatingą muzikinį kūrinį, kurį, kaip klubo muzikinis patarėjas, ne tik turėjau repetuoti, bet ir buvau priverstas diriguoti. Šis kūrinys, kuris darėsi vis audringesnis ir buvo dainuojamas vis greitesniu tempu, pasiekė savo pabaigą garsiu šauksmu. Aš daviau ženklą savo draugui, ir vos tik nuskambėjo paskutinis akordas, mes abu dingome, palikdami užnugaryje siautulingą triukšmą.

Akimirksniu atsidūrėme gaivinančioje ir kvapą gniaužiančioje gamtos tyloje. Šešėliai jau ilgėjo, saulė dar švietė, nors buvo gerokai nusileidusi, o nuo žalių ir blizgančių Reino bangų mūsų karštus veidus gaivino vėsus vėjelis. Ritualas mus saistė tik tiek, kad jo laikytis reikėjo paskutinėmis dienos valandomis, todėl nusprendėme paskutines aiškaus dienos šviesos akimirkas išnaudoti vienai iš mūsų mėgstamų pramogų.

Tuo metu mes labai mėgome šaudymą iš pistoletų, o vėlesniais metais abu pripažinome, kad įgūdžiai, kuriuos įgijome kaip mėgėjai, buvo labai naudingi mūsų karinėje karjeroje. Mūsų klubo tarnas žinojo gana tolimą ir aukštą vietą, kurią mes naudojome kaip šaudymo aikštelę, ir ten iš anksto nunešė mūsų pistoletus. Ši vieta buvo netoli miško viršutinės ribos, kuri dengė žemesnius kalnus už Rolandseko. Tai buvo nedidelė, nelygi aikštelė netoli tos vietos, kuri mums tapo šventa dėl jos ryšio su mūsų svajonėmis ir planais. Šalia mūsų šaudymo aikštelės, ant medžiais apsodinto šlaito, buvo nedidelis iškirstas plotelis, kuris puikiai tiko sustoti. Iš čia buvo galima matyti Reiną virš medžių ir krūmų viršūnių, o nuostabios Bismarko kalvos, ypač Drachenfelse, ribojo horizontą. Ši vieta buvo mūsų planų ir svajonių šventovė, kurioje ketinome praleisti vakaro valandas ir, pagal mūsų nustatytą tvarką, užbaigti dieną.

Viename nedidelės nelygios aikštelės krašte, ne per toliausiai, stovėjo milžiniškas ąžuolo kamienas, aiškiai matomas prieš fone esančius žemus, banguotus kalnus, kuriuose nebuvo medžių. Dar būdami studentai, drauge išraižėme šio medžio kamiene pentagramą. Metai lietaus ir audrų šiek tiek pagilino mūsų įpjovas, todėl figūra atrodė tinkamas taikinys mūsų šaudymo pratyboms. Atvykome į

savo improvizuotą šaudymo aikštelę vėlyvą popietę, kai ąžuolo kelmas jau metė ilgą ir ištęstą šešėlį per dykvietę. Viskas aplink buvo ramu: dėl aukštų medžių po mūsų kojomis negalėjome matyti Reino slėnio žemiau. Vietos ramybė tik pabrėžė mūsų pistoletų šūvių garsumą – vos tik iššoviau savo antrąjį šūvį į pentagramą, pajutau kažkieno ranką ant savo rankos ir pastebėjau, kad prie mano draugo taip pat kažkas priėjo ir sutrukdė jam užtaisyti savo pistoletą.

Atsisukęs greitai, pamačiau nustebusį seną džentelmeną, o už nugaros pajutau labai stiprų šunį, kuris mane stumtelėjo. Mano draugą užkalbino kiek jaunesnis vyras nei tas, kuris stovėjo prieš mane. Tačiau prieš mums spėjant išreikšti savo nuostabą, vyresnysis išdviejų nepažįstamųjų ėmė karštai ir griežtai kalbėti: „Ne! Ne!“ – jis šaukė mums. „Jokių dvikovų negali būti čia kovojama, ypač ne tarp tokių jaunų studentų kaip jūs! Nustokite ir susitarkite, paspauskite rankas! Kas gi jūs esate? Žemės druska? Ateities intelektas? Mūsų vilčių sėkla? Ir net jūs nesugebate atsikratyti beprotiško garbės kodekso ir jo smurtinių taisyklių? Nenoriu abejoti jūsų širdimis, bet jūsų galvos, be abejonės, nesuteikia jums jokios garbės. Jūs, kuriuos stebi Graikijos ir Romos išmintis, ir kurių jaunystės dvasia, įdėjus tiek pastangų, buvo užliejama senovės išminčių ir herojų šviesa – ar jūs nesugebate atsisakyti riteriško garbės kodekso, kuris iš tiesų yra kvailystės ir žiaurumo kodeksas? Išnagrinėkite jį protu kartą ir visiems laikams, ir išgryninkite jo apgailėtiną siaurumą. Tegul tai tampa jūsų proto, o ne širdies išbandymu.“

Ši griežta, nors iš esmės teisinga, tirada mus truputį suerzino. Mes pradėjome atsikirtinėti, kalbėdami beveik tuo pačiu metu: „Visų pirma, jūs neteisingai supratote pagrindinį dalyką – mes čia nesiruošiame kautis dvikovoje, o tik praktikuotis šaudymą. Antra, jūs, regis, nesuprantate, kaip vyksta tikra dvikova; ar jūs tikrai manote, kad mes čia stotume vienas prieš kitą šioje atokioje vietoje, be

sekundantų ar gydytojų? Ir trečia, dėl dvikovos klausimo mes kiekvienas turime savo nuomonę ir mums nereikia netikėtai būti mokomiems tokiais pamokslais.“

Šis mūsų atsakymas, kuris tikrai nebuvo labai mandagus, paliko prastą įspūdį senajam džentelmenui. Iš pradžių, kai jis išgirdo, jog nesiruošiame kovoti dvikovoje, jo žvilgsnis tapo švelnesnis; tačiau kai mes priėjome prie paskutinės savo atsakymo dalies, jis pasidarė taip nepatenkintas, kad tiesiog suburbėjo. Kai mes pradėjome kalbėti apie savo „požiūrį“, jis greitai sugriebė savo kompanioną, aštriai apsisuko ir kreipėsi į mus piktai, sakydamas: „Žmonės neturėtų turėti požiūrių, bet mintis!“ Į tai jo draugas pridūrė: „Gerbkite žmogų, kuris, net klydamas, yra vertas dėmesio!“

Tuo tarpu mano draugas, kuris jau buvo užtaisęs savo pistoletą, šūktelėjo: „Žiūrėkite!“ ir iššovė į pentagramą. Šūvio aidas, nuaidėjęs už jų nugarų, visiškai suerzino senąjį džentelmeną. Jis dar kartą atsisuko, piktai pažvelgė į mano draugą ir tarė silpnu balsu savo kompanionui: „Ką mes turėtume daryti? Šitie jaunuoliai mane nužudys su savo šaudymu.“ „Jūs turėtumėte žinoti, – tarė jaunesnis vyras, atsigręždamas į mus, – kad jūsų triukšmingi žaidimai, šiuo atveju, reiškia mėginimą atimti gyvybę iš filosofijos. Pažiūrėkite į šį garbingą vyrą – jis gali jus maldauti liautis šaudžius čia. Ir kai toks žmogus prašo…“
„Na, jo prašymas nesunkiai išpildomas,“ – įsiterpė senasis vyras, griežtai žvelgdamas į mus.

Tiesą sakant, mes nežinojome, kaip visą šią situaciją suprasti. Mes negalėjome suvokti, kaip mūsų triukšminga veikla gali turėti ką nors bendro su filosofija; nei suprasti, kodėl, iš mandagumo, turėtume apleisti savo šaudymo vietą. Šią akimirką galėjome atrodyti šiek tiek pasimetę ir sutrikę. Pastebėję mūsų akimirkos nepasitikėjimą savimi, jaunesnysis vyras ėmė aiškinti šią situaciją.

Mes esame priversti, – tarė jaunesnis vyras, – praleisti šiek tiek laiko čia, šioje apylinkėje; turime čia susitikimą. Vienas iškiliausių šio garbingo žmogaus draugų susitiks su mumis šįvakar; iš tiesų, mes specialiai pasirinkome šią ramią vietą su keliais suoleliais vidury miško šiam susitikimui. Būtų labai nemalonu, jei dėl jūsų nuolatinio šaudymo mus užkluptų nenutrūkstama virtinė garsų; jūsų jausmai tikrai jums patars, kad neįmanoma tęsti šaudymo, kai žinote, jog žmogus, pasirinkęs šią tykią vietą susitikimui su draugu, yra vienas žymiausių mūsų filosofų.

Šis paaiškinimas mus tik dar labiau sutrikdė, nes pamatėme grėsmę, kuri buvo net didesnė už mūsų šaudymo vietos praradimą, ir nekantriai paklausėme: „Kur yra ta rami vieta? Tik ne kairėje, miške?“
„Būtent toje vietoje,“ – atsakė vyras.
„Bet šįvakar ta vieta priklauso mums,“ – įsiterpė mano draugas. „Mes privalome ją turėti,“ – sušukome kartu.

Šiuo momentu mūsų ilgai planuotas minėjimas pasirodė svarbesnis už visas pasaulio filosofijas, ir mes taip karštai bei gyvai reiškėme savo jausmus, kad, atsižvelgiant į mūsų teiginių nepaaiškinamą

prigimtį, tikriausiai atrodėme kiek juokingai. Bet kokiu atveju mūsų filosofiniai įsibrovėliai žvelgė į mus su smalsiu pasitenkinimu, tarsi tikėdamiesi iš mūsų atsiprašymo. Tačiau mes tylėjome, nes labiausiai norėjome išlaikyti savo paslaptį.

Taip mes stovėjome vieni prieš kitus tyloje, o saulėlydis nudažė medžių viršūnes auksine raudona spalva. Filosofas stebėjo saulę, jo palydovas stebėjo jį, o mes nukreipėme savo žvilgsnius į savo nišą miške, kurią šiandien, atrodė, galime prarasti. Mus užvaldė užsispyręs pyktis. Kas yra filosofija, klausėme savęs, jei ji neleidžia žmogui būti vienam arba mėgautis pasirinkto draugo kompanija, o galų gale – jei ji trukdo žmogui tapti filosofu? Mūsų minėjimas buvo grynai filosofinis aktas. Minėdami jį, ketinome kurti ateities planus ir sprendimus, tyliai apmąstydami tikėjomės atrasti idėją, kuri vėl padėtų formuoti ir stiprinti mūsų dvasią ateityje, kaip tai buvo darę mūsų berniukiškos idėjos praeityje. Šio rimto veiksmo reikšmė slypėjo tame, kad nieko konkretaus neturėjo būti daroma; mums tereikėjo būti vieniems, sėdėti tyliai ir mąstyti, kaip tai darėme prieš penkerius metus, kai abu buvome įkvėpti tos pačios minties. Tai turėjo būti tylus minėjimas, visas skirtas prisiminimams ir ateičiai; dabartis turėjo tapti jungtuku tarp šių dviejų. Tačiau likimas, dabar nepalankus, įsiveržė į mūsų magišką ratą, ir mes nežinojome, kaip jį išvaryti; aplinkybės buvo tokios neįprastos, kad sukėlė mums paslaptingą jaudulį.

Kai mes taip stovėjome tyloje, susiskirstę į dvi priešiškas grupes, debesys virš mūsų darėsi vis raudonesni, o vakaras atrodė vis ramesnis ir švelnesnis. Galėjome beveik įsivaizduoti, kad girdime reguliarius gamtos alsavimus, kai ji baigia savo meno kūrinį – šlovingą dieną, kuria ką tik mėgavomės. Staiga ramų vakaro orą perplėšė sumišęs ir triukšmingas džiaugsmo šūksnis, kuris, regis, atsklido iš Reino. Iš tolo pasigirdo daugybė balsų – tai buvo mūsų bendrakursiai, kurie tuo metu tikriausiai jau sėdo į mažus laivelius Reino upe. Supratome, kad mūsų gali pasigesti ir kad patys galime kažką praleisti. Beveik tuo pačiu metu mes su draugu pakėlėme pistoletus ir iššovėme; šūvių aidai sugrįžo pas mus, o su jais atėjo iš slėnio gerai pažįstamas šūksnis, skirtas atpažinimo signalui. Mūsų aistra šaudymui buvo pelniusi mums ir gerą, ir blogą reputaciją klube. Tuo pat metu supratome, kad mūsų elgesys su tyliaisiais filosofais buvo išskirtinai nemandagus. Jie jau kurį laiką tyliai stebėjo mus, ir kai mes iššovėme, netikėtai sudrebėję, jie priartėjo vienas prie kito. Mes skubiai priėjome prie jų ir paeiliui sušukome: „Atleiskite mums. Tai buvo paskutinis šūvis, ir jis buvo skirtas mūsų draugams prie Reino. Jie mus suprato, girdite? Jei reikalaujate to miško kampelio, leiskite mums bent jau ten pasėdėti. Vietoje rasite kelis suolelius; mes jūsų netrukdysime, sėdėsime visiškai tyliai ir nepratarsime nė žodžio. Tačiau dabar jau po septynių, ir mes turime ten nueiti iš karto.“

„Tai skamba paslaptingiau, nei yra iš tikrųjų,“ – pridūriau po pauzės. „Mes davėme iškilmingą pažadą praleisti šią valandą toje vietoje, ir tam yra priežasčių. Ši vieta mums yra šventa dėl tam tikrų malonių prisiminimų, o taip pat turi pažymėti gerą ateities pradžią. Todėl stengsimės, kad jums neliktų jokių nemalonių prisiminimų apie mūsų susitikimą – net jei daug darėme, kad jus sutrikdytume ir išgąsdintume.“

Filosofas tylėjo; tačiau jo draugas atsakė: „Mūsų pažadai ir planai, deja, įpareigoja mus ne tik pasilikti čia, bet ir praleisti tą pačią valandą toje vietoje, kurią pasirinkote jūs. Turime nuspręsti, ar šis neįprastas sutapimas yra likimo, ar galbūt dvasios darbas.“

„Be to, mano drauge, – tarė filosofas, – aš dabar daug mažiau nepatenkintas šiais karingais jaunuoliais nei buvau anksčiau. Pastebėjai, kaip tyliai jie stovėjo prieš minutę, kai mes stebėjome saulę? Jie nei kalbėjo, nei rūkė; jie stovėjo kaip sustingę, ir aš net tikiu, kad jie medituoja.“

Staiga atsigręždamas į mus, jis tarė: „Ar jūs meditavote? Papasakokite man apie tai eidami link mūsų bendros susitikimo vietos.“ Mes visi žengėme kelis žingsnius kartu, leisdamiesi šlaitu į šiltą ir malonų miško orą, kur jau buvo daug tamsiau. Kelyje mano draugas atvirai atskleidė savo mintis filosofui; jis prisipažino, kaip labai bijojo, kad galbūt pirmą kartą filosofas trukdys jam filosofuoti.

Išminčius nusijuokė. „Ką? Bijojote, kad filosofas sutrukdys jums filosofuoti? Tai galėjo lengvai nutikti: ar dar nesate to patyrę? Ar jūsų universiteto gyvenime nebuvo tokių patirčių? Juk, be abejo, lankote filosofijos paskaitas?“

Šis klausimas mus suglumino; iš tiesų mūsų išsilavinime iki tol nebuvo jokio filosofijos elemento. Tuo metu mes dar naiviai įsivaizdavome, kad kiekvienas, užimantis filosofijos dėstytojo pareigas, iš tiesų turi būti filosofas: mes buvome nepatyrę ir blogai informuoti. Atvirai pripažinome, kad dar nepriklausėme jokiam filosofijos fakultetui, tačiau tikrai ketinome kompensuoti prarastą laiką.

Tai ką gi, – paklausė jis, – turėjote omenyje, kai kalbėjote apie filosofavimą?
Atsakiau: „Mes negalime pateikti apibrėžimo. Bet iš esmės turėjome omenyje tai, kad norime nuoširdžiai stengtis apsvarstyti geriausius būdus tapti kultūringais žmonėmis.“
„Tai daug ir tuo pačiu metu labai mažai,“ – burbtelėjo filosofas. „Pagalvokite apie tai. Štai mūsų suoleliai; pasikalbėkime apie šį klausimą išsamiai: aš netrukdysiu jūsų meditacijoms apie tai, kaip tapti kultūros žmonėmis. Linkiu jums sėkmės ir – požiūrių, kaip ir jūsų dvikovos klausimais; visiškai naujų, originalių ir apšviestų požiūrių. Filosofas nenori trukdyti jūsų filosofavimui; bet bent jau susilaikykite nuo jo trikdymo pistoletų šūviais. Pabandykite šiandien pamėgdžioti pitagoriečius: jie, kaip tikrosios filosofijos tarnai, privalėjo penkerius metus tylėti – galbūt jūs taip pat galėtumėte tylėti penkis kartus po penkiolika minučių, kaip savo pačių būsimosios kultūros tarnai, dėl kurios, regis, taip rūpinatės.“

Mes pasiekėme savo tikslą: mūsų ritualo minėjimas prasidėjo. Kaip ir ankstesniu atveju prieš penkerius metus, Reiną vėl dengė lengvas rūkas, dangus atrodė šviesus, o miškai skleidė tą patį kvapą. Mes užėmėme vietas ant labiausiai nutolusio suolelio kampo; sėdėdami ten, mes buvome beveik pasislėpę, ir nei filosofas, nei jo draugas negalėjo matyti mūsų veidų. Mes buvome vieni: kai išgirsdavome filosofo balsą, jis taip susiliedavo su lapų šnaresiu ir daugybės gyvų būtybių zvimbimu, kad atrodė beveik kaip gamtos muzika; kaip garsas, jis labiau priminė tolimą monotonišką dejone. Mus iš tikrųjų niekas netrikdė.

Taip praėjo šiek tiek laiko, o saulėlydžio švytėjimas darėsi vis blyškesnis. Tuo metu prisiminimai apie mūsų jaunystėje vykusį kultūros siekimo darbą vis labiau ryškėjo. Atrodė, kad turime didžiausią dėkingumo skolą tam mažam draugų rateliui, kurį buvome įkūrę; jis padarė daugiau nei tik papildė mūsų mokyklinį išsilavinimą – jis buvo vienintelė tikrai vaisinga bendruomenė, kurią turėjome. Jo rėmuose mes netgi įrėminome savo viešąjį mokyklinį gyvenimą, kaip visiškai atskirą veiksnį, padėjusį mums siekti kultūros.

Žinojome, kad dėl šio mažo draugijos niekada neįsileidome minčių apie tam tikrą karjeros kryptį. Valstybės vykdomas per dažnas jaunimo išnaudojimas savo tikslams – t. y. greitai paruošti naudingus valdininkus ir garantuoti jų besąlygišką paklusnumą griežtų egzaminų pagalba – liko mums visiškai svetimas. Ir kad parodytume, kiek mažai mus veikė naudingumo siekis ar greito paaukštinimo ir sėkmės perspektyvos, šią dieną mus guodė mintis, kad net tada dar nebuvome nusprendę, kuo norėtume būti – mes netgi apie tai visiškai nesirūpinome. Mūsų mažoji draugija buvo sėjusi šio laimingo abejingumo sėklas mūsų sielose, ir būtent dėl jos buvome pasirengę švęsti jos įkūrimo metines su nuoširdžiu dėkingumu. Manau, jau minėjau, kad dabartiniu laikotarpiu, kuris yra toks netolerantiškas viskam, kas nėra naudinga, toks beprasmiškas mėgavimasis akimirka, toks savęs lopšyje užmigdymas dabartyje turi atrodyti beveik neįtikėtinas ir, be jokios abejonės, smerktinas. Koks bevertis buvome mes! Ir kaip didžiavomės būdami beverčiai! Mes netgi ginčydavomės, kuris iš mūsų turėtų teisę būti labiau beverčiu. Mes nenorėjome niekam suteikti svarbos, nenorėjome laikytis jokių stiprių nuostatų, nesiekėme jokio konkretaus tikslo. Nenorėjome rūpintis rytdiena ir troškome tik vieno – patogiai atsiremti į dabarties slenkstį, kaip tikri nevykėliai, ir taip gyventi. Ir mes tai darėme – tebūnie mes palaiminti už tai!

Taigi, ponios ir ponai, tai buvo mūsų požiūris tuomet!

Įtrauktas šių apmąstymų, jau buvau bepradedąs savarankiškai atsakyti į klausimą apie mūsų švietimo įstaigų ateitį tuo pačiu savimi pasitikinčiu tonu, kai staiga pajutau, jog „natūrali muzika“, sklindanti nuo filosofo suolelio, prarado ankstesnį pobūdį ir dabar mus pasiekia daug aštresniais, ryškesniais tonais nei iki tol. Staiga suvokiau, kad klausausi. Klausausi slapta ir esu aistringai įsitraukęs, įtempęs abi ausis kiekvienam garsui. Stumtelėjau draugą, kuris, regis, buvo šiek tiek pavargęs, ir sušnabždėjau: „Neužmik! Čia galime kažko išmokti. Tai skirta ne mums, bet mus vis tiek liečia.“ Mano dėmesį staiga patraukė garsesnis ir aiškesnis tonas, sklindantis nuo filosofo suolelio. Supratau, kad klausausi ir net šnipinėju, intensyviai domiuosi kiekvienu garsu. Patraukiau savo draugą, kuris akivaizdžiai buvo pavargęs, ir pašnibždėjau: „Neužmik! Ten yra kažkas, ką turime išgirsti. Tai svarbu mums, net jei ir nėra skirta tiesiogiai mums.“

Commented [AK4]: Mokslas ir kultūra

Pavyzdžiui, išgirdau jaunesnį vyrą, kuris, energingai ginčydamasis, gynėsi nuo vis griežtesnių filosofo priekaištų. „Tu nepasikeitei, – sušuko filosofas, – deja, nepasikeitei. Man nesuvokiama, kaip gali išlikti toks pats, kaip buvai prieš septynerius metus, kai paskutinį kartą tave mačiau ir išvykau su dideliu nerimu. Bijau, kad dar kartą turėsiu nuvilkti nuo tavęs šiuolaikinės kultūros odą, kurią tuo tarpu užsivilkai. Ir ką randu po ja? Tą patį nekintamą 'suprantamą' charakterį, pasak Kanto; tačiau, deja, ir tą

patį nekintamą 'intelektualų' charakterį – tai gali būti neišvengiamybė, bet tikrai ne paguoda. Aš klausiu savęs, kokia nauda iš to, kad gyvenau kaip filosofas, jei visi metai, kuriuos praleidai mano draugijoje, nepaliko gilesnio pėdsako tavo sieloje. Tu elgiesi taip, tarsi net nebūtum girdėjęs pagrindinio kultūros principo, kurį taip stengiausi tau įdiegti mūsų draugystės metu. Pasakyk man – koks buvo tas principas?“

Atsimenu, – atsakė mokinys, – jūs dažnai sakydavote, kad niekas nesieks kultūros, jei žinotų, kaip neįtikėtinai mažai yra tikrai kultūringų žmonių ir kiek jų gali būti. Net šis mažas kultūringų žmonių skaičius būtų neįmanomas, jei milžiniška masė žmonių, vedama klaidinančios iliuzijos, neskirtų savo gyvenimo švietimui. Todėl būtų klaida viešai atskleisti juokingą disproporciją tarp tikrai kultūringų žmonių ir milžiniško švietimo aparato dydžio. Štai kur slypi visas kultūros slėpinys – begalė žmonių siekia jos ir sunkiai tam dirba, regis, savo pačių interesais, tačiau iš tiesų tam, kad keli išrinktieji galėtų ją pasiekti.

Tai tas principas, – atsakė filosofas, – ir vis dėlto tu taip toli pamiršai save, kad patikėjai esąs vienas iš tų kelių? Man akivaizdu, kad tau kilo ši mintis. Tai, deja, šiuolaikinio švietimo ydingumas. Genijaus teisės yra demokratizuojamos, kad žmonės būtų atleisti nuo pareigos siekti kultūros ir nuo jos poreikio. Kiekvienas, jei tik įmanoma, nori ilsėtis genijaus pasodinto medžio šešėlyje ir išvengti siaubingos būtinybės dirbti jam, kad jo palikuonys galėtų būti įmanomi.“ „Ką? – tęsė filosofas, – Ar tu taip pat didžiuojiesi būti mokytoju? Ar tu niekini mokinių minią? Ar tu kalbi su panieka apie mokytojo pašaukimą? Ar mėgdžiodamas mano gyvenimo būdą trokšti gyventi vienišumo izoliacijoje, atskirtas nuo tos minios? Ar tu manai, kad gali vienu šuoliu pasiekti tai, ką aš, kaip filosofas, turėjau iškovoti tik ilgų ir atkaklių kovų metu? Ir ar nebijai, kad vienatvė tau atsilygins kerštu? Tiesiog pabandyk gyventi vienuolio, tarnaujančio kultūrai, gyvenimą. Tik tam, kuris apdovanotas gausiais vidiniais turtais, įmanoma gyventi visų labui, remiantis vien savo ištekliais! Neįprasti jaunuoliai! Jie jautė pareigą mėgdžioti tai, kas yra sunkiausia ir aukščiausia – tai, kas įmanoma tik meistrui, nors jie turėjo žinoti, kokia pavojinga ir sunki ši užduotis, ir kaip lengvai puikios savybės gali būti sunaikintos, jei jos yra netinkamai nukreiptos.

Aš nieko nuo jūsų neslėpsiu, pone, – atsakė kompanionas. – Per ilgą laiką jūsų draugijoje girdėjau per daug, kad galėčiau visiškai pasiduoti mūsų dabartinei švietimo ir mokymo sistemai. Man per daug skaudžiai žinomos klaidos ir piktnaudžiavimai, į kuriuos jūs visada atkreipdavote dėmesį. Bet aš taip pat gerai žinau, kad neturiu pakankamai stiprybės tikėtis sėkmės, jei mėginčiau prieš juos kovoti. Mane užvaldė bendras nusivylimas; mano pasitraukimas į vienatvę nebuvo nei išdidumo, nei arogancijos rezultatas. Norėčiau jums apibūdinti, kokia, mano manymu, yra dabartinių švietimo klausimų, dabar pritraukiančių tiek daug dėmesio, prigimtis. Atrodo, kad turiu pripažinti dvi pagrindines kryptis jėgų, veikiančių šioje srityje – dvi iš pažiūros priešingas tendencijas, kurios abi vienodai žalingos savo veikimu ir galų gale susijungia, kad sukurtų savo rezultatą. Pirmoji – siekis pasiekti kuo didesnę švietimo plėtrą; antroji – tendencija jį susilpninti ir sumenkinti. Pirmoji kryptis, įvairiais motyvais vedama, siekia paskleisti mokymą kuo platesniam žmonių ratui; antroji verčia

švietimą atsisakyti savo aukščiausių, kilniausių ir didingiausių pretenzijų tam, kad jis galėtų pasitarnauti kitiems gyvenimo tikslams – pavyzdžiui, valstybei.

Manau, jau užsiminiau, iš kur kyla reikalavimas kuo labiau išplėsti švietimą, – tęsė jaunesnysis vyras. – Ši plėtra priklauso prie mylimiausių šiuolaikinės politinės ekonomijos dogmų. Kuo daugiau žinių ir išsilavinimo, tuo didesnė pasiūla ir paklausa, o todėl – ir kuo daugiau laimės. Štai tokia yra formulė. Tokiu atveju nauda tampa švietimo tikslu ir objektu, – nauda pelno prasme, kuo didesnio piniginio pelno prasme. Šiame kontekste kultūra būtų apibrėžiama kaip galimybė ‘išlikti priekyje savo amžiaus’, iš kurios galima matyti visus lengviausius ir geriausius kelius į turtus, ir su kuria galima kontroliuoti visas komunikacijos priemones tarp žmonių ir tautų. Pagal šią schemą švietimo tikslas būtų ugdyti kuo daugiau ‘vertingų’ žmonių – ‘vertingų’ tokia prasme, kokia šis žodis taikomas apyvartinėms monetoms. Kuo daugiau tokių žmonių, tuo laimingesnė bus tauta; būtent tai ir yra mūsų moderniųjų švietimo institucijų tikslas: padėti kiekvienam, pagal jo prigimtį, tapti ‘vertingu’; išvystyti jį taip, kad jo konkreti žinių ir mokslo dalis jam suteiktų kuo didesnį laimės ir piniginio pelno kiekį. Kiekvienas turi gebėti įvertinti save, žinoti, kiek jis gali pagrįstai tikėtis iš gyvenimo. Šiame kontekste postuluojamas ‘intelekto ir turto ryšys’ beveik prilygsta moraliniam principui. Šioje srityje yra nekenčiama visa kultūra, kuri izoliuoja, kelia tikslus aukščiau nei turtai ar pelnas ir kuri reikalauja laiko. Paprastai tokios švietimo tendencijos yra atmetamos kaip ‘aukštesnio egoizmo’ ar ‘amoralių kultūrų – epikūriečių – sistemos.’ Pagal čia vyraujančią moralę reikalavimai yra visai kitokie; pirmiausia reikalingas greitas švietimas, kad kuo greičiau būtų ugdomas pinigus uždirbantis žmogus. Be to, norima, kad šis ugdymas būtų toks kruopštus, jog būtų sukurtas žmogus, galintis uždirbti daug pinigų. Žmonėms leidžiama įgyti tik tiek kultūros, kiek tai suderinama su pelno interesais; bet bent jau šis minimalus kiekis yra iš jų reikalaujamas. Trumpai tariant: žmonija turi prigimtinę teisę į laimę žemėje, todėl kultūra yra būtina, bet tik šiuo tikslu!

Privalau čia kai ką pasakyti, – tarė filosofas. – Požiūryje, kurį aprašėte taip aiškiai, slypi didžiulė ir baisi grėsmė, kad tam tikru metu didžiosios masės gali peršokti per vidurinę klasę ir stačia galva pasinerti į šią žemiškąją palaimą. Tai ir yra vadinama „socialiniu klausimu.“ Šioms masėms gali atrodyti, kad švietimas plačiausiai žmonių grupei tėra priemonė kelių išrinktųjų žemiškajai palaimai pasiekti: „kuo platesnis švietimo plėtimas“ taip susilpnina švietimą, kad jis nebegali nei suteikti privilegijų, nei įkvėpti pagarbos. Bendriausia kultūros forma yra tiesiog barbarybė. Bet nenoriu nutraukti jūsų diskusijos.

Draugas tęsė: Yra ir kitų priežasčių, be šio mylimo ekonominio dogmo, kodėl švietimo plėtra, kurios taip atkakliai siekiama visur, yra skatinama. Kai kuriose šalyse baimė dėl religinio persekiojimo yra tokia visuotinė, o jo pasekmių baimė taip ryški, kad visų visuomenės klasių žmonės trokšta kultūros ir godžiai sugeria tas jos dalis, kurios, kaip manoma, slopina religinius instinktus. Kitose vietose valstybė savo ruožtu, siekdama išlikti, taip pat siekia kuo platesnio švietimo plėtimo, nes jaučiasi pakankamai stipri, kad kultūros įkvėptą emancipuojančią dvasią pajungtų savo jungui. Valstybė palankiai vertina viską, kas prisideda prie kultūros plėtimo, jei tai naudinga jos pareigūnams ar kariams, bet iš esmės – jai pačiai, konkuruojant su kitomis tautomis. Šiuo atveju valstybės pamatai turi būti

pakankamai platūs ir tvirti, kad sudarytų tinkamą atitikmenį sudėtingiems kultūros skliautams, kuriuos jie palaiko, kaip ir pirmuoju atveju žmonės turi jausti buvusio religinio despotizmo pėdsakus, kad būtų priversti imtis tokių kraštutinių priemonių. Taigi, kaskart, kai girdžiu, kaip masės reikalauja švietimo plėtros, klausiu savęs, ar tai skatina godus pelno ir turto troškimas, buvusio religinio persekiojimo atmintis ar atsargus paties valstybės egoizmas.

Kita vertus, man pasirodė, kad egzistuoja dar viena tendencija, galbūt ne tokia garsiai reiškiama, bet ne mažiau stipri, kuri sklinda iš įvairių šaltinių ir yra vedama kitokio noro – noro sumažinti ir susilpninti švietimą.

Commented [AK5]: Kritika dėl specializacijos

Visuose išsilavinusiuose sluoksniuose žmonės linkę šnabždėti vienas kitam maždaug tokias mintis: dabartinis mokslininko išnaudojimas jo mokslo labui yra toks beprotiškas, kad jo išsilavinimas tampa vis atsitiktinesnis ir nepatikimesnis. Mokslas išsiplėtė iki tokių nesibaigiančių ribų, kad žmogus, net jei turi sąžiningų gebėjimų, bet nėra itin talentingas, privalės visiškai atsidėti vienai sričiai ir ignoruoti visas kitas, jei nori pasiekti ką nors reikšmingo. Nors specialistas savo srityje pakyla virš masių, visais kitais atžvilgiais jis vis dar lieka jų dalis – kitaip tariant, visais svarbiausiais gyvenimo klausimais. Mokslininkas specialistas vis labiau primena fabrikų darbininką, kuris visą savo gyvenimą praleidžia sukinėdamas vieną tam tikrą sraigtelį ar rankenėlę tam tikrame prietaise ar mašinoje, įgydamas itin aukštą meistriškumo lygį. Vokietijoje, kur mes mokame apvilkti tokius nemalonius faktus šlovingais fantazijos rūbais, toks mokslininkų siauras specializavimasis netgi vertinamas kaip moralinis fenomenas. ‘Ištikimybė mažiems dalykams,’ ‘atkaklus kruopštumas’ tampa aukščiausios pagarbos išraiškomis, o kultūros stoka už specializacijos ribų išdidžiai laikoma kilnios pakankamumo žymės ženklu.

Jau šimtmečius buvo suprantama, kad, kalbant apie išsilavinusius žmones, pirmiausia turimi omenyje mokslininkai; tačiau šiandien patirtis rodo, kad rasti būtiną ryšį tarp šių dviejų grupių būtų sunku. Šiais laikais mokslininko išnaudojimas mokslo labui priimamas be menkiausio sąžinės priekaišto. Kas dar drįsta klausti: kokia yra tokio mokslo vertė, kuris vampyriškai eikvoja savo tarnus? Mokslo darbo pasidalijimas praktiškai siekia tų pačių tikslų, kurių tam tikrose pasaulio vietose sąmoningai siekia religijos – t. y. mokymosi sumažinimo ir net sunaikinimo. Tačiau tai, kas kai kurioms religijoms yra visiškai pateisinamas tikslas, atsižvelgiant į jų kilmę ir istoriją, mokslo srityje prilygsta savęs sunaikinimui. Kalbant apie bendruosius ir rimtus dalykus, o ypač apie aukščiausius filosofinius klausimus, jau pasiekėme tašką, kai mokslininkas, kaip toks, nebegali kalbėti. Kita vertus, ta lipni ir atkakli medžiaga, užpildžiusi tarpus tarp mokslų – žurnalistika – įsitikinusi, kad turi šioje srityje atlikti savo misiją, kurią vykdo pagal savo supratimą. Jos esmė – veikti kaip laikinas darbininkas, kaip ir jos pavadinimas (‘dienraštis’) tai leidžia suprasti.

Būtent žurnalistikoje abi šios tendencijos – švietimo plėtimas ir jo mažinimas – susijungia ir tampa viena. Laikraštis iš tikrųjų užima kultūros vietą, ir netgi mokslininkas, norintis pareikšti kokį nors reikalavimą švietimo atžvilgiu, turi naudotis šiuo klampiu komunikacijos sluoksniu, kuris sujungia visas gyvenimo formas, klases, menus ir mokslus, taip pat užtikrina, kad būtų tvirtas ir patikimas, kaip

Commented [AK6]: Žurnalistikos ir kultūros iškraipymas

laikraštis paprastai būna. Šiuolaikinių laikraščių savybė – būti visų švietimo siekių kulminacija. Kaip žurnalistas, laikinasis momento tarnas, pakeitė genijų – nuolatinį lyderį, išlaisvintoją iš akimirkos tironijos, – taip ir laikraščių kultūra perėmė aukštesnių tikslų vietą. Na, pasakykite man, garbusis mokytojau, kokių vilčių dar galiu turėti, kovodamas prieš bendrą tikrų švietimo tikslų iškraipymą? Kokia drąsa galiu aš, paprastas mokytojas, imtis darbo, žinodamas, kad vos tik sėklos tikrosios kultūros yra pasėtos, jos bus negailestingai sutryptos šios pseudo-kultūros volo? Įsivaizduokite, kaip beprasmiškai atrodytų net pats energingiausias individualus mokytojo darbas, siekiant sugrąžinti mokinį į tolimą, sunkiai pasiekiamą helenų pasaulį – į tikrąją kultūros gimtinę, – kai vos po valandos tas pats mokinys jau skaitys laikraštį, naujausią romaną ar vieną iš tų išmokytų knygų, kurių net stilius jau atspindi šiuolaikinės barbarų kultūros atspalvį.

Dabar trumpam patylėkite! – įsiterpė filosofas tvirtu ir užjaučiančiu balsu. Dabar jus suprantu ir niekada neturėjau taip piktai su jumis kalbėti. Jūs visiškai teisus – išskyrus savo neviltį. Dabar pateiksiu jums kelis paguodos žodžius.

Antra paskaita
(skaityta 1872 metų vasario 6d.)

Ponios ir ponai, tie iš jūsų, kuriems dabar turiu malonumą pirmą kartą kalbėti ir kurie apie mano pirmąją paskaitą žino tik iš pasakojimų, tikiuosi, nesupyks, jei šią akimirką jus įvesiu į jau prasidėjusio dialogo vidurį, kurį pradėjau pasakoti praeitą kartą ir kurio paskutines mintis dabar turiu priminti. Jaunasis filosofo bičiulis atvirai ir pasitikėdamas kalbėjo savo garbingam mokytojui, atsiprašydamas už tai, kad buvo atsižadėjęs savo pašaukimo kaip mokytojo ir pasitraukė į nejaukią vienatvę. Jo sprendimą neskatino nei arogancija, nei išdidumas.

Per ilgai buvau jūsų draugijoje ir per daug girdėjau iš jūsų lūpų, – sakė tiesmukas mokinys, – kad galėčiau aklai pasiduoti dabartinėms švietimo ir mokymo sistemoms. Man per daug skaudžiai žinomos katastrofiškos klaidos ir piktnaudžiavimai, į kuriuos nuolat kreipdavote mano dėmesį; ir vis dėlto žinau, kad neturiu pakankamai stiprybės pasiekti sėkmę, kad ir kaip narsiai mėginčiau sutriuškinti šios tariamos kultūros tvirtoves. Mane užvaldė bendras nusivylimas: mano pasitraukimas į vienatvę nebuvo nei išdidumo, nei arogancijos pasekmė.“ Atsakydamas į tai, jis taip gyvai apibūdino šiuolaikinių švietimo metodų bendrą pobūdį, kad filosofas negalėjo susilaikyti ir užjaučiančiu balsu pertraukė jį, tardamas žodžius, kupinus paguodos.

Dabar patylėkite minutėlę, mano vargšas drauge, – sušuko jis. – Dabar jus geriau suprantu ir neturėjau taip prarasti kantrybės. Jūs visiškai teisus, išskyrus savo neviltį. Dabar pateiksiu jums keletą paguodos žodžių. Kaip ilgai, jūsų manymu, išsilaikys dabartinė mokyklų švietimo būklė, kuri jus taip slegia? Neslėpsiu savo nuomonės apie tai: jos laikas praėjo; jos dienos suskaičiuotos. Pirmasis, kuris išdrįs būti visiškai sąžiningas šiuo klausimu, išgirs, kaip jo sąžiningumas atsiliepia tūkstančiams drąsių

sielų. Iš esmės yra tylus susitarimas tarp kilniau apdovanotų ir jautresnių šių dienų žmonių. Kiekvienas iš jų žino, ką turėjo kentėti dėl mokyklų kultūros būklės; kiekvienas norėtų apsaugoti savo palikuonis nuo būtinybės patirti tuos pačius trūkumus, kuriuos pats buvo priverstas iškęsti. Tačiau jei šie jausmai nėra visiškai atvirai išreiškiami, taip yra dėl liūdno šiuolaikinių pedagogų dvasios trūkumo. Jie neturi tikros iniciatyvos; tarp jų per mažai praktiškų žmonių – tokių, kurie turi gerų ir naujų idėjų ir žino, kad tikrasis genialumas ir tikrasis praktiškumas būtinai turi būti sujungti tose pačiose asmenyse, tuo tarpu blaivūs praktikai neturi idėjų ir dėl to praktikoje nuvilia.

Tegul kas nors pažvelgia į dabartinę pedagoginę literatūrą; tas, kuris nesibaisėja jos absoliučia dvasios skurdu ir juokingai negrabiais manevrais, yra neįveikiamai pažeistas. Mūsų filosofija čia turėtų prasidėti ne nuo nuostabos, bet nuo siaubo; tas, kuris nejaučia siaubo šioje vietoje, neturėtų kištis į pedagogikos klausimus. Žinoma, iki šiol buvo priešingai: tie, kurie buvo išgąsdinti, kaip jūs, mano vargšas drauge, pabėgo pasimetę, tuo tarpu blaivūs ir nebijantys, plačiais delnais užgriuvo subtiliausią kada nors egzistavusią meno techniką – ugdymo techniką. Tačiau tai nebebus įmanoma ilgai. Kada nors pasirodys doras žmogus, kuris ne tik turės gerų idėjų, bet ir išdrįs sugriauti viską, kas egzistuoja dabar, kad jas įgyvendintų. Per nuostabų pavyzdį jis gali pasiekti tai, ko iki šiol negalėjo net mėgdžioti tie plačiausias rankas turintys veikėjai. Tada visur žmonės pradės lyginti; tada jie bent jau galės pastebėti kontrastą ir bus pasirengę svarstyti jo priežastis. Šiuo metu daugelis vis dar tiki, sąžiningai tikėdami, kad sunkios rankos yra būtinas veiksnys pedagoginiame darbe.

Commented [AK7]: Pedagogikos kritika

Gerbiamasis mokytojau, – tarė jaunesnysis vyras, – norėčiau, kad galėtumėte nurodyti bent vieną pavyzdį, kuris padėtų man patikėti viltimis, kurias taip širdingai stengiatės manyje sužadinti. Mes abu gerai pažįstame viešąsias mokyklas; pavyzdžiui, ar manote, kad šių institucijų atžvilgiu sąžiningumas, geros ir naujos idėjos gali panaikinti įsisenėjusius ir pasenusius papročius, kurie dabar jose egzistuoja? Man atrodo, kad šioje srityje puolimo vadovų taranai neatsitrenks į tvirtą sieną, bet susidurs su pražūtingais, slidžiais principais. Puolimo lyderiui neatsiras nei matomas, nei apčiuopiamas priešas, kurį jis galėtų sutriuškinti. Vietoje to, priešais jį stovės būtybė, galinti įgauti šimtus skirtingų formų ir kiekvienoje iš jų paslysti iš rankų, tik tam, kad vėl pasirodytų ir suklaidintų savo priešą klastingais pasidavimais ir apsimestiniais atsitraukimais. Būtent viešosios mokyklos mane nuvarė į nevilties ir vienatvę, nes jaučiu, kad jei kova šioje srityje bus laimėta, visos kitos švietimo institucijos turės pasiduoti; tačiau jei reformuotojas bus priverstas atsisakyti savo kovos čia, jis gali prarasti visas viltis ir dėl bet kurių kitų mokyklos klausimų. Todėl, mielas mokytojau, apšvieskite mane apie viešąsias mokyklas: ko galime tikėtis – jų panaikinimo ar reformos?

Aš taip pat kaip ir tu laikau viešųjų mokyklų klausimą svarbiu, – atsakė filosofas. – Visos kitos švietimo institucijos turi nustatyti savo tikslus atsižvelgdamos į viešųjų mokyklų sistemą; kokias tik vertinimo klaidas jos daro, tas klaidas kartoja ir kitos institucijos. Jei jos kada nors bus apvalytos ir atnaujintos, visa švietimo sistema bus apvalyta ir atnaujinta. Universitetai nebegali pretenduoti į tokį svarbų įtakos centrų vaidmenį, nes dabartinėje savo formoje jie yra bent jau viena svarbiausių savo dalių tik tam tikras viešųjų mokyklų sistemos priedas, kaip netrukus tau paaiškinsiu. Šiuo metu, drauge, aptarkime, ką aš laikau labai vilties teikiančia kova dėl dviejų galimybių: arba viešųjų mokyklų šiandien

puoselėta margaspalvė ir išsisukinėjanti dvasia visiškai išnyks, arba ji bus visiškai apvalyta ir atnaujinta. Kad tavęs neišgąsdinčiau bendrais pareiškimais, pirmiausia pabandykime prisiminti vieną iš tų viešųjų mokyklų patirčių, kurias visi esame išgyvenę ir nuo kurių visi esame kentėję. Griežtai patikrinus, kas, iš tiesų, yra dabartinė vokiečių kalbos mokymo sistema viešosiose mokyklose?

Pirmiausia papasakosiu, kokia ji turėtų būti. Kiekvienas žmogus kalba ir rašo vokiečių kalba taip blogai, kaip tik įmanoma laikraščių kalbos amžiuje; todėl augantį jaunimą, kuris yra ir kilnus, ir talentingas, reikia priverstinai uždaryti į geros kalbos skonio ir griežtos kalbinės drausmės gaubtą. Jei tai neįmanoma, aš norėčiau, kad ateityje būtų kalbama lotynų kalba; nes man gėda dėl kalbos, kuri taip sugadinta ir iškraipyta.

Commented [AK8]: Kalbos mokymo kritika

Koks galėtų būti aukštesniosios švietimo įstaigos tikslas šiuo klausimu, jei ne šis: autoritetingai ir oriai nukreipti jaunimą, kuris yra apleistas savo gimtosios kalbos atžvilgiu, į teisingą kelią ir pasakyti jiems: ‘Žiūrėkite į savo kalbą rimtai! Tas, kuris nesuvokia šio klausimo kaip šventos pareigos, neturi net užuomazgos aukštesnei kultūrai. Iš jūsų požiūrio į šį dalyką, iš to, kaip elgiatės su savo gimtąja kalba, mes galime spręsti, kaip aukštai ar žemai vertinate meną ir kokiu mastu esate su juo susiję. Jei nejaučiate fizinio pasibjaurėjimo, kai susiduriate su tam tikrais žodžiais ir išsireiškimais iš mūsų žurnalistinio žargono, liaukitės siekę kultūros. Nes čia, jūsų artimiausioje aplinkoje, kiekvieną savo gyvenimo akimirką, kai tik kalbate ar rašote, turite matą, pagal kurį galite įvertinti, kokia sunki, kokia neįtikėtina užduotis yra tapti kultūringu žmogumi, ir kokia neįtikima tikimybė, kad dauguma iš jūsų kada nors pasieks kultūrą.

Vadovaudamasis šios kalbos dvasia, vokiečių kalbos mokytojas viešojoje mokykloje būtų priverstas atkreipti mokinių dėmesį į tūkstančius detalių ir, vadovaudamasis nepriekaištingu gero skonio pojūčiu, uždrausti vartoti tokius žodžius ir išsireiškimus, kaip, pavyzdžiui, *beanspruchen, vereinnahmen, einer Sache Rechnung tragen, die Initiative ergreifen, selbstverständlich*, ir taip be galo. Tas pats mokytojas turėtų imtis mūsų klasikinių autorių kūrinių ir linija po linijos parodyti, kaip kruopščiai ir tiksliai kiekvienas išsireiškimas turi būti parinktas, kai rašytojas savo širdyje turi tinkamą jausmą ir prieš akis turi tobulą savo rašomo turinio suvokimą. Jis neabejotinai skatintų savo mokinius vėl ir vėl išreikšti tą pačią mintį vis laimingesniu būdu ir neturėtų mažinti griežtumo, kol mažiau gabūs mokiniai jo klasėje neįgytų pagarbios baimės savo kalbai, o kiti nepradėtų didžiuotis ir ja žavėtis.

Taigi, štai užduotis vadinamajam „formaliajam ugdymui“ (ugdymui, kuris ugdo protinius gebėjimus, priešingai nei „materialusis ugdymas“, orientuotas tik į faktų, pvz., istorijos, matematikos, įsisavinimą) – ir užduotis yra itin vertinga. Tačiau ką mes randame viešojoje mokykloje – t. y. formaliojo ugdymo būstinėje? Tas, kuris supranta, kaip pritaikyti čia išgirstą informaciją, taip pat žinos, ką galvoti apie šiuolaikinę viešąją mokyklą kaip vadinamąją švietimo įstaigą. Jis, pavyzdžiui, pastebės, kad viešoji mokykla, pagal savo pagrindinius principus, ugdo ne kultūrai, o moksliniams tikslams; ir, be to, pastaruoju metu ji atrodo pasirinkusi kelią, kuris rodo, jog netgi atsisakė mokslinių tikslų, siekdama žurnalistikos kaip savo pastangų objekto. Tai akivaizdžiai matyti iš to, kaip mokoma vokiečių kalbos.

Vietoj grynai praktinio mokymo metodo, kai mokytojas įpratina savo mokinius griežtai laikytis disciplinos savo gimtosios kalbos atžvilgiu, visur matome *istorinio-mokslinio* metodo pradmenis, kai gimtoji kalba mokoma taip, lyg ji būtų mirusi, tarsi dabartis ir ateitis jai visiškai nereikalingi. Istorinis metodas tapo toks visuotinai paplitęs mūsų laikais, kad net gyvas kalbos kūnas yra aukojamas dėl anatominių studijų. Tačiau būtent čia prasideda kultūra – suprantant, kaip elgtis su gyvybingu dalyku kaip su kažkuo gyvu. Ir būtent čia prasideda išsilavinusio mokytojo misija: slopinti skubius ‘istorinių interesų’ reikalavimus ten, kur svarbiausia ne tik žinoti tinkamai, bet ir tinkamai daryti.“ „Mūsų gimtoji kalba yra sritis, kurioje mokinys turi išmokti tinkamai elgtis, o šiam praktiniam tikslui pasiekti vokiečių kalbos mokymas yra būtinas mūsų mokyklose. Istorinis metodas, be abejo, gali būti žymiai paprastesnis ir patogesnis mokytojui; taip pat atrodo, kad jis suderinamas su žemesnio lygio gebėjimais ir apskritai reikalauja mažiau energijos bei valios pastangų iš mokytojo pusės. Tačiau pastebėsime, kad ši išvada galioja visose pedagoginio gyvenimo srityse: paprastesnis ir patogesnis metodas visada slepiasi po iškilmingų pretenzijų ir didingų pavadinimų kaukėmis, o tikroji praktinė pusė, darbas, kuris turėtų priklausyti kultūrai ir kuris iš esmės yra sudėtingesnis, susilaukia tik paniekos ir nepritarimo. Todėl sąžiningas žmogus turi visiškai aiškiai suprasti ir paaiškinti šį *quid pro quo*.

Commented [AK9]: (vieno dalyko pakeitimą kitu).

Na, o kalbant apie šiuos mokslinius kalbos studijų paskatinimus, ką dar, be jų, vokiečių kalbos mokytojas paprastai siūlo? Kaip jis suderina savo mokyklos dvasią su kelių iš tikrųjų kultūringų asmenų, kuriuos Vokietija gali pretenduoti įvardyti tokiais, dvasia, t. y. su jos klasikinių poetų ir menininkų dvasia? Tai tamsi ir spygliuota sritis, į kurią netgi nešant šviesą apima baimė; tačiau net čia negalime apsimesti nematą realybės, nes anksčiau ar vėliau visa tai reikės reformuoti. Viešojoje mokykloje dar nesusiformavusių jaunų protų estetinius jausmus bjauriai iškraipo mūsų žurnalistikos įtaka. Čia mokytojas sėja tą neapdorotą ir sąmoningą klasikų iškraipymą, kuris vėliau pasireiškia kaip meninės kritikos forma, tačiau iš tiesų yra niekinga barbarybė. Čia mokiniai mokomi su pasipūtimu kalbėti apie mūsų unikalųjį Šilerį; čia jie išmoksta su šypsena vertinti kilniausius ir vokiškiausius jo kūrinius – Posa Markizą, Maksą ir Teklą. Vokiečių genijus įsižeidžia dėl tokių šypsenų, o vertingesnė ateities karta dėl to raudonuos.

Paskutinis vokiečių mokytojo veiklos baras viešojoje mokykloje, dažnai laikomas jo aukščiausios veiklos sfera, o kartais net viešojo ugdymo viršūne, yra vadinamasis vokiečių kompozicijos rašymas. Būtent todėl, kad šioje srityje beveik visada didžiausią susidomėjimą rodo patys gabiausi mokiniai, turėtų būti akivaizdu, kaip pavojingai stimuliuojanti čia gali būti mokytojo užduotis. Vokiečių rašiniai apeliuoja į individualumą, o kuo stipriau mokinys suvokia savo savybes, tuo asmeniškiau jis rašys savo rašinius. Kai kuriose viešosiose mokyklose ši „asmeninė raiška“ dar labiau skatinama pasirenkant temas. Ryškiausias to įrodymas, mano nuomone, yra tas, kad netgi žemesnėse klasėse mokiniams pateikiamos nepedagoginės temos, kurios verčia juos aprašyti savo gyvenimą ir raidą. Užtenka tik pažvelgti į daugelio viešųjų mokyklų pateikiamų rašinių pavadinimus, kad įsitikintumėte, jog didžioji dalis mokinių per visą gyvenimą kenčia ne savo kaltės dėka dėl šio ankstyvo asmeninių darbų reikalavimo – dėl ankstyvo, neišsivysčiusio minčių kūrimo. Kaip dažnai visos žmogaus vėlesnės literatūrinės pastangos tėra liūdnas šio pedagoginio gimtosios nuodėmės prieš protą rezultatas!

Commented [AK10]: Kritika dėl vokiečių rašinių

Pagalvokime, kas nutinka jaunam žmogui, kai jis pirmą kartą rašo tokį darbą. Tai jo pirmasis individualus kūrinys. Jo dar neišsivysčiusios galios ima pirmąkart kristalizuotis; reikalavimas remtis tik savimi sukelia svaiginantį jausmą, kuris šiems pirmiesiems bandymams suteikia ypatingo žavesio – tai visiškai naujas patyrimas, kurio daugiau nebebus. Iš pačių gelmių ištraukiamas visas natūralus veržlumas, visos tuštybės – nebevaržomos didžių ribojimų – leidžiasi reiškiamos literatūrine forma. Nuo šiol jaunas žmogus jaučiasi tarsi pasiekęs savo pilnatvę: ne tik gebantis kalbėti ir reikštis, bet ir tarsi kviečiamas tai daryti. Jo pasirinkta tema įpareigoja jį reikšti nuomonę apie literatūros kūrinius, grupuoti istorines asmenybes pagal jų charakterių aprašymus, savarankiškai svarstyti rimtas etines dilemas ar net atsigręžti į save, nušviesti savo asmenį augimą ir parašyti kritišką savirefleksiją. Trumpai tariant, visas pasaulis atsispindi ir **išsiskleidžia** prieš apstulbusį jaunuolį, kas iki tol buvo praktiškai nesąmoninga, o dabar pateikiama jo vertinimui.

Commented [AK11]: Pirmoji kūrybos patirtis

Pabandykime įsivaizduoti, kaip mokytojas paprastai žvelgia į šiuos pirmuosius, itin reikšmingus originalios kūrybos pavyzdžius. Kas jam atrodo labiausiai peiktina tokiame darbe? Į ką jis atkreipia mokinių dėmesį? – Į bet kokį perteklų formoje ar mintyje – kitaip tariant, į viską, kas tokiame amžiuje būdinga ir individualu. Būtent tie savarankiški bruožai, kurie dėl per ankstyvos paskatos dar gali pasireikšti tik negrabumu, šiurkštumu ar groteskiškomis formomis, – visa ši individualybė yra mokytojo atmetama ir smerkiama vardan neoriginalaus, bet padoresnio vidutiniškumo. Tuo tarpu *vienoda* vidutinybė sulaukia niūraus pagyrimo; mat paprastai būtent tokie darbai mokytojui kelia didžiausią nuobodulį.

Commented [AK12]: Mokytojo reakcija į pirmuosius savarankiškus bandymus

Vis dar gali būti žmonių, kurie supranta, koks absurdiškas ir pavojingas yra visas vokiečių rašinių rašymo farsas, esantis viešosios mokyklos programoje. Čia reikalaujama originalumo, tačiau vienintelė forma, kuria jis gali pasireikšti, yra atmetama, o „formaliojo ugdymo“, kuris laikomas savaime suprantamu šios sistemos elementu, pasiekia tik labai nedaug žmonių, kurie užbaigia šį procesą jau subrendę. Čia kiekvienas, be išimties, laikomas apdovanotu literatūriniais gabumais ir pajėgiu turėti nuomonę svarbiausiais klausimais bei apie reikšmingiausias asmenybes, nors tinkamas ugdymas turėtų labiausiai siekti užgniaužti visas juokingas pretenzijas į nepriklausomą sprendimą ir išmokyti jaunimą paklusti genijaus skeptrui. Čia mokoma pompastiškos kalbos formos amžiuje, kai kiekvienas ištartas ar parašytas žodis yra barbarizmo apraiška. Be to, apsvarstykime, kokia lengvai jaunimo savimeilė gali būti pažadinta ir kaip jų tuštybė turi būti glostoma, kai jie pirmą kartą pamato savo literatūrinį atspindį veidrodyje. Kas, matydamas visus šiuos efektus iš karto, dar galėtų abejoti, ar visos mūsų viešojo literatūrinio ir meninio gyvenimo ydos nėra įdiegiamos kiekvienai naujai kartai per šią sistemą: skubotas ir tuščiagarbis kūrybiškumas, gėdingas knygų fabrikavimas, visiškas stiliaus trūkumas, grubumas, charakterio nebuvimas ar liūdnas įžūlumas išraiškos būde, kiekvieno estetinio kanono praradimas, anarchijos ir chaoso geidulingumas – trumpai tariant, literatūriniai mūsų žurnalistikos ir mokslo bruožai.

Tik labai mažai žmonių suvokia, kad iš tūkstančių galbūt tik vienas turi teisę vadintis literatu, o visi kiti, kurie rizikuoja tuo būti, turėtų būti pasitikti Homerišku juoku iš visų kompetentingų žmonių už kiekvieną sakinį, kurį jie kada nors išspausdino. Tai tikrai dievams vertas reginys – literatūrinis

Hephaistos, kuris šlubčiodamas teigia galįs mums padėti. Mokyti žmones rimtų ir neišvengiamų įpročių bei pažiūrų šiuo klausimu turėtų būti aukščiausias viso protinio ugdymo tikslas, o bendras „laisvos asmenybės“ leidimas elgtis, kaip jai patinka, tegali būti barbarizmo ženklas. Tačiau iš to, ką pasakiau, aišku, kad bent jau mokant vokiečių kalbos kultūra nėra net svarstoma; siekiama visai ko kito – būtent minėtosios „laisvos asmenybės“ ugdymo. Kol Vokietijos viešosios mokyklos ir toliau klos kelią įžūliam ir neatsakingam rašymui, kol jos nelaikys kalbėjimo ir rašymo disciplinos savo švenčiausia pareiga, kol jos elgsis su gimtąja kalba tarsi ji būtų tik būtinas blogis ar miręs kūnas, tol šių institucijų nelaikysiu tikrosios kultūros dalimi.

Kas liečia kalbą, vargu ar galima pastebėti kokių nors klasikinio pavyzdžio įtakos pėdsakų; būtent todėl, remiantis šiuo svarstymu vienu, vadinamasis „klasikinis ugdymas“, kuris tariamai suteikiamas mūsų viešosiose mokyklose, man atrodo itin abejotinas ir painus. Kaip kas nors galėtų, vos pažvelgęs į tuos pavyzdžius, nepastebėti didžio rimtumo, su kuriuo graikai ir romėnai žiūrėjo į savo kalbą ir ja rūpinosi nuo pat jaunystės? Kaip įmanoma nesuprasti savo pavyzdžio tokiu svarbiu klausimu? Žinoma, jei klasikinis helenų ir romėnų pasaulis iš tiesų buvo švietimo plano, sukurto mūsų viešosioms mokykloms, moralinis kelrodis – o tuo labai abejoju. Viešosios mokyklos teiginys apie klasikinį ugdymą atrodo labiau negrabiu išsisukinėjimu nei kuo kitu; jis pasitelkiamas kaskart, kai kyla klausimų dėl viešųjų mokyklų kompetencijos suteikti kultūrą ar ugdyti. Klasikinis ugdymas, tiesa! Tai skamba taip oriai! Tai sutrikdo oponentą ir atlaiko puolimą – nes kas galėtų taip greitai perprasti šią painią formulę?“ „Ir tai jau seniai tapo įprasta viešųjų mokyklų strategija: iš kurios pusės besklistų karo šauksmas, jos ant savo skydo – nors ir neperkrauto garbe – užrašo vieną iš tų painių šūkių, tokių kaip: „klasikinis ugdymas“, „formalioji edukacija“, „mokslinis ugdymas“. Trys šlovingi dalykai, kurie, deja, ne tik kad nedera vienas su kitu, bet ir konfliktuoja tarpusavyje, ir kurių priverstinis sujungimas atvestų prie kultūrinio monstro. Mat „klasikinis ugdymas“ yra toks negirdėtai sunkus ir retas dalykas, reikalaujantis tokio sudėtingo talento, kad tik naivumas ar įžūlumas galėtų jį pateikti kaip tikslą, pasiekiamą viešosiose mokyklose. Žodžiai „formalioji edukacija“ priklauso tai grubiai nefilosofinei frazeologijai, kurios reikia kaip įmanoma greičiau atsikratyti, nes nėra tokio dalyko kaip „formalaus ugdymo priešingybė“. O kas kalba apie „mokslinį ugdymą“ kaip viešosios mokyklos tikslą, tas vienu mostu paaukoja „klasikinį ugdymą“ ir vadinamąją „formalioją edukaciją“, nes mokslininkas ir kultūringas žmogus priklauso dviem skirtingoms sferoms, kurios nors ir kartais susiliečia viename asmenyje, niekada nesusitaiko.

Commented [AK13]: Klasikinio ugdymo apgaulė

Jei palygintume visus tris lūkesčius viešosioms mokykloms su faktais, kurie pastebimi dabartiniuose vokiečių kalbos mokymo metoduose, iškart pamatytume, ką jie iš tikrųjų reiškia praktikoje – t. y. jie tėra išsisukinėjimai kovojant dėl egzistencijos ir, dažnai, tik priemonės oponentui suklaidinti. Mums nepavyktų aptikti nė vieno bruožo šioje vokiečių kalbos mokymo sistemoje, kuris kokiu nors būdu primintų klasikinės antikos pavyzdį ir jos šlovingus kalbos ugdymo metodus. O „formalioji edukacija“, kurią, kaip teigiama, šis mokymo metodas turėtų suteikti, iš tikrųjų yra visiškai priklausoma nuo „laisvos asmenybės“, o tai iš esmės reiškia barbarizmą ir anarchiją. Kalbant apie pasiruošimą mokslui, kuris turėtų būti šio metodo pasekmė, mūsų germanistai turėtų pripažinti, kaip mažai šios viešųjų mokyklų pradinės pastangos prisidėjo prie jų mokslų šlovės ir kiek daug padarė

Commented [AK14]: Viešųjų mokyklų neveiksmingumas

atskirų universitetų profesorių asmenybės.“ „Trumpai tariant: iki šiol viešosios mokyklos apleido svarbiausią ir neatidėliotiną pareigą pradėti tikrą kultūrą, tai yra – gimtosios kalbos discipliną. Dėl to joms trūko natūralios, derlingos dirvos visoms tolesnėms kultūros pastangoms. Tik griežta, meninė ir atidi kalbos disciplina bei įpročiai gali sustiprinti teisingą jausmą mūsų klasikiniams rašytojams. Iki šiol jų pripažinimas viešosiose mokyklose dažniausiai buvo susijęs su abejotinais estetinio skonio polinkiais tarp kelių mokytojų arba su tam tikrų jų tragedijų ir romanų masiniu poveikiu. Tačiau kiekvienas pats turi būti susipažinęs su kalbos sunkumais – jis turi juos patirti iš savo patirties; tik po ilgų ieškojimų ir kovų jis turi pasiekti kelią, kuriuo žengė mūsų didieji poetai, kad suprastų, kaip lengvai ir grakščiai jie juo ėjo, ir kaip gremėzdiškai bei pasipūtusiai kiti juos sekė.

Tik per tokią discipliną jaunas žmogus gali išsiugdyti gilų, beveik fiziškai juntamą pasibjaurėjimą tuo saldžiu, dirbtinai elegantišku stiliumi, kurį taip mėgsta mūsų literatai. Tik ji leidžia jam iš karto pakilti aukščiau visų tų kvailų klausimų ir abejonių – pavyzdžiui, ar Auerbachas ir Gutzkowas tikrai laikytini poetais. Jaunas žmogus taip stipriai juos atstums, kad paprasčiausiai nebepajėgs jų skaityti – ir problema išsispręs savaime. Tegul niekas neįsivaizduoja, kad šį jausmą išugdyti lengva – tokio lygio fizinis pasibjaurėjimas pareikalauja daug. Bet taip pat niekas neturėtų tikėtis pasiekti tvirtų estetinių sprendimų kitu keliu nei per šį erškėčiuotą kalbos taką – ir čia omenyje turima ne filologinė analizė, o savidisciplina gimtosios kalbos atžvilgiu.

Commented [AK15]: Estetikos ugdymas ir „neapykanta elegancijai“

Kiekvienas, kuris rimtai žiūri į šį reikalą, patirs tą patį, ką naujokas kariuomenėje, priverstas iš naujo mokytis vaikščioti po to, kai visą savo gyvenimą buvo vaikščiojęs kaip diletantas ar empirikas. Tai sunki patirtis: Beveik ima atrodyti, kad sausgyslės tuoj nutrūks, ir nebelieka vilties, jog dirbtiniai, sąmoningai įgyti kojų judesiai ir padėtys kada nors taps lengvi ir patogūs. Skaudu matyti, kaip negrabiai ir sunkiai koja dedama prieš koją, ir kyla baimė, kad ne tik nepavyks išmokti naujo vaikščiojimo būdo, bet ir bus pamirštas senasis. Tačiau staiga pastebima, kad iš įgytų judesių gimsta naujas įprotis ir antroji prigimtis, o senojo vaikščiojimo užtikrintumas ir stiprybė grįžta su dar didesniu grakštumu. Šiuo momentu žmogus pradeda suvokti, koks sunkus yra vaikščiojimas, ir jaučiasi galįs juoktis iš netreniruoto empirikų ar elegantiškų diletantų stiliaus. Mūsų „elegantiškieji“ rašytojai, kaip rodo jų stilius, niekada neišmoko „vaikščioti“ šia prasme, o mūsų viešosiose mokyklose, kaip matyti iš kitų rašytojų, to niekas taip pat nesimoko. Kultūra, vis dėlto, prasideda nuo teisingo kalbos judesio; ir kai ji iš tikrųjų prasideda, ji sukuria fizinį pojūtį elegantiškųjų rašytojų akivaizdoje, kuris vadinamas „pasibjaurėjimu“.

Mes atpažįstame liūdnas mūsų dabartinių viešųjų mokyklų pasekmes tuo, kad jos nesugeba įdiegti griežtos ir pamatinės kultūros, kuri pirmiausia turėtų būti grindžiama paklusnumu ir įpročiu. Netgi geriausiu atveju, jos kur kas dažniau sukelia mokslinių polinkių žadinimą ir ugdymą, o tai parodo dažnai matoma jungtis tarp mokslininkų ir barbariško skonio, tarp mokslo ir žurnalistikos. Šiandien daugumoje atvejų galime stebėti, kaip gėdingai mūsų mokslininkai neatitinka kultūros standarto, kurį savo pastangomis įtvirtino Gėtė, Šileris, Lesingas ir Vinkelmanas. Šis neatitikimas ypač aiškiai pasireiškia literatūros istorikų – ar tai būtų Gervinas, ar Julianas Šmitas – aplinkoje, taip pat bet kur kitur, kur vyrai ir moterys bendrauja. Tačiau dažniausiai ir skaudžiausiai šis neatitikimas išryškėja

Commented [AK16]: Viešųjų mokyklų problemų pasekmės

pedagogikos srityje, viešųjų mokyklų literatūroje. Įrodoma, kad vienintelė šių vyrų vertė tikroje ugdymo įstaigoje per pastaruosius penkiasdešimt metų nebuvo nei minima, nei, juo labiau, plačiai pripažinta: tai jų vertė kaip parengiamųjų vadovų ir klasikinės kultūros mistagogų, kurių rankomis vien tik galima atrasti teisingą kelią į antiką.

Kiekvienas vadinamasis klasikinis ugdymas gali turėti tik vieną natūralią pradžią – meninį, rimtą ir tikslų gimtosios kalbos vartojimo išmanymą. Šis įgūdis, drauge su formos paslaptimi, labai retai įgyjamas savarankiškai: beveik visi tam reikalingi didieji vedliai ir mokytojai, kuriems reikia patikėti savo ugdymą. Tačiau nėra tokio dalyko kaip klasikinis ugdymas, galintis augti be šios numanomos meilės formai. Ten, kur palaipsniui atsibunda formos ir barbarizmo suvokimas, atsiranda sparnai, nešantys į vienintelį tikrosios kultūros namų pasaulį – į senovės Graikiją. Jei, pasikliaudami vien šiais sparnais, mėgintume pasiekti tas tolimas, deimantais padabintas sienas, supančias helenizmo tvirtovę, vargu ar nueitume toli. Todėl dar kartą reikia tų pačių vedlių ir mokytojų – mūsų vokiečių klasikinių rašytojų, kad galėtume skristi jų praeities pastangų mostais į išsvajotą žemę – Graikiją.

Šis galimos sąsajos tarp mūsų klasikų ir klasikinio ugdymo įžvelgimas, atrodo, niekada neperžengė viešųjų mokyklų senovinių sienų. Filologai kur kas labiau užsiėmę Homero ir Sofoklio pristatymu savo mokinių jaunoms sieloms. Jie tai daro savaip, o rezultatą paprastai vadina nekvestionuojamu eufemizmu: „klasikiniu ugdymu.“ Kiekvienas gali prisiminti, ką apie Homerą ir Sofoklį išmoko iš tokių uolių mokytojų. Būtent šioje srityje įvyksta daugiausia giliausių apgavysčių, iš kurių netyčia sklinda nesusipratimai. Vokietijos viešosiose mokyklose niekada nesutikau nė menkiausio tikrojo „klasikinio ugdymo“ pėdsako, ir tai nestebina, kai pagalvoji, kaip šios institucijos atsiskyrė nuo vokiečių klasikų ir vokiečių kalbos disciplinos. Niekas negali pasiekti antikos šuoliu į tamsą, tačiau visas senovės autorių nagrinėjimas mokyklose – paprastas komentavimas ir filologų mokytojų parafrazės – prilygsta tik šuoliui į tamsą.

Klasikinės helenizmo jausmas iš tikrųjų yra toks išskirtinis energingos kovos už kultūrą ir meninio talento rezultatas, kad viešosios mokyklos galėjo apsimesti, jog pažadina šį jausmą, tik dėl labai grubaus nesusipratimo. Kokiame amžiuje? Amžiuje, kurį aklai veda dienos sensacijos ir kuris nesuvokia, kad šis helenizmo jausmas, kai jis pažadinamas, iškart tampa agresyvus ir įsivelia į nesiliaujantį karą su dabarties vadinamąja kultūra. Šiuolaikiniam viešosios mokyklos mokiniui helenai, kaip helenai, yra mirę: taip, Homerą jis šiek tiek mėgsta, bet kur kas labiau jį domina Spielhageno romanas. Taip, jis ryja graikų tragedijas ir komedijas su tam tikru malonumu, bet modernus drama, kaip antai Freitago „Žurnalistai“, jį veikia visiškai kitaip.“ „Kas nuves jus į kultūros žemę, jei jūsų vedliai yra akli, bet vis tiek dedasi matantys? Kas iš jūsų kada nors pasieks tikrą meno šventumo rimtumą, jei jus sistemingai gadina ir moko mykti savarankiškai, užuot mokę kalbėti, estetizuoti, kai turėtumėte pamažu artintis prie meno kūrinių lyg į šventyklą? Kas iš jūsų bus priverstas klausytis didžiųjų mąstytojų, kai jus verčia filosofuoti savarankiškai? Visa tai galiausiai lemia, kad amžinai liekate nutolę nuo Antikos ir tampate dienos tarnai.

Commented [AK17]: Antikos suvokimo iššūkiai ir viešosios mokyklos

Bet kuriuo atveju, visumini mūsų moderniųjų institucijų bruožas yra rimtumas, su kuriuo lotynų ir graikų kalbos studijuojamos daugelį metų. Tokiu būdu berniukai mokosi gerbti gramatiką, žodynus ir kalbą, kuri atitinka nustatytas taisykles. Šioje viešosios mokyklos darbo srityje yra aiškiai suprantama, kas sudaro klaidą, ir niekam nereikia nuolat teisintis, kaip dažnai nutinka su šiuolaikine vokiečių kalba, remiantis įvairiais gramatikos ir ortografijos nukrypimais ar ydingu vartojimu. Tačiau, deja, ši pagarba kalbai lieka teorinė ir neturi tvirto pagrindo: ji kaip našta išmetama, kai tik mokiniai pereina prie savo gimtosios kalbos. Dažniausiai klasikos mokytojai nesilaiko jokio griežtumo mokant gimtosios kalbos; iš pradžių jie traktuoja ją kaip antraeilę žinių sritį, kuriai vokiečiai, kaip įprasta, leidžia sau prabangą elgtis tingiai. Puikus vertimo iš vienos kalbos į kitą pratimų poveikis, kuris taip gerina ir ugdo meninį jausmą savo kalbai, niekada nepasitelkiamas su tokia tinkama griežta kategorine rimtimi ir orumu, kokių ypač reikėtų disciplinuotiems kalbos mokymams. Pastaruoju metu tokios praktikos vis labiau nyksta: žmonės tenkinasi tuo, kad supranta užsienio klasikines kalbas, tačiau niekina jų taikymą gimtojoje kalboje.

Commented [AK18]: Viešųjų mokyklų ir klasikinių kalbų mokymo paradoksai

Čia vėl atsiskleidžia viešųjų mokyklų polinkis į mokslinį formalizmą – reiškinys, kuris daug pasako apie tikrąjį jų pradinį tikslą: rimtą siekį ugdyti mokinį. Tai buvo mūsų didžiųjų poetų, kelių tikrai kultūringų vokiečių, laikai – metas, kai puikusis Frydrichas Augustas Wolfas nukreipė naują klasikinės minties srautą, atkeliavusį iš Graikijos ir Romos, tiesiai į viešųjų mokyklų širdį. Dėl jo drąsios pradžios buvo įkurta nauja viešųjų mokyklų tvarka, kurios tikslas nuo tol buvo ne vien būti mokslo lopšiu, bet visų pirma – tikrąja pašvęsta visos aukštesnės ir kilnesnės kultūros buveine.

Commented [AK19]: Prarasta klasikinės kultūros dvasia ir pirminis planas

Iš daugelio būtinų priemonių, kurias iššaukė šis pokytis, kai kurios svarbiausios buvo sėkmingai ir ilgam perkeltos į šiuolaikinius viešųjų mokyklų nuostatus. Tačiau svarbiausia iš jų taip ir nebuvo įgyvendinta – tai reikalavimas, kad pats mokytojas būtų pašvęstas naujajai dvasiai. Todėl viešosios mokyklos tikslas su laiku gerokai nutolo nuo pradinio Wolfo iškelto plano – mokinio ugdymo. Senasis mokslininkystės ir mokslinės kultūros vertinimas kaip absoliuto, kurį Wolfas buvo įveikęs, po lėtos ir be dvasios vykusios kovos, regis, vėl užėmė vietą naujai įvesto kultūros principo vietoje. Ir dabar jis vėl reikalauja senųjų išimtinės teisės pretenzijų, nors jau nebe taip atvirai, o paslėptai, su uždangomis. Priežastis, kodėl nepavyko viešųjų mokyklų pajungti didingam klasikinės kultūros planui, glūdi tame, kad šios edukacinės pastangos turėjo ne vokišką, bet beveik svetimą ar kosmopolitišką pobūdį: jose buvo tikima, kad galima pašalinti žmogui po kojomis esantį gimtosios žemės pagrindą, ir jis vis tiek išliks stovintis; buvo puoselėjama iliuzija, kad žmonės gali išsyk šokti į svetimą helenišką pasaulį be jokių tiltų, atsižadėję vokiečių kalbos ir apskritai vokiškosios dvasios.

Žinoma, reikia mokėti atsekti šią vokiškąją dvasią iki jos slėptuvės po įvairiausiais šiuolaikiniais apdarais ar netgi po griuvėsių krūvomis; ją reikia taip mylėti, kad nejaustum gėdos dėl jos šiek tiek iškrypusios ar nunykusios formos; svarbiausia – nepraleisti progos ir nepainioti jos su tuo, kas šiandien išdidžiai vadinama „šiuolaikine vokiškąja kultūra“. Vokiškoji dvasia iš tiesų neturi jokių draugiškų ryšių su šia šiuolaikiška kultūra: o kaip tik tose srityse, kur ši pastaroji skundžiasi kultūros stoka, tikroji vokiškoji dvasia dar yra išlikusi – gal ne visada grakščiu, bet dažniau gremėzdišku pavidalu. Tuo tarpu tai, kas šiandien pompastika prisistato kaip „vokiškoji kultūra“, tėra tam tikras

Commented [AK20]: Vokiškoji dvasia prieš modernybę

kosmopolitinis mišinys, kuris su tikrąja vokiškąja dvasia turi tiek bendro, kiek žurnalistika su Schilleriu ar Meyerbeeris su Beethovenu. Šiandien stipriausiai veikianti įtaka yra iš esmės visiškai nevokiška – prancūziškoji civilizacija, mėgdžiojama nei su talentu, nei su skoniu, o šis mėgdžiojimas ir suteikia vokiškai visuomenei, spaudai, menui bei literatūriniam stiliui jų fariziejišką pobūdį. Natūralu, kad šis mėgdžiojimas niekur nesukelia tikrojo meninio efekto, kurį originalas – išaugęs iš romėniškos civilizacijos šerdies – Prancūzijoje iki šiol sugeba pasiekti. Kas nori pamatyti tikrą šio kontrasto mastą, tegu palygina garsiausius mūsų romanistus su mažiau žinomais prancūzų ar italų rašytojais: jis ras pas visus tas pačias abejotinas tendencijas ir siekius, taip pat ir tas pačias, tik dar abejotinesnes priemones. Bet Prancūzijoje jis visa tai ras susieta su meniniu rimtumu, bent jau su gramatiniu švarumu, o neretai ir su grožiu; kiekviename bruože girdės atgarsį socialinės kultūros. Vokietijoje, priešingai, visa tai jam pasirodys kaip neoriginalu, suglebę, pilna chalatinių minčių ir išsireiškimų, išsitęsę be saiko, be jokio socialinio pagrindo. Daugiausia – dėl mokslinių manierų ir žinių demonstravimo – skaitytojas prisimins, kad lotynų šalyse žurnalistu tampa menininko lavinimą įgijęs žmogus, o Vokietijoje – nepavykęs mokslininkas. Su tokia tariamai vokiška, iš tiesų visiškai neoriginalia kultūra vokietis niekur negali tikėtis pergalės: prancūzas ir italas visada jį pranoks šioje srityje, o kalbant apie gudrų svetimos kultūros mėgdžiojimą, rusas, nepaisant visko, visada jį lenks.

Todėl mes dar labiau siekiame išlaikyti tą vokiškąją dvasią, kuri atsiskleidė Vokietijos reformacijos metu ir vokiečių muzikoje. Ji taip pat parodė savo tvirtą ir prigimtinę jėgą didžiuliame vokiečių filosofijos drąsumo ir griežtumo kontekste bei vokiečių kareivio lojalume, kuris neseniai buvo patikrintas. Būtent šioje dvasioje mes tikimės pergalės prieš “šiuolaikinę“ pseudokultūrą, kuri dabar tapo mada. Ko turėtume tikėtis iš ateities, tai kad mokyklos įsitrauks į šią kovą kaip tikrosios kultūros židiniai ir įžiebs entuziazmo liepsną jaunajai kartai – ypač valstybinėse mokyklose – dėl to, kas iš tiesų yra vokiška. Tokiu būdu vadinamasis klasikinis ugdymas vėl užims savo natūralią vietą ir susigrąžins vienintelį galimą savo pradžios tašką.

Commented [AK21]: Viešųjų mokyklų reformos vizija

Išsami viešųjų mokyklų reforma ir apsivalymas gali įvykti tik kaip gilaus ir galingo vokiečių dvasios atsinaujinimo ir apsivalymo pasekmė. Tai labai sudėtinga ir sunki užduotis – rasti ribą, kur susitinka germaniškosios dvasios esmė ir graikiškoji genijaus dvasia. Tik tada, kai autentiško vokiečių genijaus kilniausi poreikiai išsities į graikų genijų lyg į tvirtą atramą barbarybės srovėje, tik tada, kai jį apims liepsnojantis ilgesys graikiškajam genijui, tik tada, kai tasai graikiškasis idealas, kurį, įdėję milžiniškų pastangų, galiausiai regėjo Šileris ir Gėtė, taps geriausių ir talentingiausių žmonių Meka – tik tada klasikinio ugdymo tikslas viešosiose mokyklose įgis aiškią prasmę. Ir bent jau tie nebus kalti, kurie net ir mokydami nedaug mokslo ar žinių viešosiose mokyklose vis tiek turi prieš akis apibrėžtą, idealų tikslą – išgelbėti savo mokinius nuo to blizgaus šešėlio, kuris šiandien leidžia sau vadintis „kultūra“ ir „švietimu“. Tokia yra liūdna šių dienų viešųjų mokyklų padėtis: net ir siauriausios pažiūros tam tikra prasme lieka teisingos, nes, regis, niekas negali pasiekti ar bent parodyti tos vietos, kur visos šios pažiūros susilieja į klaidą.

Niekas? – su šiokiu tokiu virpesiu balse paklausė filosofo mokinys; ir abu vyrai nutilo.

Trečia paskaita
(skaityta 1872 metų vasario 27d.)

Ponios ir ponai, mano paskaitos pabaigoje minėtas pokalbis, kurį turėjau galimybę klausytis ir kurio kontūrus dabar stengiuosi perteikti, buvo pertrauktas ilgos ir iškilmingos tylos. Filosofas ir jo draugas sėdėjo tylėdami, apimti gilaus liūdesio: juos lyg našta slėgė svarbiausios švietimo institucijos – Vokietijos viešųjų mokyklų – itin kritiška būklė. Šios problemos nepakako išspręsti vienam geranoriškam asmeniui, tačiau ir daugybė žmonių, net turėdami pakankamai jėgų, tam nebuvo pakankamai geranoriški.

Šie du mąstytojai buvo prislėgti dviejų faktų: viena vertus, jie aiškiai suvokė, kad tai, ką būtų galima pavadinti tikruoju „klasikiniu ugdymu“, šiuo metu buvo tik tolimas idealas, nerealus „oro pilis“, kurios neįmanoma pastatyti remiantis dabartine švietimo sistema. Kita vertus, tai, kas dabar įprastai ir be pasipriešinimo vadinama „klasikiniu ugdymu“, buvo tik pretenzingos iliuzijos vertė, kurios vienintelis teigiamas aspektas buvo tai, kad pats terminas „klasikinis ugdymas“ vis dar gyvavo ir neprarado savo patoso. Dabartinė švietimo sistema, su lingvistinio ugdymo spragomis, istorinės perspektyvos pirmenybe praktikai ir žurnalistinio dvasios įsigalėjimu viešosiose mokyklose, vedė prie skaudžios išvados: esminės jėgos, paveldėtos iš klasikinės Antikos, dar nebuvo pažintos. Šios jėgos galėjo parengti mokinius kovai su dabarties barbarizmu ir galbūt vėl paversti viešąsias mokyklas šios kovos ginkluotėmis ir dirbtuvėmis. Tuo tarpu atrodė, kad Antikos dvasia, savo pamatinėmis nuostatomis, jau buvo išvaryta iš viešųjų mokyklų slenksčio, o šios įstaigos kuo plačiau atvėrė duris dabartinei išpuoselėtai, tačiau tuščiai „vokiškajai kultūrai“. Vienintelė viltis, kurią mūsų mąstytojai galėjo įžvelgti, buvo tai, kad situacija dar labiau pablogės. Tik tada, kai tai, kas dabar suvokiama tik nedaugelio, taps aiškiai matoma daugeliui, atsiras sąlygos sąžiningam ir garbingam mąstymui apie masinio švietimo tikslus.

Commented [AK22]: Pripažinimas, kad reikia pokyčių

Po kelių minučių tylaus apmąstymo filosofo draugas atsisuko į jį ir tarė: „Tu anksčiau suteikdavai man viltį, bet dabar padarei dar daugiau: praplėtei mano supratimą, o kartu ir mano stiprybę bei drąsą. Dabar galiu į kovos lauką žvelgti ryžtingiau, dabar tikrai gailiuosi per greitos savo pabėgimo. Mes nieko nenorime sau, ir mums neturėtų rūpėti, kiek žmonių kris šioje kovoje ar jei mes patys būsime tarp pirmųjų. Tik todėl, kad šį reikalą laikome tokia svarbia, neturėtume savęs vertinti pernelyg rimtai: tą akimirką, kai mes krisime, kažkas kitas paims mūsų tikėjimo vėliavą. Net neapsvarstysiu, ar esu pakankamai stiprus šiai kovai, ar galiu suteikti tinkamą pasipriešinimą; galbūt garbinga mirtis yra kristi su priešiškai nusiteikusių priešų pašaipomis, kurių rimtumas mums dažnai atrodė juokingas. Kai pagalvoju, kaip mano bendraamžiai rengėsi aukščiausiems mokykliniams postams, taip kaip pats dariau, prisimenu, kaip mes dažnai juokėmės iš to prieštaringumo ir rimtai išaugome į kažką visiškai kito.“

Commented [AK23]: Atsakomybė kovoti dėl aukštesnių idealų

Dabar, mano drauge, – pertraukė filosofas, linksmai juokdamasis, – kalbi kaip žmogus, kuris nori nerti į vandenį, nemokėdamas plaukti, ir bijai ne tiek nuskęsti, kiek būti išjuoktas. Bet būti išjuoktam turėtų būti paskutinis dalykas, kurio mes bijome; mes esame srityje, kurioje reikia pasakyti per daug tiesų – bauginančių, skausmingų, neatleistinų tiesų, kad galėtume išvengti neapykantos, ir tik kartais įniršis sukels kažkokią susigėdusią šypseną. Pagalvok apie daugybę mokytojų, kurie, visiškai gera valia, įsisavino švietimo sistemą, vyravusią iki šiol, kad galėtų su džiaugsmu ir be didelių svarstymų ją tęsti. Ką, tavo nuomone, jie pajus, kai išgirs apie projektus, iš kurių jie pašalinti beneficio naturæ dėka; apie įsakymus, kurių jų vidutiniški gebėjimai visiškai nesugeba įgyvendinti; apie viltis, kurios jų širdyse neranda jokio atgarsio; apie kovas, kurių šūkių jie nesupranta ir kuriose jie gali dalyvauti tik kaip bukos, nuobodžios eilinės pajėgos? Bet be perdėjimo, tokia turi būti beveik visų aukštesnių švietimo įstaigų mokytojų padėtis: ir iš tiesų mes negalime tuo stebėtis, kai pagalvojame, kaip toks mokytojas atsiranda, kaip jis tampa tokiu aukšto statuso mokytoju. Aukštosios švietimo įstaigos dabar yra tokios gausios, kad mokytojų reikės daug daugiau, nei net ir labai gabi tauta gali užtikrinti; ir taip į šias įstaigas plūsta pernelyg daug netinkamų kandidatų, kurie, dėl savo skaičiaus persvaros ir 'similis simile gaudet' instinkto, palaipsniui ima lemti šių įstaigų pobūdį. Kai kurie žmonės, visiškai nesusipažinę su pedagoginiais reikalais, gali manyti, kad mūsų dabartinį viešųjų mokyklų ir mokytojų perteklių, kuris akivaizdžiai neatitinka proporcijų, galima paversti tikru talentų pertekliumi (ubertas ingenii), tiesiog pakeitus kelias taisykles ir nenumažinus šių įstaigų skaičiaus. Bet tikrai galime sutikti, kad pagal pačią dalykų prigimtį tik labai nedidelis žmonių skaičius yra pašauktas į tikrąjį ugdymą, o daug mažesnis skaičius aukštųjų mokyklų būtų pakankamas jų tolesniam tobulėjimui.

Tas pats galioja ir mokytojams. Būtent geriausi mokytojai – tie, kurie, apskritai kalbant, pagal aukštą standartą nusipelno šio garbingo vardo – dabar, atsižvelgiant į dabartinę mūsų viešųjų mokyklų padėtį, yra galbūt mažiausiai tinkami ugdyti šiuos neatrinktus mokinius, sugrūstus į netvarkingą krūvą; jie greičiau turi tam tikru mastu slėpti nuo jų tai, kas geriausia, ką galėtų jiems duoti. Kita vertus, dauguma šių mokytojų šiose įstaigose jaučiasi kaip namie, nes jų vidutiniai gebėjimai harmoningai dera su mokinių vangumu. Būtent ši dauguma ir skleidžia nuolatinį reikalavimą steigti naujas viešąsias mokyklas bei aukštąsias švietimo įstaigas: mes gyvename amžiuje, kuris vis garsiau skalambindamas apie pokyčius, tikrai gali sudaryti įspūdį beprecedenčio kultūros troškulio, kurį siekama paskubomis numalšinti. Tačiau būtent čia reikėtų išmokti girdėti teisingai: būtent čia, nesutrikus nuo kurtinančio švietimo prekybininkų triukšmo, turime stoti prieš tuos, kurie taip nepailsdami kalba apie savo laikų švietimo poreikius. Tuomet susidursime su keistu nusivylimu, kurį, mano brangus drauge, mes ne kartą esame patyrę: tie garsūs švietimo poreikių šaukliai, geriau įsižiūrėjus į juos iš arti, staiga atrodo pavirtę uoliais, net fanatiškais tikrosios kultūros priešais, tai yra visais tais, kurie laikosi aristokratiškos proto prigimties. Nes iš esmės jie laiko savo tikslu masių emancipaciją nuo didingosios mažumos valdžios; jie siekia nuversti šventą hierarchiją intelekto karalystėje – masių tarnystę, jų nuolankų paklusnumą, jų instinktyvų lojalumą genialiai santvarkai.

Jau seniai esu pratęs atsargiai vertinti tuos, kurie entuziastingai palaiko vadinamąjį „žmonių švietimą“ įprasta šio žodžio prasme, nes dažniausiai jie, sąmoningai ar nesąmoningai, siekia visiškai neribotos laisvės, kuri neišvengiamai virstų į kažką panašaus į chaotiškas puotas ar nevaldomas

Commented [AK24]: Ribotas švietimo poveikis ir tikslas - išrinktieji

linksmybes, primenančias senovės laikų šventes. Tokios laisvės šventoji gamtos hierarchija jiems niekada neleis. Jie gimę tarnauti ir paklusti; kiekviena akimirka, kai jų netolygios, šlubčiojančios ar fragmentiškos mintys ima veikti, aiškiai parodo, iš kokios medžiagos juos nulipdė gamta ir kokį antspaudą uždėjo. Todėl masinis švietimas negali būti mūsų tikslas. Greičiau turime ugdyti keletą išrinktų žmonių, skirtų dideliems ir ilgalaikiams darbams. Puikiai žinome, kad teisingas palikuonių vertinimas apie tam tikrą laikotarpį remiasi tik tais keliais didžiais ir išskirtiniais to laikotarpio žmonėmis. Sprendimai priimami pagal tai, ar jie buvo pripažinti, palaikyti ir pagerbti, ar, priešingai, ignoruoti, nustumti į šalį ar net suvaržyti. Kas vadinama „masiniu švietimu“, pasiekiama tik su dideliais sunkumais. Net ir taikant visuotinį privalomą švietimą, jis daugiausia paliečia tik paviršių. Pagrindiniai sluoksniai, kuriuose žmonės susiduria su kultūra – religinio instinkto puoselėjimas, mitologinių vaizdinių kūrimas, tikėjimo savo papročiais, teisėmis, gimtąja kalba ir žeme palaikymas – beveik nepasiekiami tiesioginėmis priemonėmis, o dažnai tik per prievartinį griovimą. Kiekvienas bandymas skubinti žmonių švietimą, iš esmės, tik atideda tokį prievartinį griovimą. Jis palaiko sveiką nesąmoningumą, tą reikalingą miegą, be kurio kultūra, išsekusi dėl savo pastangų ir įtampos, negalėtų judėti į priekį.

Mes suprantame, ko siekia tie, kurie trukdo žmonių sveikam miegui ir nuolat šaukia: „Atsimerkite! Būkite protingi! Būkite išmintingi!“ Tokie žmonės skatina begalinį švietimo įstaigų gausėjimą ir išpuikusių mokytojų luomo kūrimą. Jie kovoja prieš natūralią hierarchiją intelekto srityje ir naikina visas tas kilnias, vaisingas jėgas, kurios kyla iš žmonių nesąmoningumo, ir kurios atitinka deramai vedančio ir ugdančio genijaus atsiradimą. Tik per motiniškumo prizmę galime suvokti tikrąją žmonių švietimo prasmę ir atsakomybę genijaus atžvilgiu: jo kilmės nereikia ieškoti švietime – ji, galima sakyti, turi vien metafizinį pradą, metafizinę tėvynę. Tačiau tam, kad genijus galėtų iškilti, kad jis gimtų iš tautos gelmių, atspindėtų jos savitą spindesį, perteiktų jos likimą per žmogų kūrinyje, kuris išliktų amžiams – taip padarydamas pačią tautą amžiną ir išvaduodamas ją iš nuolat besikeičiančių laikinybės srovių: visa tai įmanoma tik genijui ugdytam ir subrendusiam rūpestingoje tautos kultūroje. Apibendrinant, be šios globos genijus nepajėgs pasiekti savo amžinojo skrydžio aukštumos ir tarytum svetimas, audros blaškomas atšiaurioje, sniegu apklotoje dykumoje, netruks pasitraukti iš nesvetingos žemės.

Commented [AK25]: Apie genijaus kilmę ir tautos kultūrinę terpę

Tu mane nustebinai tokia genijaus metafizika, – tarė mokytojo bičiulis, – ir turiu pripažinti, kad tavo palyginimo tikslumą suvokiu gana miglotai. Tačiau visiškai aiškiai supratau, ką sakei apie perteklines viešąsias mokyklas ir atitinkamą perteklinių aukštesnės grandies mokytojų skaičių. Šiuo klausimu pats esu šiek tiek pasidomėjęs, ir tai leidžia man tvirtinti, kad pati viešųjų mokyklų švietimo kryptis turės galiausiai pasitaisyti būtent dėl šio pertekliaus – mokytojų, kurie iš tiesų neturi nieko bendra su tikruoju ugdymu, bet kurie atsiranda ir eina šiuo keliu vien dėl to, kad sistema jų reikalauja. Kiekvienas, kas kada nors nušvitimo akimirką buvo priverstas pripažinti heleniškosios senovės išskirtinumą ir nepasiekiamumą, o po sunkios vidinės kovos galiausiai šią tiesą atstūmė, – kiekvienas toks žmogus žino, kad durys į tokį praregėjimą neliks atviros visiems. Atrodo ne tik absurdiška, bet netgi gėdinga elgtis su graikais kaip su bet kokiu įrankiu, kurį vartoji profesijoje ar pragyvenimui, šiurkščiomis rankomis begėdiškai grabinėjant šių šventųjų relikvijas. Vis dėlto ši įžūli ir vulgaroka

Commented [AK26]: Mokytojo bičiulio atsakas: apie perteklinius mokytojus ir švietimo sistemą

laikysena ypač būdinga profesijai, iš kurios kyla dauguma viešųjų mokyklų mokytojų – tai filologai. Todėl nėra ko stebėtis šios paradigmos persidavimu į mokyklas.

Pažvelk tik į jaunąją filologų kartą, – tęsė mokytojo bičiulis. – Kaip retai jų veiduose matyti tas nuolankus jausmas, jog, palyginti su anuo pasauliu, mes iš tiesų neturime teisės net egzistuoti. Kaip šaltai ir be baimės jie įsikuria savo menkus lizdus tarp didingų šventyklų griuvėsių! Iš kiekvieno kampelio, iš kiekvienos kertės turėtų jų ausyse skambėti galingas balsas: *„Pasitraukite, nepašvęstieji – jūs niekada ir nebūsite pašvęsti! Išeikite tyliai ir gėdydamiesi iš šių šventųjų menių!“* Bet šis balsas skamba tuščiai, nes tam, kad suprastum graikišką prakeikimą, bent iš dalies reikia būti graiku. Tačiau šie žmonės – tokie barbariški, kad net sugeba tuos senovinius reliktus pasisavinti, pagal save perdaryti. Jie įsineša visus savo šiuolaikinius patogumus ir madas, įspraudžia juos tarp senųjų kolonų ir antkapinių plokščių, o tada džiūgauja, kai tarp senovės dulkių ir voratinklių „randa“ tai, ką patys neseniai ten ir paslėpė. Vienas jų kuria eiles ir rūpinasi Hesychijaus žodyno komentavimu, o kažkas iškart patikina, kad anas esąs naujasis Aischilas, turintis kažką bendro – apgailėtinas poetas! Kitas, tarsi policininkas, įtariai seka kiekvieną Homero prieštaravimą ir net to prieštaravimo šešėlį, kuriais Homeras nusikalto, taip plėšydamas jo karališką apsiaustą į skiautes, o paskui siūdamas tas skiautes atgal. Trečias jaučiasi nejaukiai, susidūręs su mistinėmis ir orgijomis apipintomis Antikos pusėmis – jis nutaria kartą ir visiems laikams praleisti nušviestąjį Apoloną be ginčo regint jame linksmą ir protingą atėnietį, bet vis tiek kažkiek amoralų. Kaip jam palengvėja, kai pavyksta dar vieną tamsų Antikos kampelį pritempti prie savo proto lygio! Maža to, dar ir Pitagorą atranda kaip bičiulį, kuris lygiai taip pat mėgsta politinius ginčus. Dar vienas suka galvą, kodėl Edipas turėjo padaryti tokius baisius dalykus – nužudyti tėvą, vesti motiną. Kur kaltė? Kur poetinė teisybė? Staiga jam topteli: Edipas buvo per daug aistringas, stokojęs krikščioniško švelnumo – netgi įniršo, kai Tiresijas jį pavadino pabaisa ir visos šalies prakeikimu. Būti nuolankiu ir švelniu – štai ką bandė mokyti Sofoklis, kitaip gali tekti vesti motiną ir nužudyti tėvą! Kiti savo gyvenimą leidžia skaičiuodami eilutes graikų ir romėnų poetų tekstuose ir džiaugiasi atradę proporcijas 7:13 = 14:26. Galiausiai vienas jų pateikia sprendimą į tokią problemą kaip „Homero poemos su prielinksniais“ ir džiaugiasi ištraukęs tiesą iš šulinio su *avá* ir *kará*. Tačiau visi jie – nors ir skirtingais tikslais – knisa ir rausia graikišką dirvą su tokia nerimastinga ir negrabia jėga, kas labai skausminga tikram antikiniam draugui. Todėl – sakyčiau – kiekvieną, ar jis būtų gabus, ar ne, jei tik jame suvirpa profesinis pašaukimas į antiką, reikėtų paimti už rankos ir iškilmingai perspėti: *Jaunuoli, ar žinai, kokie pavojai tavęs tyko, kai turi tik kuklų mokyklinį išsilavinimą, bet dar nesi tapęs visapusišku žmogumi? Ar girdėjai, kad, anot Aristotelio, nebūna tragiškesnės mirties nei būti užmuštam statulos? Ar tave tai stebina? Žinok, kad filologai jau šimtmečius, visomis jėgomis, stengiasi vėl pastatyti sugriautą graikiškos antikos statulą – tačiau nesėkmingai. Tai kolosas, apie kurį pavieniai žmonės ropoja kaip nykštukai. Šiuolaikinės kultūros atstovai naudojasi savo svertais tam tikslui, bet vos tik statula ima kilti nuo žemės – ji vėl griūva, prispausdama po savimi nelaimėlius. Bet tebūnie – kiekvienam leista žūti savais būdais. Tačiau kas užtikrins, kad per tuos bandymus pati statula nesuskils į šipulius? Filologus traiško graikai – tai dar būtų pakeliama, bet dabar jau pati antika ima lūžti nuo filologų! Gerai pagalvok, lengvabūdi jaunuoli, ir apsisuk, kad ir tu nebūtum ikonoklastu!

Commented [AK27]: Apie jaunąją filologų kartą ir jų santykį su antika

Iš tiesų, – tarė filosofas su šypsena, – nemažai filologų jau pasitraukė atgal, kaip tu taip troškai, ir pastebiu didžiulį skirtumą, palyginti su mano paties jaunystės patirtimi. Sąmoningai ar nesąmoningai, daug jų padarė išvadą, kad tiesioginis kontaktas su antikine kultūra jiems beviltiškas ir bevertis – todėl jie vis dažniau pradeda žvelgti į šią studijų sritį kaip į pasenusią, išsisėmusią, nebeaktualią. Ši banda su gerokai didesniu entuziazmu pasuka į kalbotyrą: štai čia, šiose plačiose ir neatrose dirvose, kur net ir vidutinių gabumų žmogus gali rasti sau vietos, kur net bukumas ar nuobodulys kartais laikomi savotišku talentu, su naujoviškais ir neapibrėžais metodais nuolatiniame pavojuje nusišnekėti. Čia, kur trokštama geležinės rutinos ir disciplinos, naujokas nebėra išgąsdintas didingo ir grėsmingo balso, kuris dar skamba iš antikos griuvėsių: čia visi sutinkami išskėstomis rankomis, netgi tie, kurie, perskaitę Sofoklį ar Aristofaną, nepatyrė jokio ypatingesnio įspūdžio, juo labiau įžvalgos. To pasekoje jie paskęsta etimologinių pinklių raizgynėje arba pasiduoda vilionei kaupti nežinomų tarmių šukes. Jų dienos praeina skaidant ir jungiant, renkant ir barstant, bėgiojant pirmyn atgal po knygas. Ir štai toks „naudingai“ įdarbintas filologas ima reikštis kaip mokytojas! Jis dabar pasiryžta mokyti jaunimą viešosiose mokyklose apie antikos autorius, nors pats juos skaitė be jokio gilesnio įspūdžio – ką jau kalbėti apie įžvalgą! Kokia dilema! Kadangi antika jam nieko nepasakė – jis neturi ką apie ją pasakyti. Ir tada staiga šauna mintis: kodėl jis apskritai yra „įgudęs filologas“? Kodėl tie autoriai rašė lotyniškai ir graikiškai? Ir tuomet – lengva širdimi – jis ima etimologizuoti Homerą, pasitelkdamas pagalbon **lietuvių** ar bažnytinę slavų, ar ypač sanskrito šventąją kalbas, tarsi graikų kalbos pamokos būtų tik pretekstas įvesti į bendrą kalbotyros studiją, tarsi Homerui trūktų tik vieno – kad jis nebūtų rašęs iki-indoeuropietiškąja kalba! Tie, kurie susipažinę su dabartinėmis viešosiomis mokyklomis, gerai žino, kokia gili praraja skiria jų mokytojus nuo klasikinių idealų, ir kaip, pajutus šį trūkumą, lyginamoji kalbotyra ir jai giminingos profesijos išaugino savo populiarumą iki tokio negirdėto masto.

Commented [AK28]: Kalbotyros prieglobstis ir etimologinė klampynė

Turiu galvoje, – tarė pašnekovas, – kad visa priklauso nuo to, ar klasikinės kultūros mokytojas nesupainioja graikų ir romėnų su kitomis tautomis – barbarais; ar jis niekada nesutapatina graikų ir lotynų kalbų su kitomis kalbomis. Kalbant apie jo klasikines pažiūras, jam visiškai nesvarbu, ar šių kalbų struktūra sutampa ar kaip nors siejasi su kitomis – tokie sutapimai jo visiškai nedomina. Jam rūpi tai, kas šioms dviems kalboms nėra bendra, kas rodo, jog šios dvi tautos, lyginant su visomis kitomis, nebuvo barbarai – žinoma, jei jis iš tiesų yra kultūros mokytojas ir savo mąstymu seka didingais klasikos pavyzdžiais.

Commented [AK29]: Apie klasikinės kultūros mokytojo išskirtinumą

Galbūt klystu, – tarė filosofas, – bet turiu įtarimą, kad dėl to, kaip šiandien mokyklose mokomos lotynų ir graikų kalbos, yra visiškai prarastas tikslus šių kalbų suvokimas – gebėjimas lengvai jomis kalbėti ir rašyti, ir tai yra kažkas, kuo manoji karta išsiskyrė, o ir nedaugelis išlikusių jos narių šiandien jau pasenę. Dabartiniai mokytojai, priešingai, atrodo, taip stipriai pabrėžia šių kalbų genetinę ir istorinę svarbą, kad jų mokiniai, geriausiu atveju, tampa mažaisiais sanskritininkais, etimologiniais vulkanais arba beatodairiškais spėliotojais. Tačiau nė vienas iš jų nesugeba skaityti Platono ar Tacito su tokiu malonumu, kaip tai darome mes, senoliai. Viešosios mokyklos, tiesa, gal dar tebėra mokymosi vietos – bet ne to mokymosi, kuris būtų natūralus ir nesąmoningas kilnesnių tikslų siekiančios kultūros palydovas, o veikiau tokios kultūros, kurią būtų galima palyginti su nesveiku kūno

Commented [AK30]: Apie mokymosi praradimus ir kultūrinį nutukimą

ištinimu. Viešosios mokyklos neabejotinai yra šio ištinimo židiniai, jei ne smukusios iki elegantiško barbariškumo buveinių, kurios liaupsinamos kaip „dabartinė vokiškoji kultūra!

Bet, – paklausė kitas, – kas nutiks tai didelei mokytojų masei, kurie neturi tikro pašaukimo kultūrai, bet vis tiek pasuka į šią profesiją vien tam, kad iš jos pragyventų – nes jų reikia, nes gausus mokyklų kiekis neišvengiamai lemia gaus mokytojų poreikį? Kur jiems eiti, kai antika griežtai lieps jiems atsitraukti? Argi jie neturės atsiduoti toms dabartinėms galioms, kurios diena iš dienos kreipias į juos per nesibaigiančias spaudos skiltis: ‘Mes esame kultūra! Mes esame švietimas! Mes esame aukštuma! Mes esame piramidžių viršūnės! Mes esame visuotinės istorijos tikslas!’ – kai jie girdi šiuos viliojančius pažadus, kai gėdingi nekultūros ženklai, liaudiškas, paviršutiniškas taip vadinamos ‘kultūros svarbos’ viešumas žurnaluose ir laikraščiuose jiems pateikiami kaip visiškai nauja ir geriausia, brandžiausia kultūros forma?
Kur varganiems bičiuliams trauktis, kai jie jaučia, jog šie pažadai nėra tiesa? Kur kitur, jei ne į patį bukiausią, sterilų mokslininkiškumą, kur kultūros šauksmas jiems nebebūtų girdimas? Taip spaudžiami, argi jie nebaigs kaip stručiai, sukišę galva į smėlį? Argi ne tikra palaima jiems, pasinėrusiems į tarmes, etimologijas ir hipotezes, gyventi kaip skruzdėlėms – net jei nuo tikrosios kultūros juos skiria mylios? Svarbu tik, kad galėtų užsikimšti ausis ir nieko negirdėti apie šių laikų „elegantiškąją“ kultūrą.“

Tu teisus, bičiuli, – tarė filosofas, – bet iš kur kyla ta skubi būtinybė turėti gausybę kultūros mokyklų, kurios, savo ruožtu, sąlygoja būtinybę turėti gausybę mokytojų? – kai taip aiškiai matome, jog šis poreikis kyla iš pačiai kultūrai priešiškos sferos, o padariniai veda į nekultūrą. Iš tiesų, apie šią baugią būtinybę galime kalbėti tik tiek, kiek modernioji valstybė pati yra pasirengusi su mumis apie tai diskutuoti ir pasiruošusi per jėgą vykdyti savo pačios reikalavimus. Šis reiškinys daugeliui daro tokį įspūdį, lyg tai būtų visuotinis gamtos dėsnis. Be kita ko, vadinamasis „kultūros valstybės“ išsireiškimas, keliantis tokius reikalavimus, yra ganėtinai naujas dalykas, kuris įgavo tam tikrą savivoką tik per pastarąjį pusšimtį metų – laikotarpį, kuriame, kaip mėgstama sakyti, tiek daug dalykų tapo „savaime suprantami“, nors iš tiesų visai nėra tokie. Ši teisė į aukštesnį išsilavinimą buvo taip rimtai įsisavinta galingiausios iš moderniųjų valstybių – Prūsijos, kad šis pavojingas principas, sujungtas su gerai žinomu šios valstybės drąsumu ir ryžtingumu, matomas kaip grėsmė tikrajai vokiškai dvasiai. Dedamos pastangos pakelti viešąją mokyklą – kaip formaliai susistemintą instituciją – iki vadinamosios „laiko dvasios“. Būtent čia glūdi visi mechanizmai, kuriais siekiama kuo daugiau žmonių nukreipti į viešųjų mokyklų sistemą: ir štai, valstybė čia turi vieną galingiausių savo paskatų – privilegijas, atitinkančias karinės tarnybos privalumus. To ir tik to natūrali pasekmė, ką patvirtina ir statistikos pareigūnai, yra visų Prūsijos viešųjų mokyklų perkrovimas ir skubus poreikis steigti naujas.
Ką dar galėtų padaryti valstybė gausybei švietimo įstaigų, jei ne suteikti visiems aukštesnių ir daugumai žemesnių pareigybių valstybės tarnautojams teisę stoti į universitetus? Taipogi, įtakingiausias karines pareigas susieti su viešąja mokykla. Visa tai šalyje, kur visuotinis karo prievolės principas bei aukščiausios valstybės pareigos savaime traukia visus gabiuosius.
Viešoji mokykla čia laikoma garbingu tikslu, ir kiekvienas, jaučiantis troškimą tarnauti valstybei, natūraliai atsiras pakeliui į ją. Tai naujas ir visiškai originalus reiškinys: valstybė tampa tarsi mistiniu kultūros vedliu, o siekdama savų tikslų, reikalauja, kad nė vienas jos tarnautojas nepasirodytų be

Commented [AK31]: Apie perteklinius mokytojus ir kultūros karikatūras

Commented [AK32]: Apie perteklinių mokyklų kilmę ir valstybės vaidmenį

„valstybinio švietimo deglo“ rankose – kad šiame mirgančiame švytėjime būtų galima vėl pažinti valstybę kaip aukščiausią tikslą, kaip atlygį visų savo pastangų siekti išsilavinimo.“

Šis paskutinis reiškinys turėtų juos išties nustebinti; tai turėtų priminti artimą, ilgai nesuprastą filosofijos tendenciją, kuri kažkada taip pat buvo skatinama dėl valstybinių motyvų – kalbu apie Hėgelio filosofiją. Taip, veikiausiai nebūtų per drąsu teigti, kad Prūsija, pavertusi visus švietimo siekius pavaldžiais valstybės interesams, sėkmingai pasisavino šios filosofijos principą ir naudingą paveldą, kuriame sudėliojamas aukščiausio laipsnio valstybės išaukštinimas.

Commented [AK33]: Valstybės tikslai ir Hėgelio šešėlis

Bet ko vedina valstybė gali siekti tokio keisto tikslo?“ – paklausė filosofo bičiulis. „Kad ji iš tiesų turi siekių, matyti iš to, kaip kitos valstybės žavisi Prūsijos mokyklų sistema, ją apmąsto ir mėgina mėgdžioti. Akivaizdu, jos daro prielaidas, kad perėmus kažką iš to, valstybė judėtų link galios stiprinimo ir jos išlaikymo – panašiai kaip gerai žinoma ir pripažinta karo prievolė. Ten, kur kiekvienas didžiuodamasis prie kiekvienos progos vilki kareivio uniformą, kur beveik kiekvienas viešosiose mokyklose perėmė tą patį vienalytės nacionalinės kultūros modelį, visai suprantamas entuziastingas hiperbolizavimas kadaise naudotų sistemų valstybės visagalybės formavimui, kuri istoriškai buvo pasiekta tik Antikoje, ir kurią dabar kiekvienas jaunuolis, tiek instinktyviai, tiek per ugdymą bando pasiekti kaip didžiausią šlovės ir aukščiausią žmogaus gyvenimo tikslą.

Commented [AK34]: Valstybinis švietimas kaip vienybės ir galios priemonė

Toks palyginimas, – tarė filosofas, – būtų išties kiek hiperbolizuotas ir tikrai nešlubuotų tik ant vienos kojos. Senovės valstybė empatiškai nė iš tolo nesivadovavo naudos principais, pagal kuriuos kultūra laikoma vien tik tai, kas tiesiogiai naudinga pačiai valstybei; ji taip pat nesiekė sunaikinti tų polėkių, kurie atrodė iš karto nepritaikomi praktikoje. Būtent dėl to įžvalgieji graikai jautė savo valstybei tokį gilų pagarbos ir dėkingumo jausmą, kuris moderniam žmogui atrodo svetimas ar net nemalonus. Graikai aiškiai suvokė ne tik tai, kad be valstybės apsaugos jų kultūros daigai nebūtų galėję išsiskleisti, bet ir tai, kad visa jų nepakartojama ir ilgaamžė kultūra suklestėjo būtent dėl išmintingos, rūpestingos valstybės globos. Valstybė jų kultūrai buvo ne prižiūrėtoja, ne reguliuotoja ar sargybinė, bet stiprus, tvirtas bendražygis ir draugas – pasiruošęs karui, bet sykiu lydintis savo kilnų, žavingą ir lyg nežemišką bičiulį per visą nemalonią tikrovę, kas verta dėkingumo. Toks santykis, žinoma, nėra įmanomas ten, kur moderni valstybė reikalauja panašaus nuoširdaus dėkingumo už tai, kad, neva riteriškai, tarnauja vokiečių kultūrai ir menui. Dėl to jos praeitis šiuo klausimu tokia pat gėdingai skurdi kaip ir dabartis. To įrodymui pakanka vien pažvelgti, kaip vokiečių miestuose minimos mūsų didžiųjų poetų ir menininkų atminimo dienos, kaip valstybė remia jų didžiausius idealus.

Commented [AK35]: Apie valstybės ir kultūros santykį senovėje ir dabar

Vadinasi, tiek šiam valstybės siekiui – kuris visada remia tai, ką čia įprasta vadinti „švietimu“, – tiek kultūrai, kuri šiam siekiui paklūsta, turi būti ypatingos aplinkybės. Su tikrąja vokiškąja dvasia ir iš jos išaugusiu švietimu, kurį tau pamažu bandžiau nupiešti, šis valstybės tikslas slapta ar atvirai kariauja. Šioji švietimo dvasia, kurią valstybė taip noriai priėmė ir remia, dėl kurios mūsų šalies mokyklos taip žaviai vertinamos užsienyje, privalo kilti iš sferos, kuri niekada nesusiliečia su tikrąja vokiškąja dvasia – su ta dvasia, kuri stebuklingai prabyla mums iš vokiečių reformacijos gelmių, iš vokiškosios muzikos ir filosofijos, bet kurią prašmatnusis valstybės remiamas švietimas su abejingumu ir panieka vertina

Commented [AK36]: Apie valstybės švietimo tikslą ir tikrosios vokiškosios dvasios atmetimą

tarsi kilnią tremtinę. Ši dvasia lyg svetimšalė, tyliai praeina pro šalį, slegiama liūdesio, o toli nuo jos siūbuoja pseudokultūros smilkytuvas, kuris skambant„išsilavinusių“ mokytojų ir žurnalistų ovacijoms, savinasi tiek kultūros vardą, tiek jos privilegijas, o patį žodį „vokiškas“ vertina įžeidžiai. Kodėl valstybei reikia tokios gausos švietimo įstaigų ir mokytojų? Kodėl tokiu mastu plečiamas masių švietimas? Todėl, kad tikroji vokiškoji dvasia yra nekenčiama, todėl, kad bijoma aristokratinės tikrosios kultūros natūros, nes žmonės šiuo būdu išstumia didžiąsias asmenybes į vidinę tremtį, kad masių švietimo pagrindimas būtų giliai įsodintas ir rūpestingai prižiūrimas, kad daugelis galėtų išvengti kietos ir griežtos didžiųjų lyderių drausmės. Tuo masės būtų įtikintos, esą pačios lengvai galinčios atrasti savo kelią, sekant spindinčią valstybės žvaigždę!

Naujas reiškinys! Valstybė – kaip kultūrą lydinčioji žvaigždė! – Bet mane guodžia viena: ši vokiškoji dvasia, prieš kurią taip atkakliai kovojama ir kurios vietą užėmė spalvinga jos *vietininkė,* yra drąsi. Ji kovos ir išsivaduos į tyresnę epochą, kilnią kaip dabar, ir kadanors pergalingą. Ji visada išlaikys savyje tam tikrą gailestingą pakantumą valstybei, jei ši, sunkią valandą prispausta, saugos tokią pseudokultūrą kaip sąjungininkę. Juk ką mes iš tiesų žinome apie tą sunkią užduotį valdyti žmones? T. y., išlaikyti įstatymus, tvarką, ramybę ir taiką tarp milijonų beribiai egoistiškų, neteisingų, neprotingų, negarbingų, pagiežingų, piktaviliškumų ir dėl to labai siauro mąstymo ydingų žmonių. Ir dar apginti tas kelias gėrybes, kurias valstybė yra iškovojusi, nuo geidulingų kaimynų ir pavydžių plėšikų. Taip spaudžiama valstybė tiesia rankas kiekvienam sąjungininkui, griebiasi kiekvieno šiaudo. Kai toks sąjungininkas pasirodo su puošnia iškalba ir, kaip Hegelis, paskelbia valstybę esančią „visiškai tobulu etiniu organizmu“, kiekvieno švietimo pradžia ir pabaiga, ir kai tuoj pat ima aiškinti, kaip geriausiai gali prisidėti prie valstybės reikalų – kasgi nustebtų, jei valstybė be ilgesnių svarstymų puola jam ant kaklo ir su barbarišku įsitikinimu sušunka: „Taip! Tu esi švietimas! Tu – tikroji kultūra!

Commented [AK37]: Valstybė kaip kultūros žvaigždė à švietimas kaip tikroji kultūra

Ketvirta paskaita
(skaityta 1872 metų kovo 5d.)

Ponios ir ponai, dabar, kai jau sekėte mano pasakojimą iki šios vietos ir tapote bendrininkais šio vienišo, nuošalaus ir kartais šiurkštaus filosofo ir jo bičiulio dualogo, nuoširdžiai tikiuosi, kad jūs, kaip stiprūs plaukikai, esate pasiruošę tęsti mūsų kelionės antrąją pusę, juolab kad galiu jums pažadėti, jog šio nuotykio marionečių spektaklyje pasirodys dar keletas personažų, o jei iki šiol jūs vos ištvėrėte mano pasakojimą, tai dabar pasakojimo bangos jus neš jau gerokai greičiau ir lengviau link pabaigos. Kitaip tariant, mes dar nepasiekėme lūžio taško, bet patartina trumpai atsigręžti atgal ir pažiūrėti, ką, mūsų manymu, pavyko pasisemti iš šio įvairiapusio pokalbio.

Commented [AK38]: Išlikti vilties pozicijoje

„Pasilik dabartinėje stadijoje“, – lyg ir pasakė filosofas savo bičiuliui, – „nes gali puoselėti viltį. Vis aiškiau darosi, kad mes neturime jokių tikrų švietimo įstaigų, nors turėtume turėti. Mūsų viešosios mokyklos, atrodytų, įkurtos kaip tik šiam kilniam tikslui, virto peiktinos kultūros prieglaudomis, kuri visa širdimi nekenčia tikrosios kultūros, t. y. aristokratiškosios, paremtos nedaugelio atsijotų protų. Jos

palaiko mažamintį, sterilų mokslą, kuris, nors ir toli atitrauktas nuo kultūros, bent jau vengia tiek tos peiktinos, tiek tikrosios kultūros.“ Filosofas atkreipė savo bičiulio dėmesį į keistą išsigimimą, kuris, matyt, įsismelkė į kultūros šerdį, kai valstybė pamanė galinti ją pavergti ir per ją pasiekti savo tikslus, ir negana to, valstybė susijungime su šia kultūra, klimpo prieš kitas priešiškas jėgas, kaip ir prieš filosofo drąsiai įvardintą „tikrąją vokiškąją dvasią“. Ši dvasia, tauriais saitais susijusi su graikais, savo istorijoje parodžiusi tvirtumą ir drąsą, tyrumą ir kilnų siekį, o savo gebėjimais pajėgi išvaduoti šiuolaikinį (modernų) žmogų nuo modernumo prakeiksmo – ši dvasia yra pasmerkta gyventi atskirta, ištremta iš savo paveldo. Tačiau kai jos lėtos, skausmingos raudos nuaidi per dabarties dykynę, tada puošniai apkrautas kultūros karavanas staiga sustoja, persigandęs. Mes privalome ne tik stebinti, bet ir įbauginti – taip manė filosofas: ne gėdingai pasišalinti, o pereiti į puolimą – toks buvo jo patarimas. Bet jis ypač ragino savo bičiulį nepervertinti individo, iš kurio per aukštesniuosius instinktus kyla panieka dabartiniam barbarizmui. „Tegul ji žūva – juk pitijiškam dievui nesunku surasti naują trikojį, naują Pitiją, tol, kol nuo žemės dvelkia paslaptinga migla.“

Filosofas vėl prabilo: „Būk budrus prisimindamas, bičiuli, – tarė jis, – kad yra du dalykai, kurių negalima painioti. Žmogui reikia daug ko išmokti, kad jis galėtų gyventi ir dalyvauti kovoje būvį, tačiau viskas, ką jis, kaip individas, mokosi ir daro šiuo tikslu, neturi nieko bendra su kultūra. Šioji prasideda tik anapus būtinybės, stokos ir kovos už būvį. Klausimas kiek žmogus vertina savąjį ego, palyginti su kitais ego, ir kiek savo jėgų jis išeikvoja stengdamasis užsidirbti pragyvenimui. Ne vienas, stojiškai apribojęs savo poreikius iki minimalaus būtinumo, netrukus ir lengvai pasiekia tą sferą, kurioje jis gali pamiršti ir tarsi nusikratyti savo ego, kad galėtų mėgautis amžina jaunyste belaikėje ir beasmenėje saulės sistemoje. Kitas, plečia savo ego ir poreikius kiek įmanoma labiau, statydamas neproporcingai milžinišką šio savo ego mauzoliejų, tarsi ruoštųsi kovoti ir nugalėti baisųjį priešininką – Laiką. Šiame instinkte irgi galime įžvelgti nemirtingumo troškimą: gerbūvis ir galia, išmintis, sumanumas, iškalba, kerinti išorė, garsus vardas – visa tai tėra priemonės, kuriomis nepasotinamas asmeninis gyvybės troškimas siekia naujo gyvenimo, kuriuo vėl trokštama amžinybės, kuri galiausiai pasirodo esanti tik iliuzija.“

„Bet net ir aukščiausioje ego formoje, išsipūtusiame, padidintų poreikių ir tarsi kolektyviniame individe, tikroji kultūra taip ir nepaliečiama. Jei, pavyzdžiui, siekiama meno, tai tik jo sklaida ir skatinimas tampa svarbūs, kaip ir tie, kurie mažiausiai prisideda prie gryno ir kilnaus meno, o veikiau skatina žemiausias ir degradavusias jo formas. Net visose pastangose, kad ir kokios didžios ar išskirtinės jos atrodytų stebėtojui, jis niekada nesugeba išsivaduoti iš savo paties troškimų ir nerimastingos asmenybės, o toji nušvitusi, skaisti erdvė, kurioje galima kontempliuoti be savojo „aš“ trukdymo, nuolat tolsta nuo jo. Net ir leidžiant jam mokytis, keliauti ir kaupti patyrimus, jam vis tiek lemta gyventi ištremtojo gyvenimą – toli nuo aukštesniojo gyvenimo ir tikrosios kultūros. Mat tikroji kultūra niekina bet kokį ryšį su stokojančiu, geidžiančiu žmogumi, ji puikiai moka išsisukti nuo to, kuris nori ją pasitelkti kaip priemonę saviems, egoistiniams tikslams. Ir jei kas nors manosi tvirtai ją įgijęs kaip pragyvenimo šaltinį, kurį uoliai kultivuojant apsirūpinama būtiniausiais dalykais, tada ji netikėtai ir tyliai nutipena pašaipiai suvirpindama orą.

Commented [AK39]: Dviejų sferų skirtis: išgyvenimas ir kultūra

Commented [AK40]: Tikroji kultūra – ne ego tarnaitė

Commented [AK41]: (materialiai)

Todėl prašau tavęs, bičiuli, nepainioti šios kultūros, šios jautrios, išrankios, skaisčios deivės su ta praktiška visų darbų tarnaite, kuri irgi vadinama “kultūra“, bet iš tiesų tėra tik intelektualinė darbininkė ir kasdienių poreikių buitinių troškimų patarėja. Bet kokia mokymo forma, kurios galutinis tikslas yra duona - nėra kultūros ugdymas tikrąja šio žodžio prasme, o tik paprasčiausias nurodymų ir patarimų rinkinys, kaip žmogus galėtų apsaugoti ir išsaugoti savo būvį. Tenka pripažinti, kad daugumai žmonių toks instruktavimas yra be galo svarbus – ir kuo aršiau stengiamasi išlikti, tuo labiau jaunuolis turi įtempti kiekvieną nervą, kad išnaudotų savo galias kaip galima naudingiau.

Commented [AK42]: Tikrosios kultūros ir profesinio lavinimo priešprieša

Tačiau net nemanykit, kad tokios mokyklos, kurios ragina žmogų stoti į šią kovą ir tam jį ruošia, gali būti laikomos tikromis kultūros įstaigomis. Tai institucijos, mokančios, kaip dalyvauti gyvenimo kovoje, kad ir pražada rengti valstybės tarnautojus, pirklius, karininkus, didmenininkus, ūkininkus, fizikus ar techninių specialybių atstovus. Tokiose įstaigose galiojančios taisyklės ir normos iš esmės skiriasi nuo tikrųjų švietimo įstaigų principų. Ir tai, kas pastarojoje leidžiama ir netgi sąmoningai puoselėjama, pirmosiose laikoma nusikaltimu.

Leisk man duot tau pavyzdį. Jei nori vesti jauną žmogų tikrosios kultūros keliu, saugokis sutrikdyti jo naivų, pasitikėjimu grįstą, betarpišką ir asmeninį ryšį su gamta. Miškai, uolos, vėjai, vanagas, gėlės, drugelis, pievos, kalnų šlaitai – visa tai turi kalbėti jam sava kalba. Juose jis privalo vėl pažinti pats save nesuskaičiuojamuose atspindžiuose ir vaizduose, įvairiaspalviame kintančių reginių rate. Šiuo keliu jis nesąmoningai, palaipsniui ims jausti metafizinę visų dalykų vienybę didžiajame gamtos paveiksle, kartu nuramindamas savo sielą žvelgdamas į jos amžinumą ir būtinybę. Tačiau kiek jaunų žmonių galėtų augti tokioje artimoje, beveik asmeninėje sąjungoje su gamta? Kiti turi laiku išmokti kitą tiesą – kaip pavergti gamtą sau. Čia baigiasi naivioji metafizika: augalų ir gyvūnų fiziologija, geologija, neorganinė chemija priverčia jų mokinius žvelgti į gamtą visiškai kitaip. Šiuo nauju požiūriu prarandama ne vien tik poetinė fantasmagorija, bet instinktyvus, tikras ir unikalus santykis, vietoj to gaunant gudrų ir sumanų išskaičiavimą peržengiant gamtos ribas. Tad tikrai kultūringam žmogui tenka neįkainojama dovana – galimybė nepertraukiamai išlikti ištikimam kontempliatyviems vaikystės instinktams, taip pasiekiant ramybę, vieningumą, nuoseklumą ir darną, ko niekada neišmokytų joks žmogus, turintis kovoti už būvį.

Vis dėlto, neturėtum galvoti, kad noriu susilaikyti nuo visų pagyrų mūsų pradinėms ir pagrindinėms mokykloms. Aš gerbiu tas įstaigas, kuriose berniukai mokosi aritmetikos, įvaldo šiuolaikines kalbas, studijuoja geografiją ir nuostabius gamtos mokslų atradimus. Netgi drįstu pasakyti šį tą daugiau – tie jaunuoliai, kurie baigia geresnes vidurinio ugdymo mokyklas, visiškai pagrįstai galėtų pretenduoti į tas pačias teises, kokiomis iki šiol naudojosi tik gimnazijų mokiniai. Tas metas ne taip toli, kai tokie mokiniai bus laisvai priimami į universitetus bei valstybės tarnautojus, kas ligšiol buvo tik baigusiųjų viešąsias mokyklas (gimnazijas) reikalas. Turiu omenyje mūsų dabartines viešąsias mokyklas! Vis tik negaliu susilaikyti nepasakęs melancholiško pamąstymo: jei tai tampa tiesa, kad vidurinės ir viešosios mokyklos (gimnazijos) iš esmės nuoširdžiai eina tuo pačiu keliu ir skiriasi tik labai nedaug, kad netgi valstybei jos atrodo vertos vienodo statuso, tuomet mes visiškai pasigendame tokio tipo švietimo įstaigų, kurios būtų skirtos kultūros ugdymui! Švelniai tariant, negalime šiuo

klausimu kaltinti vidurinių mokyklų – jos iki šiol garbingai vykdė žemesniojo pobūdžio, bet vis tiek būtiną švietimo funkciją. O viešosiose mokyklose daug mažiau nuoširdumo, daug mažiau gebėjimo; jose instinktyviai jaučiamas tas pats nesąmoningas supratimas, kad visa institucija yra gėdingai degradavusi, o išmintingų ir abejingų mokytojų skambūs žodžiai yra prieštaringi niūriai, barbariškai ir steriliai tikrovei. Taigi, tikrų kultūros ugdymo įstaigų paprasčiausiai nėra! Keliose vietose, kur dar laikomasi kultūringumo pretenzijos, randame žmones dar labiau beviltiškus, apmirusius ir nepatenkintus nei vidurinėse mokyklose, kuriose mokoma vadinamųjų „realistinių“ dalykų. Be to, pagalvok, koks neišpruseęs ir nebrandus turi būti žmogus, kad, bendraudamas tokių mokytojų draugijoje, nesuprastų net aiškiai apibrėžtų filosofinių terminų, tokių kaip „realybė“ ar „realizmas“, juos klaidingai laikydamas priešingus dvasiai ar materijai ir vadindamas „realizmą“ „keliu į pažinimą, lavinimąsi ir tikrovės įvaldymą“.

Kalbėdamas apie švietimo įstaigas, pats žinau tik dvi tikslias priešybes: įstaigas kultūrai ugdyti, ir įstaigas, kurios moko, kaip pasiekti sėkmę gyvenime. Visos mūsų dabartinės įstaigos priklauso antrajai kategorijai, bet aš kalbu tik apie pirmąją.

Apie dvi valandas filosofinis duetas šnekėjosi apie tokius stulbinančius dalykus. Tuo metu palengva atėjo naktis ir mėnesienoje filosofo balsas skambėjo kaip natūrali muzika pro mišką. Dabar ji skambėjo iš nakties tamsos gelmių, kai jis kalbėjo su jauduliu ar netgi aistringai, jo tonams ūžiant, griaudint slėnyje ir aidint tarp medžių ir uolų. Netikėtai jis nutilo: tik kiek apgailėtinai kartojo „mes neturime tikrų švietimo įstaigų, mes neturime tikrų švietimo įstaigų“, kai staiga kažkas nukrito jam prieš akis, galbūt kankorėžis, ir jo šuo sulojęs puolė prie to daikto. Pertrauktas filosofas pakėlė galvą ir staiga pajuto tamsą, vėsų orą bei jo ir kompanjono situaciją persmelktą vienatve. „Na, apie ką mes čia?“ – ištarė jis. – „Jau tamsu. Žinai ko čia laukėme, bet jis taip ir nepasirodė. Laukėme veltui. Eime.“

Dabar, ponios ir ponai, turiu jums perteikti įspūdžius, kuriuos patyrėme mudu su bičiuliu, su įtampa klausydamiesi šio pokalbio, kurį iš savo slėptuvės girdėjome visiškai aiškiai. Jau esu minėjęs, kad toje vietoje ir tuo laiku buvome sumanę surengti tam tikrą šventę, skirtą paminėti vieną progą, o šioji tiesiogiai susijusi su ugdymo dalykais, iš kurių, mūsų jaunatvišku įsitikinimu, per visą iki tol nugyventą gyvenimą buvome nuėmę gausų derlių. Buvome nusiteikę su dėkingumu prisiminti tą įstaigą, kurią kadaise buvome sau patys susikūrę mintyse toje vietoje tam, kad, kaip minėjau, galėtume vienas kitą padrąsinti ir stebėti savo ugdymosi impulsus. Staigi ir netikėta šviesa nutvieskė visą prabėgusį gyvenimą ir mes tyliai atsidavėme karštiems filosofo žodžiams. Tarsi keliautojas, neatidžiai žingsniuodamas nežinoma žeme, staiga padėjęs koją ant uolos krašto, taip ir mes tą akimirką pajutome, kad veikiau puolėme pavojui į glėbį, nei nuo jo pabėgome. Ir šioje, mums tokioje brangioje, vietoje išgirdome perspėjimą: „Atgal! Toliau nė žingsnio! Nejau nežinai, kur veda tavo pėdsakai, kur vilioja tave šis klastingas kelias?“

Atrodė, kad dabar jau *žinome* ir mūsų per kraštus besiveržiančio dėkingumo jausmas nevaldomai stūmė mus link mūsų nuoširdžiausio patarėjo - ištikimojo Eckarto – abu vienu metu pašokome ir puolėme prie filosofo, norėdami jį apkabinti. Jis jau buvo bepasitraukiąs, nusisukęs šonu, kai mes pribėgome. Šuo staiga atsisuko ir ėmė loti – tikriausiai kaip ir filosofo bičiulis palaikė mus užpuolikais, o ne norinčiais iš susižavėjimo apkabinti. Buvo aišku, kad jis mūsų visai neprisiminė. Trumpai tariant, jis paspruko. Mūsų bandymas jį apkabinti baigėsi visišku fiasko, nes vos pribėgus, šuo įkando draugui ir šis sušuko, o filosofas taip šoko šalin su didžiule jėga, kad abu nukritome. Grumtynės su šunimi truko kelias minutes, kol draugas pradėjo garsiai šaukti šmaikščiai parodijuodamas paties filosofo žodžius: „Vardan visos kultūros ir pseudo-kultūros, ko gi šis kvailas šuo iš mūsų nori? Eik šalin, prakeiktas šunie! Tu neįšventintasis ir niekad nebūsi įšventintas – bėk nuo mūsų tyliai ir gėdingai!“ Po šios tirado situacija kiek aprimo, bent tiek, kiek tai buvo įmanoma miško tamsoje.
– Ak, tai jūs! – sušuko filosofas. – Mūsų dvikovininkai! Kaip jūs mus išgąsdinot! Kas po galais jus privertė šitaip netikėtai iššokti ant mūsų tokią vėlyvą naktį?

Commented [AK43]: Dvi priešybės: gyvenimo sėkmė ir kultūra

Commented [AK44]: Persismelkęs pažinimas

Commented [AK45]: Susitikimas su filosofu

Džiaugsmas, dėkingumas ir pagarba! – sušukome mes, spausdami senoliui ranką, kol šuo, tarsi viską suprasdamas, vis dar garsiai lojo. – Negalime jūsų paleisti neišsakę to, ką jaučiame. O jei norite mus suprasti iki galo, negalite dar išeiti – turime tiek daug klausimų, kurie slegia širdį. Pasilikite dar šiek tiek; mes žinome kiekvieną šio kelio vingį, galėsime vėliau jus palydėti. Galbūt tas ponas, kurio laukiate, dar pasirodys. Pažvelkite ten, į Reino pusę: kas ten taip aiškiai švyti ant vandens paviršiaus, tarsi būtų apsupta daugybės deglų šviesos? Galbūt ten ir reikia ieškoti jūsų draugo – netgi drįsčiau sakyti, kad tai jis artėja su visomis tomis šviesomis.

Taip įkyriai užgriuvome nustebusį senolį savo maldavimais, pažadais ir fantastiškomis nuojautomis, kad galiausiai įkalbėjome filosofą pasivaikščioti su mumis pirmyn atgal po mažąjį plynaukštės lopinėlį, „netrikdomą išsimokslinusio šlamšto“, kaip pridūrė mano bičiulis.

„Gėda jums!“ – tarė filosofas. – „Jeigu tikrai norite cituoti, tai kodėl renkatės *Faustą*? Ką gi, nusileisiu – su citata ar be jos, tik su sąlyga, kad mūsų jauni bičiuliai dabar liks ramūs ir vėl nedings taip netikėtai, kaip pasirodė - tarsi pelkių žiburiai: stebimės, kai jie atsiranda, ir stebimės, kai jų nebėra.“

Mano draugas tuoj pat pradėjo deklamuoti…

Pagarba tikiuos išmokys mus,
Lengvabūdiškumą suvaldyti.
Kaip pridera vingiuota kryptimi.

Filosofas nustebo ir sustingo:
– Jūs mane stebinate, jūs pelkių švieselės, – tarė jis. – Juk dabar mes ne klampynėje, kam jums šis tvirtas pagrindas po kojomis? Aplink oras aštrus ir skaidrus oras, o žemė sausa ir kieta. Savo polinkiui vingiuoti turite susirasti kur kas fantastiškesnę vietovę.

– Man rodos, – įsiterpė filosofo bičiulis, – šie ponai minėjo, kad buvo su kuo tai susitarę susitikti šiuo laiku ir šioje vietoje, bet, kiek matau, jie mūsų švietimo komedijos klausėsi choru ir kaip tikrai „idealūs stebėtojai“, nes visiškai mūsų netrikdė. Mums atrodė, kad esame vieni.

– Taip, tai tiesa, – atsakė filosofas, – tokios pagyros jiems išties priklauso, bet, mano manymu, jie nusipelnė dar didesnių.

Čia aš griebiau filosofo ranką ir tariau:
– Tik žmogus, nesupratingas kaip roplys, pilvu šliaužiantis žeme ir galvą sukišantis į purvą, galėtų klausytis tokios kalbos kaip jūsiškė ir likti rimtai nesusimąstęs, nesusijaudinęs ar bent jau nepasipiktinęs. Kai kam galbūt jūsų žodžiai sukeltų saviplaką ar susierzinimą, ir jie supyktų, tačiau mūsų įspūdis buvo visai kitoks – nors, tiesą pasakius, nerandu žodžių jam nusakyti. Tai nutiko pačiu tinkamiausiu laiku, o mūsų sąmonė buvo lyg tyčia paruošta, tad mes sėdėjome tarsi tušti indai, ir dabar atrodo, kad esame pripildyti ligi kraštų šios naujos išminties. Jau nebežinau, ką ir bedaryti, ir jei kas

paklaustų manęs, ką rytoj ketinu veikti ar ką apskritai nuo šiol darysiu - aš neturėčiau atsakymo. Juk akivaizdu, kad iki šiol gyvenome ir save ugdėme klaidingai – bet ką daryti, kad galėtume peržengti šią bedugnę tarp šiandienos ir rytojaus?

– Taip, – pritarė mano bičiulis, – jaučiuosi panašiai ir keliu tą patį klausimą. Be to, mane apima tarsi baimė dėl vokiškosios kultūros paskirties, kai imu apie ją mąstyti taip išaukštintai ir idealistiškai. Atrodo, lyg būčiau nevertas prisidėti prie jos užmojų įgyvendinimo. Aš regių tik spinduliavimą aukščiausios prigimties, žengiančios link šio tikslo ir įsivaizduoju, per kokias bedugnes ir pagundas tenka jai keliauti. Kas drįstų būti toks ryškus prie to prisijunti?

Tuomet filosofo bičiulis vėl atsisuko į jį ir tarė:
– Tik nepyk, kai prisipažinsiu tau, kad jaučiu taip pat kažką panašaus, ko ligšiol nepaminėjau. Kalbėdamasis su tavimi aš dažnai jaučiuosi lyg išėjęs iš savęs, pagautas tavo aistros ir vilties, net pamirštu save. Kaip pasidaro ramiau – žvarbus realybės vėjas parbloškia mane atgal į žemę, prieš akis tarp mūsų iškyla plati praraja, virš kurios tu pats, tarsi sapne, vėl mėgini mane parsitemti atgal. Tada tai, ką tu vadini „kultūra“, tiesiog svirduliuoja be prasmės aplink mane, slegia krūtinę it šarvuoti marškiniai, kurių negaliu panešti, arba kardas, kurio neįstengiu pakelti.

Mūsų mintys, ginčijantis su filosofu, buvo vieningos, vienas kitą padrąsinančios ir stimuliuojančios. Lėtai vaikščiojome su juo pirmyn ir atgal neužkrautoj erdvėj, kuri dar anksčiau tądien buvo mūsų šaudymo vieta. Ir tuomet, tylioje naktyje, po ramia šimtų žvaigždžių šviesa, visi kartu spontaniškai prapliupome, kas skambėjo maždaug taip:

– Jūs tiek daug kalbėjote mums apie genijų, – pradėjome mes, – apie jo vienišą ir varginančią kelionę per pasaulį, tarsi gamta nieko kito neatskleistų tik pačias kraštutiniausias priešybes: vienur – kvailos, bukos instinktų vedinos minios, o kitur, gerokai aukščiau ir toliau – didieji kontempliuotojai, pašaukti nemirtingų darbų gamybai. Bet dabar jūs šiuos vadinate intelektinės piramidės viršūnėmis: vis tik atrodo, kad tarp plataus, perkrauto pagrindo ir aukščiausios laisvės bei nevaržomų viršūnių, turi būti begalė tarpinių lygmenų, ir čia tiktų posakis *natura non facit saltus* – gamta nešuoliuoja. Kada tad prasideda tai, ką jūs vadinate kultūra? Kur nubrėžti ribą tarp sferų, kurios valdomos iš apačios aukštyn, ir tų, kurios valdomos iš viršaus žemyn? O jei galime kalbėti apie kultūrą tik sąsajoje su šiomis išaukštintomis būtybėmis, tai kaip įmanoma kurti institucijas tokioms neapibrėžtoms natūroms? Kaip įmanoma sugalvoti ugdymo įstaigas, kurios skirtas tik šių išrinktųjų naudai? Juk, regis, kaip tik tokie žmonės sugeba susirasti savo kelią patys, ir jų tikroji stiprybė pasireiškia būtent tuo, kad jiems nereikia (kitiems reikalingų) švietimo ramentų: jie gali netrukdomi klotis sau kelią per šio grubaus pasaulio įtampas ir audras tarsi šmėklos.

Mes tęsėme svarstymus tuo būdu, kalbėdami be ypatingo iškalbingumo formos, tačiau filosofo bičiulis žengė dar toliau ir kreipėsi į jį: „Pagalvok tik apie visus šiuos didžius genijus, kuriais taip didžiuojamės, laikydami juos patikrintais ir ištikimais šios tikrosios vokiškosios dvasios vedliais, jų vardus įamžinam paminklais ir šventėmis, o jų darbus su pasididžiavimu ir žavėjimusi rodom užsieniui.

Kaip jie įgijo tą ugdymą, kurio reikalaujate jų labui? Iki kokio lygio jie parodo, kad buvo globojami ir brandinami mėgaudamiesi tautinio švietimo spinduliais? Ir vis dėlto tai atrodo įmanoma - jie vis dėlto tapo žmonėmis, kuriuos privalome gerbti: jų pačių darbai pateisina tokią didžių sielų vystymosi formą; jie net pateisina ir tam tikrą švietimo poreikį, suteikiantį galimybę atsižvelgti į jų gimtąją šalį ir jų laikmetį. Kaip gi Lessingas ar Winckelmannas galėjo pasinaudoti to meto vokiška kultūra? Gerokai mažiau ar tiek pat mažai kaip Beethovenas, Schilleris, Gėtė ar bet kuris iš mūsų didžiųjų poetų ir menininkų. Galbūt tai gamtos dėsnis, kad tik vėlesnėms kartoms lemta suprasti, kokiomis dieviškomis dovanomis buvo apdovanoti ankstesniųjų kartų žmonės.“

Šioje vietoje senasis filosofas nebesuvaldė pykčio ir sušuko savo bičiuliui:
– Ak, tu nekaltas pažinimo ėriuk! Jūs švelnūs burkuojantys balandžiai, visi iki vieno! Ir dar jūs šiuos iškraipytus, nerangius, siauraprotiškus, netašytus, sužalotus dalykus vadinate argumentais? Taip, ką tik klausiau šiandienės kultūros vaisiaus – mano ausyse vis dar skamba šios istorinės „savaime suprantamybės“, tos per daug išmintingos ir negailestingos istorinės išvados! Klausyk, tu nepaniekintoji Natūra: tu jau pasenai, ir tūkstanmečius virš tavęs skleidžiasi šis žvaigždėtas dangus, bet dar niekad negirdėjai tokio pasipūtusio ir iš esmės žalingo plepėjimo kaip šiandienė kalba! Ar didžiuojatės savo poetais ir menininkais, mano gerieji **teutonai**? Rodydami juos užsieniui giriatės, ar ne? O kadangi jums tai nieko nekainavo, jūs pasidarėte mielą teoriją, esą jums daugiau dėl jų ir stengtis nereikia! Ar ne taip, mano nepatyrę vaikeliai? Jie patys laisvai ateina, gandras juos jums atneša! Kas drįstų čia minėti pribuvėją! Nusipelnėt rimto pamokymo, a? Jūs turėtumėte didžiuotis tuo, kad visi šie kątik paminėti kilnūs ir nuostabūs žmonės, buvo anksti užslopinti, išsekinti ir sunaikinti per jus ir jūsų barbarybę!
Jūs be gėdos galvojate apie Lessing‘ą, kuris dėl jūsų kvailybės žuvo mūšyje prieš jūsų juokingus dievus ir stabus, prieš jūsų teatrų blogybes, jūsų mokytus žmones ir teologus – ir nė sykio nedrįso pakilti iki to nemirtingo skrydžio aukštumų, kurioms buvo pašauktas. Ir kokie jūsų įspūdžiai pagalvojus apie Winckelmann‘ą, kuris, linkęs išsilupti akis dėl jūsų groteskiškos kvailystės, nuėjo prašytis pagalbos pas jėzuitus, o jo gėdingi religiniai atsivertimai dabar krenta ant jūsų ir visada liks nebeištrinama dėmė? Jūs netgi tariate Schillerio vardą be išraudimo! Pažvelkite į jo paveikslą! Tos ugningos, spindinčios akys žvelgia į jus su panieka, tie paraudę, mirtini žandai – argi nieko jums nesako? Jame turėjote gražų ir dievišką žaislą, kuris buvo sunaikintas. Ir jei tik jums būtų pavykę atskirti Gėtės draugystę nuo liūdesio, lekiančio gyvenimo ir persekiojančios ankstyvos mirties, jūs būtumėte dar greičiau jį sunaikinę. Jūs nepadėjote nė vienam mūsų didžiųjų genijų ir dabar norite iš šio fakto pasidaryti teoriją, esą nė vienam iš jų nereikėtų padėti ir ateityje?
Juk kiekvienam iš jų jūs visuomet buvote „priešinimasis kvailam pasauliui“, apie kurį Goethe rašo savo „Epiloge varpui“. Kiekvienam jų buvote arba apatiški neišmanėliai, arba pavydūs siaurapročiai, arba pikti savanaudžiai. Nepaisant jūsų jie sukūrė savo nemirtingus darbus, prieš jus jie nukreipė savo resursus ir dėka jūsų jie mirė per anksti, palikę įpusėtus savo užmanymus, atbukę, nuslopinti ir sudaužyti kovoje.
Kas galėtų pasakyti, ką šie herojai būtų pasiekę, jei tikroji vokiškoji dvasia būtų juos subūrusi už saugančių galingos institucijos sienų? Dvasia, kuri ir be tokių institucijų pagalbos išvelka atskirtą, pažemintą ir degradavusį buvimą. Visi tie didvyriai buvo visiškai sužlugdyti; ir tik beprotiškas

tikėjimas hėgeliškuoju „visų įvykių pagrįstumą“ galėtų jus nuo to išteisinti.
Ir ne tik tie žmonės! Iš visų intelektualinių pakraščių veržiasi kaltinimai prieš jus: į kurią poetų, filosofų, tapytojų ar skulptorių talentų pusę bepažvelgčiau - ne tik į labiausiai apdovanotuosius - visur matau nebrandumą, persitempimą, per ankstyvą išsekimą, iššvaistytus ir užgniaužtus dar nepražydusius gebėjimus. Visur jaučiu tą „pasipriešinimą kvailam pasauliui“, kitaip tariant, jūsų kaltę. Štai ką turiu galvoje, kai kalbu apie švietimo įstaigų stoką, ir kodėl dabar tokiomis vadinamos, yra apgailėtinos būklės.
Kad ir kas panorėtų tai vadinti „idealiu siekiu“ ir girdamas mane bandys pašalinti šį „idealu“, tam atsakysiu, kad dabartinė sistema yra skandalas ir gėda, ir kad žmogus, kuris ieško šilumos sniego ir ledo apsupty, turi pilną teisę supykti, jei jo troškimas pavadinamas „idealiu siekiu“. Mes kalbame apie aiškius, neatidėliotinus ir apčiuopiamus dalykus. Kas bent kiek išmano šį klausimą, jaučia būtinybę tai pamatyti, kaip kad alkį ir šaltį.
O kas šiuo klausimu nieko nejaučia, tikriausiai turi matą, kuriuo matuoja savo kultūros mastą ir taipogi supranta vadinamąją „kultūrą“ ir kur turėtų būti brėžiama riba tarp to, kas valdoma iš apačios į viršų, ir to, kas valdoma iš viršaus į apačią.

Atrodė, kad filosofas kalba labai įsikarščiavęs. Mes paprašėme jo dar šiek tiek pasivaikščioti kartu, kadangi paskutinę savo kalbos dalį jis išsakė stovėdamas prie kelmo, kuris anksčiau mums tarnavo kaip taikinys. Kelias minutes nepratarėm nė žodžio. Lėtai ir susimąstę vaikštinėjome pirmyn ir atgal.

Commented [AK46]: Po sprogimo – artumo jausmas

Mes nejautėme gėdos dėl savo kvailokų argumentų – veikiau patyrėme keistą asmeninio orumo atgavimą. Po tokio karštos ir, atvirai kalbant, mums nelabai malonios filosofo tirados, pasijutome artimesni jam – tarsi būtųme žengę į asmeninį ryšį. Žmogus toks jau yra: niekad nesijauti toks artimas svetimam, kaip tada, kai šis parodo kokį nors silpnumą ar trūkumą. Tai, kad mūsų filosofas prarado savitvardą ir ėmė švaistytis įžeidžiančiais žodžiais, padėjo nutiesti tiltą virš bedugnės atsiradusios tarp mūsų iš baimingos pagarbos jam. O skaitytojui, kurį toks siūlymas žeidžia, tebunie pridurta, kad toks tiltas dažnai veda nuo tolimo herojaus garbinimo prie asmeniškos meilės ir užuojautos.
Po atkurto asmeninio orumo, šis rūpestingumas tik labiau ir labiau stiprėjo. Kam mes verčiame šį seną žmogų naktį vaikščioti su mumis pirmyn atgal tarp uolų ir medžių? Ir jei jau jis pasidavė mūsų maldavimams, kodėl mums nesusiprastinus ir nepasimokius ne taip pretenzingai, kodėl leidome sau tokiais gremėzdiškais išsireiškimais jam prieštarauti?

Dabar pamatėme, kokie neapgalvoti, neparuošti ir nepagrįsti buvo visi mūsų išsakyti prieštaravimai, ir kaip juose stipriai aidėjo šie laikai, kurių lyg kultūros pakraščių balso, senoliui verčiau būtų buvę negirdėti. Mūsų prieštaravimai, vis tik, nebuvo grynai intelektualinio pobūdžio: priežastys, dėl kurių ginčijome filosofo teiginius, slypėjo kažkur kitur. Galbūt tai kilo iš instinktyvaus nerimo norint sužinoti ar įgyvendinus filosofo idėjas, mūsų pačių asmenybės atsidurtų aukštesniame ar žemesniame lygmenyje. Todėl mums knietėjo surasti bent kokių nors argumentų prieš tokį mąstymo būdą, kuris iš mūsų atimdavo savavališkai prisiskirtas kultūrines pretenzijas. Vienok nereikėtų ginčytis su žmonėmis, kurie argumentus priima taip asmeniškai. Mūsų atveju moralas būtų toks, kad pašnekovai išvis neturėtų ginčytis ir priešgyniauti.

Commented [AK47]: Asmeninis išbandymas ir savikritika

Taigi ėjome šalia filosofo susigėdyje, gailėdamiesi ir nepatenkinti savimi ir labiau nei betkada anksčiau įtikinti, kad senolis buvo teisus, o mes su juo elgėmės netinkamai. Koks tolimas dabar atrodė tas jaunatviškas pasvajojimas apie mūsų švietimo įstaigas! Kaip aiškiai pamatėme pavojų, nuo kurio ligšiol sėkmingai vos pabėgdavome, pavojų kūnu ir siela atsiduoti švietimo sistemai, kuri taip viliojančiai pritraukė mūsų dėmesį nuo pat tada kai įžengėme į viešąsias mokyklas iki to momento.
Kaip nutiko, kad neįsiliejome į šios sistemos garbintojų chorą? Galbūt tik todėl, kad buvome tikri studentai ir vis dar galėjome atsitraukti nuo šiurkščių verčiančių, stumiančių ir kovingų, nepailstančių ir viską bloškiančių viešumos bangų, prisiglausdami savo mažame švietimo kampelyje, kurį, vis dėlto, netrukus laikas irgi būtų pasiglemžęs..

Perėję per šiuos apmąstymus, ketinome vėl kreiptis į filosofą, kai jis netikėtai atsisuko į mus ir prabilo švelnesniu tonu:

– Nenuostabu, kad jūs, jaunuoliai, elgiatės karštakošiškai ir neapgalvotai. Sunkiai tikėtina, kad rimtai apsvarstėte tai, ką jums čia pasakiau. Neskubėkite; nešiokitės šį klausimą su savimi, bet tam tikru lygiu mąstykit apie tai dieną ir naktį. Dabar esate takoskyroje ir dabar jau žinote, kur kiekvienas kelias veda. Jei pasirinksite vieną, jūsų laikmetis priims jus išskėstomis rankomis, netruks nei garbės, nei apdovanojimų, formuosite milžiniškas gretas ir bus gausybė taip pat mastančiųjų už jūsų ir priešais jus. Vadui davus komandą, ji nuaidės iš gretos į gretą. Čia jūsų pirmoji pareiga - kovoti petys į petį, o antroji – sunaikinti visus, kurie atsisako įsilieti į gretas.
Kitame kelyje turėsite tik kelis bendrakeleivius. Pasirinkusieji pirmąjį šaipysis iš jūsų, nes jūsų progresas bus varginantis. Bandys jie ir prisivilioti jus į savo gretas. Tačiau kai abu keliai susikirs, jūs būsite šiurkščiai nustumti šalin arba atskirti.

Dabar paimkite šias dvi, kiekvienu klausimu skirtingas ir pasakykite man, ką joms reiškia švietimo įstaiga. Ta milžiniška minia, veržliai judanti pirmuoju keliu link savo tikslo, švietimo įstaigą suvokia kaip instituciją, kurios paskirtis – parengti kiekvieną jos narį deramai užimti savo vietą rikiuotėje ir išgryninti jį nuo bet kokių polinkių aukštesniems ir tolimesniems tikslams.
Žinoma, neneigiu, kad jie moka savo tikslus nusakyti skambiais žodžiais, kalbėdami, pavyzdžiui, apie „laisvos asmenybės visapusišką vystymą tvirtame socialiniame, tautiniame ir žmogiškajame pagrinde“ arba savo siekiu skelbdami „taikaus liaudies suverenumo sukūrimą per protą, švietimą ir teisingumą“.

Tuo tarpu švietimo įstaiga antrajai, mažesnei grupei reikštų kažką visiškai kitokio. Ji jiems būtų skirta apsisaugojimui nuo vienas kito atskyrimo ir nuo užgožimo pirmųjų minia, kad tie nedaugelis išskirtinių sielų neprarastų didingų ir kilnių užmojų, išvargę anksčiau laiko ar nukreipti nuo tikrojo kelio, sugadinti ar iškraipyti. Šie išrinktieji privalo atlikti savo darbą – tai jų bendros įstaigos buvimo prasmė. Toks darbas, laisvas nuo pavienių įnorių, turintis kilti aukščiau ir anapus ateities atsitiktinumų kaip tyras amžinųjų ir nekintamų dalykų esmės atspindys.
Ir visi, kurie yra tokioje įstaigoje, turi bendromis pastangomis siekti vieno tikslo – skatinti genijų atsiradimą, išsigryninant nuo polinkių į asmenišką smulkmeniškumą ir kuriant genialius darbus.
Nemažai tų, kurių gabumai nėra aukščiausios prabos, yra labai tinkami šiam bendradarbiavimui, ir tik

Commented [AK48]: Masinė švietimo samprata

Commented [AK49]: Švietimo įstaiga išrinktiesiems

Commented [AK50]: raison d'etre

Commented [AK51]: subjektyvumas

Commented [AK52]: subjektyvumas

būdami tokioje švietimo įstaigoje jie iš tiesų jaučiasi įgyvendinantys savo gyvenimo pašaukimą. Deja dabar kaip tik šie talentai yra atitraukiami nuo tikrojo kelio, jų instinktai iškreipiami nuolatinėmis šiuolaikinės „kultūros“ vilionėmis.

Šie nedaugelis išrinktųjų dėl savo egoistinių jausmų, silpnybių ir tuštybių yra nuolat atakuojami gundymais, kuriuos jiems be perstojo kužda epochos dvasia: *„Eime su manim! Esate tarnai, pavaldiniai, įrankiai, užgožti aukštesnių jėgų; jūsų išskirtinumai niekada neturės erdvės skleistis; esate sukaustyti, pririšti, tarsi vergai, net tampat automatais. O su manimi mėgausitės savo asmenybės laisve kaip tikri šeimininkai! Jūsų talentai švies vien jums, su pagalba galėsit pakilti į pirmąsias gretas; jus lydės nesuskaičiuojama minia sekėjų, o visuomenės nuomonės pagyros suteiks daugiau malonumo nei kilniai gautas pagyrimas iš genialumo aukštumų.“*

Commented [AK53]: Amžiaus pagundos ir paklusnumo dvasia

Net ir patys kilniausi žmonės šiandien pasiduoda šioms pagundoms. Ir negali sakyt, kad tai priklauso nuo talento lygio ar kiek žmogus paveikus šiomsvilionėms. Tai labiau moralinis didingumas, instinktas herojizmui, aukai ir galiausiai tikras, įpročiu tapęs, kultūros poreikis, išugdytas tinkamu švietimu, kuris, kaip jau anksčiau sakiau, visų pirma reiškia paklusnumą ir pasitarnavimą genijaus disciplinai. Apie šią drausmę ir paklusnumą įstaigos, mandagiai vadinamos „švietimo įstaigomis“, nieko nenusimano, bet net neabejoju, kad viešoji mokykla kaip tokia iš pradžių buvo sumanyta kaip įstaiga tikrosios kultūros daigų sėjimui ar bent jau kaip pasiruošimas tam. Neabejoju ir tuo, kad pirmieji drąsūs žingsniai žengti tais nuostabiais ir įkvepiančiais Reformacijos laikais, vėliau laikotarpiu pagimdžiusiu Šilerį ir Gėtę, buvo augančio kultūros poreikio pasekmė, tarsi pirmasis to sparno iškilimas, apie kurį kalba Platonas savo „Faidre“ – sparno, kuris kiekvieną kartą susilietęs su grožiu pakelia sielą į aukštybes, į dievų buveines.

– Ak, – pradėjo filosofo bičiulis, – kai cituoji dieviškąjį Platoną ir idėjų pasaulį, tikiu, kad ant manęs nepyksti, kad ir kiek ankstesnieji mano žodžiai galėjo užtraukti tavo nepritarimą ar net rūstybę. Vos tik prabylai apie Platono mokymą, jaučiu manyje kylant platoniškąjį sparną. Tik retkarčiais, kai elgiuosi kaip savo sielos vadeliotojas, pajuntu, kas sugebu suvaldyti besipriešinantį ir nepaklusnų arklį, kurį Platonas apibūdino kaip: *‘krypuojantį, gremėzdiškai sulipdytą padarą, trumpu, storu kaklu, plokščiu snukiu, tamsų, pilkų akių kraujo raudonumo veidu; įžūlumo ir puikybės porininką, kurčią gauruotaausį, vos reaguojantį į botagą ar pentiną’.*

Commented [AK54]: Atsivėrimas ir atsiprašymas

Tik pamąstyk, kiek ilgai aš gyvenau nutolęs nuo tavęs, kaip visos tos minėtos pagundos mane viliojo ir turbūt be tam tikros sėkmės, nebūčiau to pastebėjęs. Dabar aiškiau nei bet kada suprantu, kokia būtina įstaiga, kurioje galima laisvai gyventi ir bendrauti su keliais tikros kultūros žmonėmis, kurie taptų mūsų vedliais ir kelrodėmis žvaigždėmis. Ypatingai jaučiu vienišumo pavojų!

Ir kai man pasirodė, kad galiu išsigelbėti atitrūkdamas nuo visų sąsajų su laiko dvasia, supratau, kad toks atitrūkimas tėra iliuzija. Sulig kiekvienu įkvėpimu, dalis šios atmosferos cirkuliuoja mūsų venomis ir arterijomis, ir jokie nuošalumai, vienišumai ar atstumai nėra pakankami mums būt nepasiekiamiems jos miglų ir debesų. Vilties, dvejonės, naudos ar dorybės pavidalu tos kultūros šešėliai sukinėjasi aplink mus ir mes buvome apgauti to žongliravimo net ir visiškai atsiskyrę nuo kultūros – tai gali būti laikoma gan sektantiška, tad reikia būti budriems! Kaip jie turi vieni kitus stiprinti ir palaikyti! Kaip griežtai čia

būtų vertinamos klaidos, bet kartu ir kaip supratingai atleidžiamos!
Taigi, mokytojau, prašau tavęs atleidimo, nes taip uoliai dirbai, kad nukreiptum mane teisingu keliu!

– Kalbi tai, kas man ne prie širdies, bičiuli, – tarė filosofas, – ji man primena kokį nors vyskupijos konferencijos suvažiavimą. O su tuo aš neturiu nieko bendra. Bet tavo platoniškasis arklys man patinka, dėl jo tau ir atleisiu. Mielai jį išmainyčiau į savąjį.
Bet darosi vėsu, ir šiuo metu nesu linkęs daugiau vaikštinėti. Mano draugas, kurio čia laukiau, tiesą sakant, pakankamai kvailas, kad čia pasirodytų net vidurnaktį, jei jau prisižadėjo. Bet sutarto ženklo aš taip ir nesulaukiau, ir neįsivaizduoju, kas galėjo jį užlaikyti. Paprastai jis punktualus, kaip ir dera mums, seniems žmonėms, į ką jūs, jaunuoliai, žiūrite kaip senamadiška. Bet šįkart jis mane lūkuriuoti – tai labai erzina! Eime su manim! Metas eiti!

Tuomet kažkas nutiko.

Penkta paskaita
(skaityta 1872 metų kovo 23d.)

Ponios ir ponai, jei įdėmiai klausėte mano pasakojimo apie karštą mūsų filosofo pasisakymą tos įsimintinos nakties ramumoje, turbūt taip pat kaip mes nusivylėte, kai jis pareiškė apie savo paniurėlišką ketinimą pasitraukti. Prisiminsite, jog netikėtai jis pareiškė norįs išeiti, mat pirma, buvo draugo paliktas lūkuriuoti, o antra, vaikščiodamas su mumis kalvos šlaitu, pasijuto labiau nuobodžiaujantis nei įsitraukęs į pokalbį, tad regis, jis norėjo užbaigti, jo akimis, beprasmę diskusiją. Jam tikriausiai atrodė, kad ši diena nuėjo veltui ir jis norėtų ją ištrinti iš atminties kartu su prisiminimu apie mūsų pažintį. Mes jau nenoriai ruošėmės atsisveikinimui, kai netikėtai kažkas jį sustabdė ir vos tik pakelta koja palengva nusileido ant žemės.

Spalvota liepsna, spragtelėjusi kelioms sekundėms, patraukė mūsų dėmesį Reino pusėn, o iškart po to išgirdome lėtą, gana darnų, intonuojantį šūksnį, lyg daugybės jaunų balsų verksmą.
– Štai ir jo ženklas! – sušuko filosofas. – Vadinasi, mano bičiulis iš tiesų ateina, taigi laukiau ne veltui. Tai bus tikra vidurnakčio sueiga, bet kaip man jam pranešti, kad aš vis dar čia?
Nagi! Griebkit savo pistoletus, parodykite dar kartą savo talentą! Ar girdėjote smarkų mus sveikinančios melodijos ritmą? Įsidėmėkite jį ir šūviais atsakykite tuo pačiu ritmu.

Ši užduotis puikiai atitiko mūsų pomėgius ir segebėjimus, taigi kiek galėdami greičiau užsitaisėme ir nukreipėm ginklus į pasakiškai žvaigždėtą dangų, tuo tarpu to skvarbaus šauksmo aidas nutilo tolumoj. Pirmo, antro ir trečio šūvių garsai aštriai suskambo ramumoj, ir tada filosofas sušuko „Nelaiku!“ kuomet mūsų ritmą staiga pertraukė po trečio šūvio debesis praskrodęs lyg krintančios žvaigždės žybsnis, ir beveik nevalingai ketvirtas ir penktas šūviai buvo paleisti jo kryptimi.

– Nelaiku! – pakartojo filosofas, - Kas jums liepė šaudyti žvaigždes? Jos puikiai krenta ir be jūsų! Prieš griebiantis ginklo, žmonės turėtų žinoti ko jie nori.

Tada vėl nuo Reino vandenų išgirdome garsią, daugybės stiprių balsų sutartinai skleidžiamą melodiją.
– Jie mus supranta, – nusijuokė filosofas. – Ir kas gi galėtų atsispirti, kai toks akinantis vaizdinys pasirodo aplinkoje?
– Ššš! – pertraukė jo bičiulis. – Kokia draugija taip atsako į signalus? Sakyčiau, kad ten tarp dvidešimt ir keturiasdešimt stiprių, vyriškų balsų – iš kur galėjo atsirasti tiek žmonių besisveikinančių su mumis? Neatrodo, jie jau būtų persikėlę iš kito Reino kranto, bet bet kokiu atveju reikia žvilgtelt į juos iš savo upės pusės. Pasiskubinkim!

Stovėjome netoli kalvos viršūnės, kurią galbūt prisimenat, ir mums trukdė tamsus storas medis. Kitavertus, kaip jau sakiau, būtume turėję geresnį vaizdą toje tylioje vietelėje, kurią palikom, nei mažoje plynaukštėje kalvos pašonėje. Reinas su Nonenverto sala viduryje buvo vos matomas stebėtojui žvelgiančiam pro medžių viršūnes. Todėl greitai pakilom ir patraukėm link tos vietelės, bet filosofo patogumui stengėmės neperskubėti. Naktis buvo dervos tamsumo ir atrodė, kad filosofui einant per vidurį, savo kelią radome vedami instinkto, nei aiškiai įžvelgdami taką.

Tik pasiekus savąjį krantą, iš kitos Reinos pusės pliūptelėjo plačiai liepsnojanti, tačiau gan blanki ir neaiški šviesa.
– Tai deglai! – sušukau. – Nėra jokios abejonės – anapus yra mano bendražygiai iš Bonos, ir jūsų bičiulis tikriausiai su jais. Tai jie dainavo tą keistą dainą, neabejotinai, kartu su jūsų draugu. Matai? Klausyk! Jie leidžiasi mažais laiveliais. Visa deglų procesija pasieks šį krantą per mažiau nei pusvalandį.

Filosofas atšoko.
– Ką tu sakai?! – sušuko jis. – Tavo draugai iš Bonos yra studentai. Ar mano bičiulis galėtų čia atvykti su studentais?

Šis piktai išreikštas klausimas, mus suerzino.
– Ką turit prieš studentus? – kamantinėjome, tačiau be atsako. Tik palaukus filosofas pradėjo lėtai kalbėti, tarytum ne mums, o kažkam tolėliau:
– Taigi, mano bičiuli, net ir vidurnaktį, net ir vienišo kalno viršūnėje mes nebūsime vieni. Ir štai tu pats atsivedi būrį šelmiškų studentų su savimi, nors puikiai žinai, kad esu linkęs laikytis kuo toliau nuo hoc genus omne*. Aš tavęs nesuprantu, bičiuli. Juk tai turėjo reikšti kažką svarbaus – mūsų susitarimas po ilgo išsiskyrimo susitikti tokioje nuošalioje vietoje ir tokiu neįprastu laiku. Kam mums prireikė liudininkų – ir dar tokių liudininkų! Mus čia atvedė sentimentalus, mielaširdiškas troškimas, anksti mums abiems išmokus gyventi vieniems, oriame atsiskyrime. Nusprendėm susitikt čia ne dėl mūsų pačių, švelnių jausnų pademonstravimo ar netikėto bičiulystės akto suvaidinimo, bet kad kaip kadaise čia tave netikėtai užtikus sėdintį didžioje vienatvėje, galėtume rimtai pasitarti kaip riteriai iš naujojo

Commented [AK55]: Šito tipo viso (visuomenės)

ordino. Tegul mūsų klauso tie, kurie mus gali suprasti, bet kodėl tu atsivedi minią žmonių, kurie mūsų nesupranta? Aš nesuprantu, ką tuo nori pasakyti, mano drauge!

Manėme, kad netinkama pertraukinėti nepatenkintą seną bambeklį, o kai jis liūdnai užbaigė, mes nedrįsome jam pasakyti, kaip stipriai mus įžeidė toks nepasitikintis ir atstumiantis požiūris į studentus.

Galiausiai filosofo bičiulis kreipėsi į jį ir tarė:
– Prisimenu, kad ir tu kadaise, dar prieš mums susipažįstant, ėjai pareigas kelete universitetų ir apie tavo santykius su studentais bei tuomečius dėstymo metodus vis dar sklando pasakojimai. Iš to atsitraukėliško tono, kuriuo ką tik kalbėjai apie studentus, daugelis galėtų pamanyti, kad esi patyręs kažką itin nemalonaus ar keisto, kas tau visiškai nepatiko. Tačiau aš linkęs manyti, kad tu universitetuose matei ir patyre tą patį, ką mato ir patiria visi kiti, bet tu vertinai tai, ką matei, jausdamasis teisingesniu ir smarkesniu nei visi kiti.
Per tą laiką, kurį teko tave pažinti, išmokau, kad reikšmingiausios, pamokančios ir lemtingos patirtys ir įvykiai kiekvieno gyvenime – tai kasdieniai nutikimai. Didžiausia mįslė visiems prieš akis, tik nedaugelio atpažįstama kaip tokia. Visos tos problemos pabirusios į visas puses, po kiekvieno praeivio kojomis ir tik retam filosofui rūpestingai kurią pakelus, pradeda švytėti lyg išminties deimantai. Galbūt per trumpą laiką likusį iki tavo bičiulio atvykimo, malonėtum papasakoti šį tą iš savo universitetinio gyvenimo patirties – taip simboliškai užbaigtume mūsų pastebėjimus apie ugdymo įstaigas, į kuriuos ne savi noru buvome įtraukti? Beje, leisk mums priminti, kad pokalbio pradžioje pažadėjai tai padaryti. Pradėdamas nuo viešųjų mokyklų, tu priskyrei joms išskirtinę svarbą: kitos įstaigos turi būti vertinamos pagal jas – pagal tai, koks tikslas joms keliamas; o jei tikslas netinkamas, tuomet kenčia ir visa kita. Universitetai negali prisiimti tokios svarbos kaip savo standarto, nes dabartinėje jų grupavimosi formoje, jie būtų ne daugiau nei įstaigos viešųjų mokyklų mokiniams pasibaigti savo kursus. Prižadėjai man šį dalyką paaiškinti išsamiau ir galbūt mūsų draugai studentai galėtų tai paliudyti, jei galėtų perklausyti tą mūsų pokalbio dalį.

Commented [AK56]: gimnazijų

– Mes galime tai paliudyti, – įsiterpiau aš. Tada filosofas atsisuko į mus ir tarė:
– Na, jeigu tikrai taip atidžiai klausėtės, tuomet gal dabar galėtumėte pasakyti, kaip suprantate išsireiškimą „dabartinis mūsų viešųjų mokyklų tikslas“? Be to, jūs vis dar esate pakankamai arti sferos, kurioje vertinate mano pažiūras pagal savo įspūdžius ir patirtis.

Mano bičiulis iškart greitai ir gudriai, kaip jam įprasta, atsakė šiais žodžiais:
– Iki šiol visada manėme, kad vienintelis viešosios mokyklos tikslas yra parengti mokinius universitetams. Šis parengimas turėtų išugdyti pakankamą mūsų savarankiškumą ypatingai laisvam universiteto studento statusui. Man atrodo, kad studentas, labiau nei bet kuris kitas žmogus, turi pats sau nusistatyti kryptį ir spręsti daugybę dalykų. Metų metus jis turi pats save vesti per platų ir visiškai nepažįstamą kelią, tad viešoji mokykla turi suteikti jam savarankiškumo.

Aš pratęsiau mintį nuo ten, kur baigė draugas:
– Man net atrodo, – tariau, – kad visa tai, ką jūs pagrįstai kritikavote viešojoje mokykloje, galbūt yra tik būtinos priemonės, skirtos tam, kad jaunam žmogui būtų įdiegta kokio nors savarankiškumo ar bent jau tikėjimo tuo. Vokiečių kalbos rašybos mokymas turi pasitarnauti būtent šiam savarankiškumui. Žmogus anksti turi pradėt mėgautis savo nuomonėmis ir įgyvendint savo sumanymus, kad galėtų keliauti vienas, be ramentų. Taip jis greitai bus paskatintas kurti originalius darbus, o dar greičiau – imtis kritikos ir analizės. Jeigu lotynų ir graikų studijos nepakankamos tam, kad studentas iš tiesų pamiltų Antiką, tai bent jau jų dėstymo metodai pakankamai pajėgūs pažadinti mokslo pojūtį – troškimą tiksliai suprasti priežastis, aistrą atradinėti ir išradinėti.
Pagalvokite, kiek daug jaunuolių gali būti visam gyvenimui pakerėti mokslo dėl kokio nors naujo teksto, kurį viešojoje mokykloje jaunatviškai sugriebė į rankas! Viešosios mokyklos mokinys turi sukaupti ir išmokti daugybę įvairios informacijos, tuo pamažu kuriant vidinius impulsus, prisidedančius prie tolesnio savarankiško mokymosi ir pažinimo universitete.
Trumpai tariant, mes tikime, kad viešosios mokyklos tikslas – parengti ir pripratinti mokinį visada mokytis ir gyventi savarankiškai, taip kaip tai darė viešojoje mokykloje dar nesavarankiškai.

Filosofas ne visai geranoriškai nusijuokė ir tarė:
– Jūs ką tik pateikėte puikų savarankiškumo pavyzdį. Ir būtent šis savarankiškumas mane labiausiai šokiruoja, todėl buvimas šalia šiandieninių studentų man pasidaro toks nemalonus. Taip, mano mieli draugai, jūs tobuli, subrendę; gamta nuliejo jus ir sudaužė liejimo formas, o jūsų mokytojai tikriausiai negali atsidžiaugti jumis. Kokia laisvė, koks užtikrintumas ir vertinimų savarankiškumas! Koks įžvalgų naujumas ir šviežumas! Sėdite kaip teisėjai ir visų laikų kultūros pabėga. Mokslinis pojūtis įžiebtas jumyse veržias kaip liepsna - žmonės turėtų pasisaugoti, kad jų neapdegintumėt!
Ir jei toliau nagrinėju šį klausimą, ir žiūriu į jūsų profesorius, vėl randu tą patį, tik didesnį ir žavesnį, savarankiškumą: dar niekada nebuvo tokio laikmečio pilno iškiliausių savarankiškų žmonių, dar niekada vergovė nebuvo taip nekenčiama, tame tarpe ir švietimo ir kultūros vergovė.

Duokit leidimą man vis dėlto pamatuoti šį jūsų savarankiškumą kultūros matu ir laikyti universitetą tik švietimo įstaiga ir niekuo daugiau. Jei pašalietis trokšta pažinti kaip veikia mūsų universitetai, pirmiausia jis klausia: „Kaip studentas susietas su universitetu?“ Mes atsakome: „Per ausis, kaip klausytojas.“ Pašalietis nustemba: „Tik ausimis?“ – pakartoja. „Tik ausimis“, – vėl patvirtiname. Studentas girdi. Kai jis kalba, kai mato, kai bendrauja su kompanjonais, kai imasi kurio nors meno – trumpai tariant, kai gyvena – jis savarankiškas, t. y. nėra priklausomas nuo ugdymo įstaigos. Studentas gan dažnai kažką rašosi klausydamas ir tik šios akimirkos jį per virkštelę sieja su jo alma mater. Jis pats renkasi ko klausyti, jis neprivalo tikėti tuo, kas sakoma, jis gali užsikimšti ausis, jei nenori girdėti. Tai „akroamatinis“ mokymo metodas.

Mokytojas kalba šiems klausytojams. Visa kita, ką jis mąsto ar daro, atsieta nuo studentų požiūrio milžiniška praraja. Profesorius dažnai kalbėdamas skaito iš lapo. Paprastai jis trokšta turėti kuo daugiau klausytojų. Jo netenkina vos keli., o vienas vienintelis – juo labiau.
Viena kalbanti burna, daugybė ausų ir perpus mažiau rašančių rankų. Štai išorinis akademinis

Commented [AK57]: Klausomasis, girdimasis (be įsitraukimo)

Commented [AK58]: **Burna kalba – ausys klauso ir „Akademinė laisvė“ – dviguba nepriklausomybė**

aparatas iš visų pusių. Universiteto kultūros variklis užvestas.
Dar daugiau, tos burnos savininkas atskirtas ir nepriklausomas nuo daugelio ausų šeimininkų. Ši dviguba nepriklausomybė su entuziazmu vadinama „akademine laisve“.
Šiai laisvei dar labiau išplėsti, vienas gali kalbėti, kas jam patinka, o kitas tegu girdi kas jam patinka, tik kad už jų abiejų šalimais stovi *Valstybė* įdėmiai prižiūrinti ir retkarčiais primenanti tiek profesoriams, tiek studentams, jog *ji* yra tikslas, visuminis ir galutinis šio keisto kalbėjimo ir klausymo proceso tikslas.

Mes, kuriems dera žvelgti į šį reiškinį kaip į švietimo instituciją, paaiškinsime smalsiam svetimšaliui, kad tai, kas mūsų universitetuose vadinama „kultūra“, sklinda tik nuo burnos į ausies, ir kad visi lavinimo kultūrai tipai, kaip jau minėjau anksčiau, yra tik *akroamatiniai.*
Kadangi ne tik klausymas, bet ir pasirinkimas ką girdėti, paliekami savarankiškam, laisvų pažiūrų ir nešališko studento apsisprendimui, tai jam bet kada galint susilaikyti nuo autoriteto ar tikėjimo tuo, ką girdi - visa kultūrinė lavyba, tikrąja to žodžio prasme, grįžta jo paties žinion.
Taigi savarankiškumas, laikytas pageidautinu tikslu viešojoje mokykloje, dabar tampa aukščiausiai iškeliamas kaip „akademinė saviugda kultūrai“ ir išdidžiai puikuojasi savo spalvingais plunksnomis.

Laimingi laikai, kai jaunutėliai yra pakankamai sumanūs ir įsikultūrinę, kad patys mokytų save vaikščioti! Nepralenkiamos viešosios mokyklos, kurios sugeba įskiepyti savarankiškumą vietoje priklausomybės, disciplinos, paklusnumo ir nuolankumo, įdiegtų ankstesnių kartų, laikiusių pareiga išguiti savarankiškumo pasipūtimą! Ar dabar, mieli bičiuliai, aiškiai matote, kodėl aš, kalbėdamas iš kultūros pozicijos, laikau dabartinio tipo universitetą tik viešosios mokyklos priedėliu? Viešosios mokyklos įskiepyta kultūra įeina pro universiteto vartus kaip kažkas paruošto ir išbaigto, savo konkrečiomis pretenzijomis reikalaujanti, nustatanti taisykles ir teisianti. Tad nesileiskite apgaudinėjami kalbant apie kultūringą studentą. Jis, kiek tik mansi įsisavinęs švietimo malones, tėra tas pats viešosios mokyklos auklėtinis, suformuotas mokytojo rankomis. Tas, kuris nuo pat akademinės izoliacijos ir po to, kai jau paliko viešąją mokyklą, buvo paliktas be jokios tolesnės kultūrinės krypties, kad nuo šiol galėtų pradėti gyventi pats ir būti laisvas.

Laisvas! Išanalizuokite šią laisvę, jūs, žmogiškosios prigimties stebėtojai! Pastatyta ant smėlėto, trupančio mūsų dabartinės viešosios mokyklos kultūros pamato, ši konstrukcija pasvirusi į šoną, drebanti priešais viesulo gūsį. Pažvelkite į laisvąjį studentą – saviugdos šauklį - spėkit, kokie jo instinktai, paaiškinkite jį pagal jo poreikius! Kaip atrodo jo kultūra, kai matuojate ją trimis lygiais: pirma - pagal jo poreikį filosofijai, antra - pagal jo instinktą menui, trečia - pagal graikų ir romėnų senovę kaip įsikūnijusį visos kultūros kategorišką imperatyvą?

Žmogų supa tiek rimtų ir sudėtingų klausimų, kad, jei jie jam pateikiami tinkamai, jis greitai panyra į ilgalaikę filosofinę nuostabą, iš kurios, kaip derlingos dirvos, gali išaugti gili ir kilni kultūra. Dažniausiai jo paties patirtys atveda jį prie šių klausimų svarstymo – ypač audringuoju jaunystės laikotarpiu, kur kiekvienas asmeninis įvykis švyti dvejopa šviesa: tiek kaip banalumo pavyzdys, tiek kaip amžinai stebinanti mįslė, verta paaiškinimo. Šiame amžiuje, kai visos patirtys tarsi apsuptos

metafizinėmis vaivorykštėmis, žmogui kaip niekada reikia lydinčios rankos, nes jis staiga, beveik instinktyviai, įsitikina egzistencijos dviprasmiškumu ir netenka tvirto pagrindo, kurį iki tol jam teikė turėti įsitikinimai.

Ši natūrali didžio poreikio būsena, žinoma, privalo būti laikoma didžiausiu priešu to mylimo savarankiškumo kuriam, esą, turėtų būti ugdomas šiuolaikinis kultūringas jaunimas. Visi šie dabarties sūnūs, iškėlę „savaime suprantamumo“ vėliavą, deda visas pastangas, kad užgniaužtų šiuos jaunystės impulsus, juos sužalotų, išmuštų iš vėžių ar visai sustabdytų jų augimą. Ir mėgstamiausia priemonė šio natūralaus filosofinio impulso paralyžavimui yra vadinamoji „istorinė kultūra“.
Dar visai neseniai pasauliniu mastu pelniusi skandalingą reputaciją, ši sistema atrado formulę filosofijos susinaikinimui. Dabar, kad ir kur pasireikštų istorinis matymas, pastebime tokį naivų neapdairumą neracionalumą verčiant racionalumu ir priežastimi, o juodą vaizduojant balta, kad net norisi parodijuoti Hegelio frazę ir paklausti: „Ar visa ši neracionalybė yra tikra?“ Ak, tik tai, kas neracionalu, dabar atrodo „tikra“? Pavyzdžiui, išties kažką daryti. Tokio tipo tikrovės iškėlimas istorijos aiškinimui dabar laikomas tikrąja „istorine kultūra“. Štai taip šių laikų filosofinis impulsas įsimarionetino pats, o mūsų universitetų „ypatingieji filosofai“, atrodo, susimokė padėti jauniesiems akademikams tame įsitvirtinti.

Taip ir nutiko, kad vietoj giluminio, amžinai iškylančių problemų aiškinimo,į švietimo lauką įsiveržė istoriniai, netgi filologiniai laviravimai ir abejonės: ką vienas ar kitas filosofas manė ar nemanė, ar tikrai jam priskirtinas šis rašinys ar tas dialogas, ar vienas klasikinio teksto variantas vertesnis už kitą. Tokiais neutraliais, nuo tikrosios filosofijos nutolusiais dalykais šiandien stimuliuojami studentai filosofiškuose užsiėmimuose, todėl aš jau seniai įpratau tokį mokslą laikyti tiesiog filologijos atšaka ir vertinti jos atstovus pagal tai, kokie geri ar blogi filologai jie yra.
Šitaip filosofija buvo ištremta iš universitetų, o tai tuo pačiu atsako į mūsų pirmąjį klausimą dėl universitetų vertės kultūros požiūriu.

Koks yra šių universitetų santykis su menu, sunku nesigėdijant pareikšti: joks. Meninio mąstymo, mokymosi, siekiamybių ar lygiavimosi juose nerandame nė pėdsako. Ir niekam rimtai neateitų į galvą, kad universitetų balsas kada nors prisidėtų prie aukštesnių nacionalinių meno užmojų. Net jei ir kuris nors dėstytojas asmeniškai jaučiasi tinkamas menui, ar koks profesoriaus etatas įsteigtas estetizuojantiems literatūros istorikams ruošti – tai nekeičia esmės: universitetas nepajėgia kontroliuoti jauno akademiko griežta menine disciplina, paliekant viską likimo valiai. Tai yra kertinis atsakas į įžūlias universitetų pretenzijas vadintis aukščiausiomis švietimo įstaigomis.

Matome savo akademinius „nepriklausomuosius“ augant be filosofijos ir be meno – tad kaip jie gali jausti poreikį gilintis į graikus ar romėnus? Juk mums jau nebereikia, kaip mūsų protėviams, apsimesti, kad turime didelę pagarbą Graikijai ir Romai, kurios be kita ko tūno tolimoje vienatvėje ir didžiame susvetimėjime. Dėl to dabartiniai universitetai nepaiso tokių, kone išnykusių, edukacinių polinkių, ir deda pamatus filologinei profesūrai tam, kad paruoštų naujas ir siauras filologų kartas, kurios savo ruožtu viešosiose mokyklose duoda vienodą filologinį paruošimą. Šis užburtas ratas

neduoda jokios naudos nei filologams, nei viešosioms mokykloms ir virš visko net trečią kartą beda į universiteto nebuvimą tuo, kuo pompastiškai dedasis esąs – poligonu kultūrai.
Pašalinkite graikus, kartu su filosofija ir menu ir kokios pakopos belieka kopimui kultūros link? Jei mėginsite kopti be šių atramų, jums leidus informuoju, kad visas jūsų mokymasis užuot suteikęs sparnus kilti aukštyn, virs sunkia našta ant pečių.

Jei jūs, dori mąstytojai, garbingai išlikote šiuose trijuose intelekto etapuose ir supratote, kad, lyginant su graikais, šiuolaikinis studentas yra netinkamas ir neparuoštas filosofijai, neturi tikrų meninių instinktų ir veikiau tėra barbaras, manantis esąs laisvas – nenusigręšite nuo jo su pasibjaurėjimu, net jei, žinoma, vengsite pernelyg suartėti. Juk jis nekaltas dėl to, koks yra, ir vis tik žinote jį esant kvailu, bet šiurpiu kaltintoju tų, kurie iš tiesų yra kalti.

Jūs turėtumėte suprasti šio nuodėmingo neišmanėlio slaptą kalbą, tuomet ir patys suvoktumėte tikrąją tos nepriklausomybės būseną, demonstruojamą su dideliu pasipuikavimu. Nė vienas iš šių kilnų, gerai pasirengusių jaunuolių nėra likęs svetimas tam nerimastingam, varginančiam, klaidinančiam ir silpninančiam kultūros poreikiui. Savo universiteto laikotarpiu, jam esant bene vieninteliam laisvam žmogui tarp minios tarnautojų ir pareigūnų, jis atperka šią didžiulę laisvės iliuziją vis augančiomis vidinėmis dvejonėmis ir įsitikinimais.
Jis jaučia, kad negali nei savęs vesti, nei sau padėti ir tuomet beviltiškai panyra į kasdienybės pasaulį, mėgindamas atsikratyti šių jausmų studijuodamas. Banaliausia sumaištis įsikabina į jį. Jis grimzta po savo sunkia našta. Tuomet staiga susigriebia: jis vis dar jaučia kažkiek tos galios savyje, kuri dar galėtų išlaikyti jį virš vandens. Jame pasireiškia ir auga išdidumas ir kilnūs pasiryžimai. Jis bijo per anksti nusėsti į siaurą profesiją ir dabar griebiasi turėklų ir ramsčių palei srovę, kad nebūtų jos nuneštas. Bet veltui! Šie ramsčiai lūžta, ir jis supranta, kad buvo įsikibęs tik į nulaužtas nendres.
Nusiminęs, prislėgtas, jis mato savo planus pranykstant dūmuose. Jo būsena klaiki ir be jokio orumo. Jis balansuoja tarp dviejų kraštutinumų – įtempto darbo ir melancholiško išsekimo. Tada jis tampa pavargęs, vangus, bijantis dirbti, besibaiminantis visko, kas didinga – jis ima savęs nekęsti. Jis žvelgia į savo krūtinę, analizuoja savo gebėjimus ir susipranta, kad stebi tik tuščią ir chaotišką beprasmybę. Tuomet jis vėl krenta iš savo taip trokštų savęs pažinimo aukštybių į ironišką skepticizmą. Jis atima iš savo pastangų tikrąją jų svarbą ir ima jaustis pasiruošęs bet kokiam naudingam darbui, kad ir koks jis būtų smugdantis. Dabar jis ieško paguodos skubotame ir nenutrūkstamame veikime lyg norėtų pasislėpti save nuo savęs.
Tad štai jo bejėgiškumas ir vedlio link kultūros noras bloškia jį nuo vienos gyvenimo formos į kitą: dvejonė, polėkis, nerimas, viltis, neviltis – viskas jį blaško pirmyn ir atgal, kaip įrodymas, kad visos virš jo esančios žvaigždės, galėjusios jam rodyti kelią – jau seniai užgeso.

Štai jums ir jūsų išaukštintosios nepriklausomybės paveikslas, akademinės laisvės, atsispindinčios aukščiausiuose protuose. Net nepalyginsi tų, kuriems iš tiesų reikalinga kultūra, su ta kita natūraliai abejinga minia, besimėgaujančia savo laisve barbariškąja prasme. Pastarųjų lėkštas pasitenkinimas ir siauras profesinis akiratis tik ir patvirtina jų atitikimą šiam elementui, kur jau nieko nebepasakysi.

Vis dėlto jų komfortas nė iš tolo neatperka vieno vienintelio jauno žmogaus kančios – žmogaus, kuris jaučia polinkį kultūrai, kuriam reikia vedančios rankos, ir kuris galiausiai, prislėgtas apmaudo, meta vadeles ir ima niekinti pats save. Tai nekaltas naivuolis. Juk kas gi užkrovė jam nepakeliamą naštą būti vienam? Kas paskatino jį veržtis į nepriklausomybę tokiame amžiuje, kai, tiesą sakant, vienas natūraliausių ir neatidėliotinų jaunystės poreikių yra savanoriškas atsidavimas didiems autoritetams ir entuziastingas sekimas meistrų pėdomis?

Commented [AK59]: Nekaltasis?

Šlykštu net pagalvoti, prie ko gali privesti toks žiaurus kilnios prigimties slopinimas. Tas, kas atidžiai peržvelgs didžiausius dabartinės pseudo-kultūros, kurią taip nuoširdžiai niekinu, rėmėjus ir draugus – pernelyg dažnai tarp jų atras išsigimusius ir aptalžytus kultūros žmones, kuriuos sielvartas pastūmėjo į aršų priešiškumą kultūrai vien todėl, kad lemiamu momentu neatsirado nė vieno, kuris būtų galėjęs parodyti kaip ją pasiekti.

Ne patys blogiausi ir nereikšmingiausi žmonės, žinokite, vėliau tampa žurnalistais ir spaudos rašeivomis beviltiškumo metamorfozėje. Kai kurių gerai žinomų rašytojų dvasia, tiesą sakant, galėtų būti apibūdinta kaip išsigimusi studentija. Kaip kitaip, pavyzdžiui, galėtume suprasti aną gerai žinomą „jaunąją Vokietiją“ su jos dabartiniais išsigimėliškais įpėdiniais? Čia atrandame kultūros poreikį, kuris, taip sakant, sukilęs, galiausiai prasiveržia aistringu šauksmu: „Aš esu kultūra!“ Ir štai prie viešųjų mokyklų ir universitetų vartų matome kultūrą, kaip pabėgėlę, išvarytą iš šių įstaigų. Tiesa, ši kultūra neturi akademinio mokytumo, kurį teikia šios įstaigos, bet vis dėlto laikosi kaip suverenas. Gutzkowas, romanų rašytojas, galėtų būti geriausias pavyzdys šiuolaikinio viešosios mokyklos auklėtinio, virtusio estetu.

Toks išsigimęs kultūros žmogus – rimtas reiškinys, ir mums baisu stebėti, kad visa mūsų mokslinė ir žurnalistinė publicistika nešioja šį išsigimimo ženklą. Kaip dar galėtume pateisinti mūsų mokslininkus, kurie nepailsdami domisi ir net bendradarbiauja žurnalistiniame žmonių tvirkinime, jei ne pripažindami, kad jų mokytumas tenkina tą patį vidinį trūkumą, kurį kiti bando užpildyti romanų rašymu – t. y. bėgimą nuo savęs, asketišką savo kultūrinių impulsų išrovimą, desperatišką bandymą sunaikinti savo individualybę.

Iš mūsų išsigimusios literatūros, kaip ir iš pavojingos gausos mūsų mokslinčių, kuriems niežti rašyti, veržiasi tas pats dūsavimas: „Ak, kad tik galėtume save pamiršti!“ Šis bandymas žlunga, nes atmintis, dar ne visiškai uždusinta spausdinto popieriaus kalnais, po kuriais yra palaidota, vis kartoja: „Išsigimęs kultūros žmogau! Gimęs kultūrai ir išugdytas nekultūrai! Bejėgi barbare, dienos verge, prirakintas prie dabarties, ir kažko trokštantis – visada trokštantis!“

Ak, tie apgailėtini kaltieji naivuoliai! Jie neturi vieno dalyko, kurio stoką kiekvienas iš jų turi būti pajutęs: tikros švietimo įstaigos – tokios, kuri galėtų jiems suteikti tikslus, mokytojus (meistrus), metodus, bendraminčius, ir iš kurios vidaus sklistų gaivinantis ir įkvepiantis tikrosios vokiškosios dvasios alsavimas.

Commented [AK60]: Naudingi idiotai?

Taip jie nyksta tyruose; taip jie išsigimsta į priešus tos dvasios su kuria iš tiesų patys yra giliai susiję; taip jie krauna ydą ant ydos aukščiau nei bet kuri ankstesnė karta, suteptami tai, kas švaru, išniekindami tai, kas šventa, įteisindami tai, kas neteisinga ir melaginga.

Iš jų galime spręsti apie mūsų universitetų ugdymo pajėgumą, ir savęs visiškai rimtai paklausti šio

klausimo: ko per juos siekiate? Vokiškojo išradimų pajėgumo? Kilnaus vokiškojo pažinimo troškimo? Vokiškojo darbštumo ir pasiaukojimo? Nuostabių ir gražių dalykų, kurių jums pavydi kitos tautos? Taip, pačių gražiausių ir kilniausių dalykų pasaulyje – jei tik tikroji vokiškoji dvasia juos skleistų kaip audros debesis pritvinkęs atrėjančio lietaus palaima.
Tačiau jūs bijote šios dvasios, ir todėl nutiko taip, kad kitokio tipo debesis užslinko sunkia, slogia atmosfera virš jūsų universitetų, kurioje kilniadvasiai mokslininkai vargsta sunkiai kvėpuodami.

Tragiškai, rimtai ir pamokančiai bandyta sunaikinti minėtą debesį šiame šimtmetyje, tuo pačiu kreipiant žmonių žvilgnius į vokiškosios dvasios padangę. Visuose mūsų universitetų metraščiuose negalime rasti pakartotinio bandymo pėdsakų, ir bandantis įtaigiai pademonstruoti to būtinybę, neras geresnio pavyzdžio. Kalbu apie senąją, primityviąją studentų asociaciją.

Commented [AK61]: Burschenschaft

Pasibaigus išlaisvinamajam karui, jaunas studentas grįžo namo su netikėtu, bet kilniausiu kovos trofėjumi – tėvynės laisve. Papuoštas šiuo laurų vainiku jis mąstė apie kažką dar kilnesnio. Sugrįžęs į universitetą ir pajutęs, kad sunkiai kvėpuoja, jis suvokė koks slogus ir užterštas universitetinės kultūros oras. Staiga jis iš išgąsčio išplėtęs akis pamatė nevokišką barbarizmą besislepiantė visokiausių scholastinių formų pavidalu. Jis staiga suprato, kad jo paties bevedliai bendražygiai buvo palikti kažkokiame atgrasančiame jaunatviškame svaigulyje. Ir jis įtūžo.
Jis pakilo su tokiu iškiliu pasipiktinimu, kokį turbūt turėjo ir Šileris skaitydamas „Plėšikus“ savo draugams - jei būtų šią dramą pradėjęs liūto vaizdiniu ir šūkiu *in tyrannos* („prieš tironus“), jo sekėjas pats būtų buvęs tas liūtas, pasiruošęs šokti, o kiekvienas „tironas“ pradėtų drebinti kinkas. Taip, jei šie įtūžę jaunuoliai būtų matomi paviršutiniškai ir baimingai, jie galėtų pasirodyti esą niekuo ne geresni už Šilerio plėšikus: jų kalba skambėjo taip žvėriškai, kad sunerimusiam klausytojui kad Roma ir Sparta atrodytų tik vienuolynai, palyginus su šiomis naujomis dvasiomis. Siaubas, kurį sukėlė šie jaunuoliai, iš tiesų buvo gerokai platesnis nei kadaise sukeltas tų kitų „plėšikų“ dvariškių rateliuose, apie kuriuos, pasak Gėtės, vienas vokiečių princas esą yra išsireiškęs: „Jei būčiau Dievas ir būčiau numatęs ‘Plėšikų’ atsiradimą, nebūčiau sukūręs pasaulio.“

Iš kur kilo toks nesuvokiamai intensyvus sujudimas? Juk tie jaunuoliai buvo drąsiausi, tyriausi ir talentingiausi savo gretose tiek išoriškai, tiek įpročiais. Jie išsiskyrė didžiadvasišku neapdairumu ir kilniu paprastumu. Dieviškas pašaukimas jungė juos bendrai siekti sunkesnių ir dievotų aukštybių, tad ko jų bijotis?
Kiek toji baimė buvo tikra, o kiek apsimestinė ar iškreipta, turbūt niekada tiksliai nesužinosime, tačiau iš šios baimės, jos gėdingo ir beprasmio persekiojimo, kalbėjo stiprus instinktas. Šis instinktas nuožmiai neapkentė *Burschenschaft*’o dėl dviejų priežasčių: visų pirma, dėl organizacijos buvimo pirmuoju bandymu sukurti tikrą edukacinę instituciją, o antra – dėl įstaigos dvasios: tos rimtos, vyriškos, griežtos ir drąsios vokiškos dvasios, kalnakasio sūnaus Liuterio dvasios, kuri nusileido mums be pertrūkio nuo pat Reformacijos laikų.

Pagalvokite apie *Burschenschaft* likimą, kai klausiu jūsų, Vokietijos universitetas tuomet suprato tą dvasią, kurią, net vokiečių princai neapkęsdami, atrodė suprato,? Ar *alma mater* pabrėžtinai

ir ryžtingai ištiesė savo globojančias rankas virš savo kilnų sūnų ir pasakė: „Mano vaikus paliesite tik per mano lavoną!“ ? Girdžiu jūsų atsakymą ir pagal jį galima spręsti, ar Vokietijos universitetas yra švietimo institucija, ar ne.

Commented [AK62]: Ugdymo įstaiga?

Tuomet studentas žinojo, kaip giliai tikra ugdymo įstaiga privalo įsišaknyti, vadinamajame vidiniame atsinaujinime ir tyriausių moralinių gebėjimų įkvėptyje. Ir tai turi būti nuolat kartojama studento naudai. Galbūt jis mūšio lauke išmoko tai, ko mažiausiai galima išmokti „akademinės laisvės“ sferoje - kad didieji vedliai yra būtini, ir kad visa kultūra prasideda nuo paklusnumo. Ir pergalės akimirkoje, mąstydamas apie savo išlaisvintą tėvynę, jis prisiekė likti vokiečiu. *Vokiečiu*! Tuomet jis ėmė suprasti savo Tacitą; tada jam atsivėrė Kanto kategoriškojo imperatyvo prasmė; tada jis susižavėjo Weberio „Lyros ir kalavijo“ dainomis. Filosofijos, meno, netgi Antikos vartai jam atsivėrė ir vienoje įsimintiniausių kruvinų scenų – Kotzebue nužudyme – jis gilia trumparegiško entuziazmo įžvalga atkeršijo savo vienam vieninteliam Šileriui, anksti sudorotam kvailo pasaulio pasipriešinimo. Šileriui, kuris galėjo būti jo vedlys, mokytojas ir organizatorius, ir kurio netektį jis dabar apraudojo su tokiu širdgėlišku pasipiktinimu.

Tai buvo pasmerkimas tiems daug žadantiems studentams – jie nerado vedlių, kurių norėjo. Palaipsniui jie tapo nebeužtikrinti, atsiriboję, vis labiau besiskiriantys tarpusavyje. Nesėkmingi neapdairumai labai greitai parodė, kad tarp jų stigo vieno būtino dalyko – galingų protų. Tuo tarpu toji paslaptinga žmogžudystė nesumažino pagrindimo rimtam pavojui, kylančiam dėl lyderio poreikio. Jie buvo be vedančiojo, todėl ir pražuvo.

Commented [AK63]: lyderių

Aš kartoju jums, bičiuliai! Visa kultūra prasideda nuo visiškos priešybės tam, kas dabar taip aukštai vertinama kaip „akademinė laisvė“ – ji prasideda nuo nuolankumo, pavaldumo, disciplinos, paklusnumo. Kaip vedliams būtini pasekėjai, taip ir sekėjams būtinas vedlys – čia dvasinėje hierarchijoje galioja tam tikras abipusis polinkis, tam tikra iš anksto nustatyta harmonija. Ši amžinoji hierarchija, į kurią visa natūraliai linksta, visada yra pseudokultūros, sėdinčios šių laikų soste, grėsmėje. Ji siekia arba nuleisti vedlius iki savo veiklos lygmens, arba juos visai išmesti lauk. Ji vilioja pasekėjus, kai šie ieško jiems iš anksto lemto vedlio, ir pritraukia juos savo svaiginančių dūmų debesimis.
Tačiau kai, nepaisant visko, vedlys ir pasekėjai pagaliau susitinka, sužeisti ir išsekę, tuomet kyla aistringas pakylėjimo jausmas, lyg amžinai skambančios lyros aidas, jausmas, kurį jums galiu perteikti tik per palyginimą.

Ar kada nors, stebėdami muzikos repeticiją, esate įsižiūrėję į tą keistą, susiraukšlėjusią, geranorišką žmonių rūšį, kuri dažniausiai sudaro vokišką orkestrą? Kiek pokyčių ir svyravimų regime toje kaprizingojoje dieviškoje „formoje“! Kokios nosys ir ausys, kokie nerangūs, tarsi iš „mirties šokio“ paimti judesiai! Įsivaizduokite akimirkai, kad esate kurti ir niekada net nesapnavote apie garsą ar muziką, ir kad į orkestrą žiūrite kaip į aktorių trupę, mėgindami pasimėgauti jų pasirodymu vien kaip drama ir niekuo daugiau. Netrukdomi idealizuojančio garso poveikio, negalėtumėte atsižiūrėti į šį rimtą, viduramžišką, lyg medkirčių judesių komišką reginį, šią harmoningą homo sapiens parodiją.

Dabar, tarkime, kad jūsų muzikinis pojūtis sugrįžo, ir jūsų ausys vėl atviros. Pažvelkite į nuoširdų dirigentą orkestro priešakyje, atliekantį savo pareigas nuobodžiai, be jokio įkvėpimo. Jūs nebesusitelkiate į komišką visos scenos aspektą, bet klausotės ir jums ima rodytis, kad nuobodulio dvasia sklinda nuo to sąžiningo dirigento per visus jo bendražygius. Dabar matote tik vangumą ir gležnumą, girdite tik banalumą, ritminį netikslumą ir melodinį nuspėjamumą. Orkestras jums atrodo tik kaip vienodų, piktai nusiteikusių, netgi varginančių atlikėjų minia.

Galiausiai įsivaizduokite, kad šios minios viduryje pasirodo genijus – tikras genijus – ir jūs iškart pastebite beveik neįtikėtiną virsmą. Atrodo, lyg šis genijus žaibiškai persikelia į tuos mechaninius, merdinčius kūnus, ir tarsi viena demoniška akis sužibtų juose visuose. Dabar žiūrėkite ir klausykitės – negalite atsigėrėti! Kai vėl stebite orkestrą, kartais audringai pakylantį, kartais jausmingai dejuojantį, kai pastebite, kaip staigiai įsitempia kiekvienas raumuo, kaip kiekvienas gestas tampa ritmine būtinybe, tuomet ir jūs pajusite, kokia iš anksto numatyta darna sieja vedlį ir jo sekėjus, ir kaip šioje dvasios hierarchijoje viskas stumia mus link panašios organizacijos sukūrimo. Iš mano palyginimo galite nujausti, ką aš vadinu tikrąja švietimo įstaiga ir kodėl nė iš tolo neatpažįstu kažko tokio dabartiniame universiteto modelyje.

Iš kelių rankraščių pastabų, kurias Nietzsche užrašė 1872 m. pavasarį ir rudenį ir kurios saugomos Nietzsche archyve Veimare, aišku, kad jis tuo metu ketino pridėti šeštąją ir septintąją paskaitas prie šių penkių. Šios pastabos, nors ir įtrauktos į naujausius Nietzsche raštų leidimus, stokoja prasminių detalių ir nuoseklumo, nes pagrinde tai tik skyrių ir poskyrių pavadinimai planuotose paskaitose. Jos užima mažiau nei du puslapius, todėl dėl savo fragmentiškumo neįtrauktos į šį vertimą.